

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

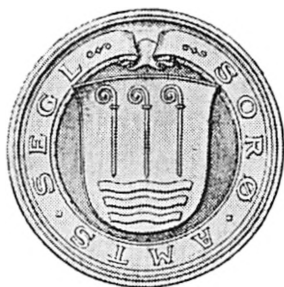
AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 6 0

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 47

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1960

REDAKTIONSUDVALGET:

Lektor *L. Balslev*, Sorø

Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev

Førstelærer *Erl. Petersen*, Sandved

(Henvendelse i redaktionssager sker til bibliotekar *Jens A. Nielsen*)

INDHOLD AF BIND 47

Sjællands landsting i Ringsted	7
<i>Af skoleleder Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Sognets ældste fortæller	44
<i>Af førstelærer M. A. Ebbesen, Magleby</i>	
En dansk Benediktinermunks mærkelige skæbne	56
<i>Af dr. phil. Vilh. Lorenzen, København</i>	
Sneslev Bylov	68
<i>Af forfatter August F. Schmidt, Brabrand</i>	
En bondeskæbne fra udskiftningstiden	75
<i>Af førstelærer Erling Petersen, Sandved</i>	
Af „Valbygaard“s godsarkiv	89
<i>Af overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse</i>	
Svendstrupgaard	96
<i>Af overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse</i>	
Svantevittemplet i Arkona	104
<i>Af skoleinspektør J. Heltoft, Virum</i>	
Årsmødet	116
Dr. Poul Helms	119
Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted	121
<i>Af skoleleder Strange Nielsen, Toksværd</i>	
Resumé af regnskabet 1958	124
Hjemstavnlære	125
Ældre årbøger	126
Repræsentanter i sognene	127
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt	129

BESTYRELSEN:

Lektor *L. Balslev, Sorø*, formand.
Amtsrådssekretær *Folmer Christensen, Sorø*.
Redaktionschef *Vagn Fredens, Slagelse*.
Musikdirektør *Lauritz Hansen, Ringsted*.
Lærer *R. Henneke, Slagelse*, kasserer og sekretær.
Sognepræst *Lambert-Jensen, Kvislemark*.
Bibliotekar *Jens A. Nielsen, Haslev*.
Førstelærer *Erl. Petersen, Sandved*.
Amtmand *V. Topsøe, Kristinelund*.
Bankdirektør *Valdorf-Hansen, Ringsted*.

Sjællands landsting i Ringsted

Af *A. Strange Nielsen*.

Dengang Sjælland blev samlet til et „land“, blev der også brug for et samlingssted, hvor dette „land“s fælles anliggender kunne blive behandlet. Ingen véd noget om, hvornår dette skete. Oplysningerne fra disse fjerne tider er så sparsomme, at vi kun kan fastslå, at vor viden derom fortaber sig i fortiden. I kraft af sin centrale beliggenhed på Sjælland blev Ringsted samlingspunktet for øen. Det er ikke utænkeligt, at byen har været sjællandsfarernes samlingssted allerede i slutningen af jernalderen. I hvert fald nævnes Ringsted i den *Ældre Edda*, og også dette fortæller os, at byens centrale stilling går tilbage til oldtiden.

For mange Ringsted-historikere har det været fristende at søge at finde den nøjagtige beliggenhed af det gamle samlingssted, der havde tre hovedfunktioner, nemlig: fælles retspleje, fælles gudsdyrkelse og valget af en fælles konge. Dette, at befolkningen samlede sig om disse fælles sager, førte også med sig, at Ringsted blev pladsen, hvor man samtidig handlede — eller tingede.

Der er især tre Ringsted-historikere, der i taknemmelighed bør mindes for deres indsats for at klarlægge Ringsteds og Midtsjællands historie. Deres dygtige og grundige arbejde har været udgangspunktet for den forskning, hvorved dette bidrag søger at bygge videre på arbejdet med at skildre

Ringsted og sjællandsfarernes gamle landsting. Disse højt for-
tjente mænd er afdøde redaktør *J. V. Christensen*, Ringsted,
afdøde pastor *P. Severinsen*, Bringstrup, og direktør, cand.
mag. *Arthur G. Hassø*, København.

Af disse har redaktør *J. V. Christensen* peget på tre plad-
ser, hvor selve tinget kan tænkes at have fundet sted¹).
Han går ud fra en vending hos Saxo „Ud på Tinghøjene“
og søger derfor efter høje i byens omegn. Først nævner han
den stærke gruppering af oldtidshøje på Ringstedmarken et
stykke syd for byen og ned mod Lilleåen. Dernæst dvæler
han længe ved landsbyen Mulstrup, hvor en lang række ager-
navne vidner om, at der her har været et ting- og rettersted.
Endelig peger han på „Estrup Tingsted“ i Allindemagle
sogn, hvor der også er påvist rettersted, og hvor der stadig
findes adskillige kæmpehøje bevarede. Alle disse tre steder
ligger i ret stor afstand fra Ringsted, og de to af dem (Mul-
strup og Estrup) ved egentlige landsbyer. Spørgsmålet er, om
landstinget nogensinde havde fået navnet *Ringsted Lands-
ting*, hvis det havde ligget ved en anden by. Vi må jo huske
på, at Ringsted blot var en almindelig stor landsby, da den
blev samlingssted, en by på alder med de nærliggende byer:
Sigersted, Haraldsted og Vigersted. Man kunne også spørge:
Hvorfor ulejlige sig ud til de før nævnte tre ucentralt belig-
gende tingsteder, når vejene fra alle sider mødtes i Ringsted?
Mon ikke tingstedet ved Mulstrup er et af Ringsted herreds
gamle herredsting? Markbogens navne med *tinghus* tyder
derpå, idet tinghuse først kom til i herredernes senere hi-
storie. Estrup Tingsted var ting- og rettersted for det birk²),
der fra 1539 hørte til Billeslægtens nu forsvundne hovedgård
Allinde(magle), og som nedlagdes i 1575. Den nederste af

højene ved Lilleåen, Galgehøjen, betegner snarest stedet i den yderste udkant af Ringsted bys grund, hvor købstaden havde et af sine gamle rettersteder.

Nu må vi lægge mærke til, at J. V. Christensen nøjes med forsigtigt at pege på disse tre steder, med størst tilbøjelighed for Mulstrup. Senere har lokalhistorikeren *Johs. T. Christensen* i en kronik i Ringsted Folketidende underkastet denne mulighed fornyede overvejelser^{2a}).

Den mest nærliggende mulighed, den, at landstingets sted er det nuværende torv, hvor de tre gamle Tingsten stadig ligger, er ikke blevet indgående belyst. Den folkelige tradition udpeger dem som de historiske Tingsten.

Fra alle dele af Sjælland peger landevejene mod Ringsted. En nøje betragtning af landevejens forløb viser, at Ringsted var målet for disse veje. De var ikke bestemt til at gå videre, andetsteds hen. Enhver, der i dag kommer til Ringsted torv ad én af landevejene, vil opdage, at han ikke kan komme videre uden at foretage et sving på 90 grader. Endog den i dag så stærkt befærdede hovedvej 1 viser dette. Fra nord falder den ind i byen med retning direkte mod Tingstenene; den synes ikke at have haft ærinde videre. Vil man i dag videre mod Storebælt, er det nødvendigt at dreje de nævnte 90 grader til højre. Fra Sorø-siden er vejføringen ved Tingstenene tilsvarende. Fra syd og øst samledes forbindelserne fra Næstved og Rønnede uden for Ringsted for derefter i en bue syd om byen at falde ind gennem Søgade og pege direkte mod Tingstenene. Hvis man tænker sig, at Tingstenene er stedet, var det altså muligt at komme dér fra hele Sjælland uden at skulle gennem Ringsted by, der som købstad har haft sin egen jurisdiktion.

Det må stadig huskes, at Ringsted dengang var en lille by, som grupperede sig om byens gamle torv, det nuværende Lilletorv, med byens brønd, der ses på „Reesens Atlas Danicus“ af 1679. Ved begyndelsen af den kristne tid fik byen også sin sognekirke her, Sct. Hans kirke, som blev nedlagt i 1571, og om hvis tilstedeværelse gadenavnet Sct. Hansgade stadig minder. Det oprindelige Ringsted har næppe strakt sig videre end til hjørnet, hvor nu Sct. Hansgade munder ud i det store torv. Når det bratte sving fra torvet ind i Sct. Hansgade stadig forekommer så ubekvem, skyldes det netop, at her standsede byen, muligvis var her byport. Bebyggelsens gruppering langs Torvet og Nørregade m. m. bærer tydeligt et yngre præg. Den oprindelige by lå meget lavt, meget lavere end nu; dels er kulturlaget vokset, og dels har man løftet gaden i svinget ind i Sct. Hansgade. Der var altså i middelalderen og før den tid en betydelig større stigning fra den gamle by og op til Tingstenene.

Lad os nu vende tilbage til Saxo's udtryk „ud på Tinghøjene“. Udtrykket bruges af Saxo i hans omtale af begivenhederne på Ringsted Landsting efter *Knud Lavards* drab 1131, hvor Knuds brødre sammen med *Skjalm Hvide*-sønnerne og stormanden *Peder Bodilsen* (stifteren af Skovkloster) forlangte dom over *Magnus*. Saxo's ord det pågældende sted lyder: *Habendam in collibus concionem* — egentlig: „Forsamlingen (vel tinget), der skulle holdes på højene“. Ser vi på ordet *collibus*, så oversættes det nok ved højene, men det skal forstås som bakkerne eller højdedragene, altså én af naturen dannet formation. Hvis betydningen skulle gælde høje opkastede af mennesker ville ordet *tumulus* være anvendt³). Efter dette kan vi sikkert se bort

fra steder med samlinger af oldtidshøje. Saxo's ord passer derimod udmærket på stedet, hvor Tingstenene ligger. Set inde fra den lavtliggende Ringsted by, hvor kong *Niels* opholdt sig, mens tingforhandlingerne fandt sted, passer det fortræffeligt at sige „ud på *højderne*“.

Landstinget dømte Magnus fredløs, men ville ikke dømme kong *Niels*. Da opdagede man, at *Niels* slet ikke var til stede. Han havde nemlig efter ærkebisp *Assers* råd besluttet sig til at blive inde i byen. Tingforsamlingen blev opbragt over kongens fraværelse og „ville slå ham ihjel i huset, hvor han opholdt sig,, (Fr. Winkel-Horns oversættelse). Der er næppe, som J. V. Christensen mener tale om „hans egen gård“⁴), og da der ikke noget sted i nogen historisk kilde omtales en kongsgård i Ringsted, tør vi ikke regne med, at der har været en sådan. Men der har sikkert været fornemme huse, der har kunnet tage imod kongen. Imidlertid havde *Niels* fået bud om de opbragte tingfolk. Han sendte da ærkebisp *Asser* imod dem. Tingforsamlingens førstemand var *Erik* (Emune), Knud Lavards broder, og han var interesseret i, at *Niels* blev stødt fra tronen, så han selv kunne blive konge. Ærkebisp *Asser* var ridende, og det var *Erik* også; men dette behøver ikke at indebære, at vejen fra byen til tingstedet var lang, hvad nogle Ringsted-historikere jo mener. Mange af de fornemmere folk fulgte sikkert tingforhandlingerne fra hesteryggen, hvorfra de havde et bedre overblik. Føret kunne være slet; tingpladsen og byens gader kunne være optrådte af folk til bens og til hest. Intet under da, at så fornem en mand som ærkebisp *Asser* red — selv en kortere vej. Det lykkedes for *Asser* at stille *Erik* og tingfolket tilfreds, så en forhandling mellem dem og kongen kunne komme i

stand. „For ikke at ophidse almucens vrede holdt han råd udenfor tingstedet, så der gik bud mellem begge parter, mens forhandlingerne stod på“ (Fr. Winkel-Horn). Når han opholdt sig uden for tingstedet, og dog så nær, må han have opholdt sig på Ringsted bys grund, under dens jurisdiktion. Dette kan udmærket passe på hjørnet af Sct. Hansgade. Hvis der så her endog var byport, eller måske kun et led, var han i forholdsvis større sikkerhed.

Et yderligere vidnesbyrd om, at Ringsted by næppe strakte sig længere end foran anført, er tilstedeværelsen af *Sct. Jørgensgården*. Ejendommen Gl. Sct. Jørgensgård i Nørregade indtager den plads, hvorpå den middelalderlige Sct. Jørgensgård lå. Den nævnes⁵⁾ så tidligt som 1261, da den ved testamente fik overdraget en pengegave. Da Sct. Jørgensgårdene var beregnet til at huse de spedalske, valgte man altid at lægge dem et stykke uden for byen. Eksempler herpå kan let påpeges i Roskilde, Næstved o. s. v. Når Ringsted Sct. Jørgensgård ved middelalderens slutning findes i en regulær bygade, kan dette kun forklares ved, at byen er vokset ud til den. En bekræftelse af dette forhold finder vi også i, at Sct. Jørgensgården vedblev at høre under Ringsted herredsting indtil begyndelsen af det nittende århundrede og således havde samhørighed med landdistrikterne, indtil den udflyttedes og fik navnet Ny Sct. Jørgensgård^{5a)}.

Ringsted bys stærke udvikling, hvorved byen groede uden om det store torv — tingpladsen — må være sket, da Valdemarerne placerede byen på så fremskudt en plads, og mens tingstedets afgørende betydning endnu var stor. Valfarterne til Hellig Knuds og „Hellig“ Eriks^{5b)} begravelser bidrog også hertil. Bebyggelsen bredte sig da ikke alene langs randen

af tingpladsen, men også langs de til tinget førende landeveje, hvorved Nørregade, Sct. Bendtsgade (tidl. Klosterstræde) og Søgade blev til. Ingen anden ældgammel dansk by har så stort og oprindeligt et torv som Ringsted. Mange byers gamle torvehandel foregik i en bred Algade eller på et lille uregelmæssigt torv. Det er tingets særpræg, at byen har dette meget store, frie, åbne, ældgamle torv, der forøvrigt også fortjente denne beskrivelse, da der lå bygninger mellem torvet og Sct. Bendts kirke. Der er kun én forklaring mulig: Pladsen kunne ikke bebygges, for man havde brug for en plads af disse dimensioner til landstinget, som skulle rummes dér.

En af landstingets vigtigste funktioner var som nævnt den at vælge konge. Kongens riger og lande var oprindelig tre: Jylland, Sjælland og Skåneland. Hvert af dem havde sit landsting, som havde magt og ret til at vælge konge, oprindeligt hver sin. Men efter Danmarks samling til eet rige, blev det praksis, at kongen først valgtes i Viborg, derefter i Lund og sidst i Ringsted⁶). I de fleste af de gamle dokumenter, der omtaler hyldningerne, angives stedet som Sjællands landsting i Ringsted, altså med så nøje tilknytning til selve byen, at nærmere stedsangivelse har været overflødig. I enkelte dokumenter får man enten en antydning af stedet eller en sikker bestemmelse. Hyldningen af *Valdemar den Stores søn Knud* (VI) 1170 var en afgørende ændring af formen for kongehyldning. Især fordi man her for første gang lod kongens lille søn vælge til faderens efterfølger, men også fordi der med denne udvælgelse fulgte en indvielse i Sct. Bendts kirke. Vi ser her, hvorledes kirke og landsting knyttes sammen. Dette er også tilfældet med hyldningen af dron-

ning *Margrethe* i 1387, da hun efter sin søn Olufs død vælges til „fuldmægtig frue og husbonde og til ganske rigens af Danmarks formyndere i alle måder i Sct. Bendts kirke i Ringsted og på Sjællandsfare landsting“^{6a}). Den sidste kongehyldning, der fandt sted i Ringsted skete 8/7 1584, da *Frederik II's* lille søn *Christian* (IV) modtog stændernes troskabshed. De former, under hvilke dette skete, er udførligt beskrevet, og det forklares mere end én gang, at det „pallatz (træforhøjning), hvorpå kongen og hans lille søn modtog hyldningseden, var opbygget på torvet. Der er ingen grund til at tro, at sidste hyldning skulle være foregået på et andet sted, end dér, hvor det fra gammel tid var skik og brug — altså et sted, der ikke kan have været så fjernt fra de nuværende tingsten. Denne plads egnede sig også ganske fortræffeligt, idet det mod syd skrånende torv gjorde det muligt for det forsamlede tingfolk at følge, hvad der foregik på dette sted. Alle vidnesbyrd om kongehyldninger peger således på, at *torvet er sjællændernes gamle tingplads*, og dette harmonerer udmærket med det foran anførte om tingstedet på „højderne“ uden for byen.

Som tidligere omtalt havde landstinget oprindeligt tre hovedfunktioner: Rettens pleje, kongevalg og gudsdyrkelse. — Fra historien véd vi, at dér, hvor menneskene kom sammen til ting, havde de også deres store centrale offersteder, hvor de dyrkede de hedenske guder. At der har været en sådan kult her, må betragtes som givet. Forfatteren dr. phil. *Gudmund Schütte* skriver herom i sin bog „Hjemligt hedenskab“ — — — „En ældre hovedhelligdom for Sjælland var ved Hringstadr, hvor forhen øens vigtigste tingmøder holdtes ved Tislund, der var viet himmelguden Ty i

hans egenskab af retsgud; uden tvivl har byen navn efter himlens strålende midtpunkt Hring, d. v. s. solen. Et mytisk edda-kvad opregner de ejendomme, der skænkes i tandgave til den unge helt Helge Hundingsbane, d. v. s. guden Thor, og deriblandt forekommer navnet Hringstadr⁷).

De eneste fingerpeg, der hidtil er givet i retning af at stedfæste gudehovets plads grunder sig på to stednavne, nemlig *Ringstedlund* og *Thislund skov*, som ansés for to hellige lunde eller måske to navne på samme lund⁸). Ringstedlund nævnes i *Absalons* sjællandske kirkelov⁹) af 1171 og i gavebreve til Ringsted kloster fra Erik Emune 1135 og *Svend Grathe* 1148. Thislund skov nævnes i sidst anførte gavebrev. Historikeren afdøde pastor P. Severinsen, Bringstrup, har som den første peget på, at lokaliteterne *Tidselå* og *Tidselbro* ved vestenden af Langesø synes at have bevaret mindet om Thislund frem til vore dage. Historikeren Arthur Hassø har yderligere underbygget dette ved at fremdrage ældre skrivemåder af dette navn, og mener, at Thislunden eller Ringtedlund var den sammenhængende skovstrækning, der vides at have strakt sig fra Tidselåen langs Ringsted å's dalsækning til Ringsted kloster.

Det skal ikke her bestrides, at Thislund kan have været et helligsted i forbindelse med landstinget. Derimod er der næppe — indtil nu — holdepunkt for, at de to Ringsted-historikere Hassø og J. V. Christensen begge uden nøjere begrundelse forestiller sig et af brædder opført gudehov i selve Ringsted, indrettet som vi kender det fra de islandske sagaer.

Lad os imidlertid se lidt på Tingstenene. Disse tre glat-slide sten er også opfattet som bytingsten, hvilket de umuligt

Den vestligste af Tingstenene ses i nederste venstre hjørne af billedet. Dette er det ældste vidnesbyrd om Tingstenene.

Ifølge traditionen tegnet af en Ringsted-præst. Kopieret af Borchs atelier.

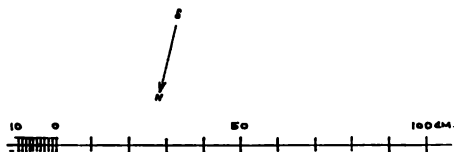
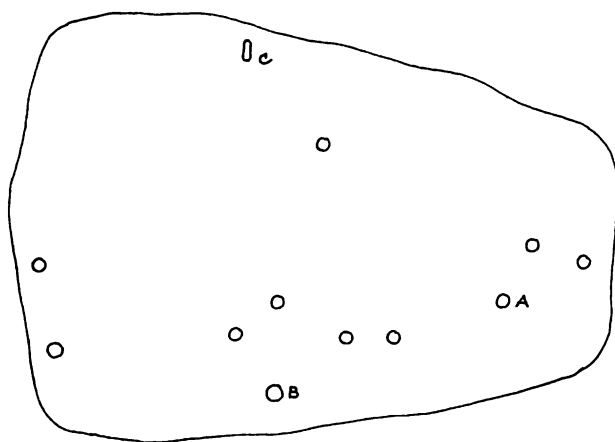
kan have været oprindeligt, da de i så fald måtte have haft deres plads på Lilletorv. Man har også opfattet dem som torvesten¹¹), på hvilke de handlende anbragte deres varer, når der var torvedag. Denne funktion har de virkelig haft; men der er ikke noget i vejen for, at deres oprindelige placering skyldes andet formål. Det er for resten sært, at forfatteren *Aug. F. Schmidt* i sit store værk „Danmarks kæmpesten i folkeoverleveringen“ ganske forbigår Tingstenene i Ringsted, om hvilke der også findes minder i folkeoverleveringen.

Når vi da ser på de tre sten på Ringsted torv, der bærer navnet Tingstenene, og som i den folkelige tradition, så langt

tilbage denne kan følges, og det er mindst til 1790-erne, betegnes som stedet, hvor sjællændernes landsting blev holdt i gamle dage. Der fortælles¹²⁾ f. eks.: „Når der blev holdt landsting, blev der sat fire stokke i jorden i firkant omkring Tingstenene. Under tinget stod kongen på den midterste sten“. De tre sten ligger i en ret linie nogenlunde øst-vest, således at akse går gennem stenenes centre. Den midterste sten er den største og højeste; de to ved siderne er lidt lavere. Midterstenens største og mindste højde over det nuværende torv er 64 cm og 57 cm, veststenens 31 cm og 28 cm og øststenens 46 cm og 38 cm.

Veststenen: Største længde 159 cm, største bredde 110 cm. På overfladen ses 12 fordybninger, der træder tydeligt frem i regnvejr, når de alle står vandfyldte. Nogle af fordybningerne er så uregelmæssige, at det er vanskeligt at afgøre, om de er dannet af naturen eller menneskene. Andre er påfaldende regelmæssige og glatte at se og føle på, utvivlsomt frembragt af mennesker. De har nogen lighed med de såkaldte skåltegn. De interessanteste af disse er på tegningen mærket A, B og C. En af disse (C) er aflang og ses 4 cm inde fra stenens sydrend. På nordsiden bærer stenen præg af, at der er hugget dele bort. Men på vestsiden findes 2 og på nordsiden 6 temmelig dybe ligesom „udborede“ huller, som det ikke er nemt at se nogen mening med.

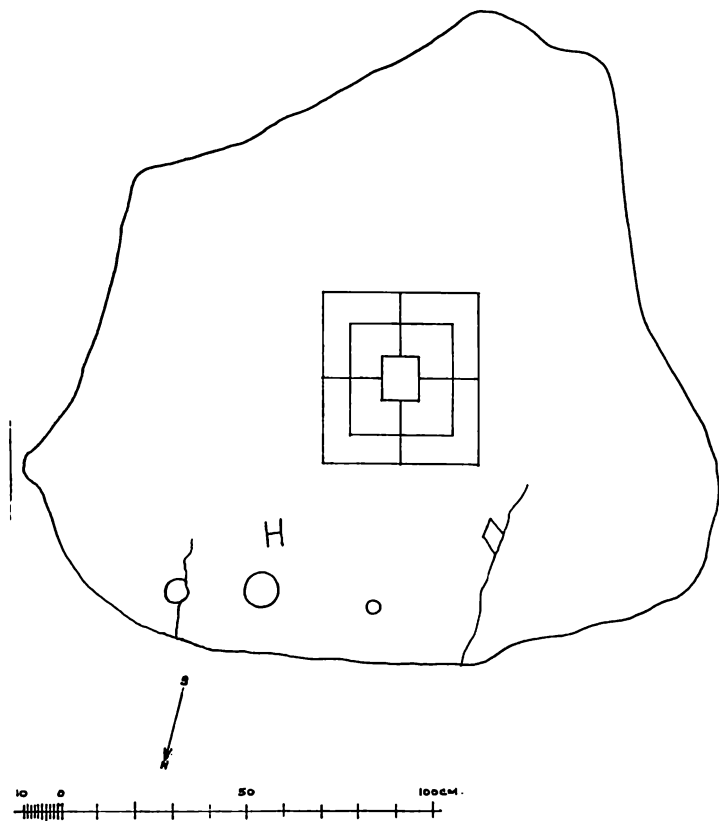
Midterstenen: Største længde 189 cm, største bredde 173 cm. Stenens temmelig plane flade kan måske være fremkommet ved, at en overdel af den er spaltet bort. Dens glatte flade ligger næsten vandret. Stenen bærer præg af, at der er borthugget store dele på sydsiden og mindre dele på de andre sider. Den er noget medtaget af revner, der måske tid efter

Vestre tingstens overflade.

(Tegning af arkitekt Egil Sørensen).

anden vil få den til at spaltes. Omtrent midt på stenens flade er der indhugget et såkaldt „tavlspil“, som ofte fremhæves i omtalen af Tingstenene. I dag ville vi kalde det et „mølle-spil“, hvor man kan trække „i rad“ og „af rad“, når man spiller. Det har ikke været muligt at få oplyst, hvor tidligt man kan datere sådanne spil. Overleveringen fortæller, at det skal være indhugget af fjendtlige soldater, indkvarteret i Ringsted. Nogle mener, at svenske soldater indhuggede det under Karl Gustavskrigen 1658—60. Andre nævner englænderne 1807 og atter andre spaniolerne 1808. Sidstnævnte forklaring stammer fra en dreng, der har fortalt, at han som 11-årig overværede indhugningen¹²). Ser man imidlertid nøjere på den midterste stens flade, vil man — især med solen lavt på himlen — opdage, at der er adskillige andre indhuggede mærker i stenen. Ingen har tidligere gjort opmærksom herpå. Nord for „tavlsillet“ 15 cm fra stenens kant findes et rundt mærke med en diameter på 3,5 cm; mærket findes omtrent i forlængelse af „tavlsillet“s midterakse. Hvor dybt det er, kan ikke konstateres, da det er fyldt med en hvidlig porøs masse, der tydeligt nok ikke hører naturligt til her. Ældre folk har fortalt, at denne runde plet skulle have en særlig betydning. Byens drenge forklarede, at svenskerne lavede hullet, da de indhuggede „tavlsillet“, og at de brugte det til at stikke enden af fanestangen ned i, for at deres flag kunne stå selv¹³). I tidligere tid skal den porøse masse ikke have fyldt hullet. Disse forklaringer om fjendtlige soldaters indhugning af spillet lyder ikke særlig troværdige. Snarere er de en senere tids forklaringer på, hvad dette gådefulde „tavlspil“ egentlig skulle betyde. Skulle mon nogen af denne artikels læsere kunne fortælle mere om dette? På den

Midterste tingstens overflade.

(Tegning af arkitekt Egil Sørensen).

nordøstre del af stenens flade findes endvidere 2 ringtegn i ca. 12 cm's afstand fra nordkanten. Det østligste og mindste med en diameter på 6 cm berører en naturlig spalte i stenen og synes at mangle lidt af rundingen, dér hvor spalten berøres; men om dette skyldes en afspaltning er ikke så let at sige. Det andet ringtegn har en diameter på 9 cm og er formet som en meget smuk regelmæssig cirkel. Hvis Gudmund Schütte havde kendt disse ringsten, havde han formodentlig sat dem i forbindelse med soldyrkelsen og edda-navnet Hringstadr, eftersom han i en omtale af soldyrkelsen her henviser til et ringtegn, som skal findes i en sten, der sidder i Ringsted kirke¹⁴). Samme forfatter ville så meget desto ivrigere have taget tingstens ringtegn til indtægt for sin opfattelse af solkulten, hvis han havde vidst, at der 7 cm oven over den store ring findes et tydeligt indhugget *H* (højde 6 cm, bredde 4 cm), idet han i særlige betragtninger sætter *H*-tegnet i forbindelse med landets store hedenske helligdomme. Han søger at vise, at bogstavrim med *H* var på mode i Thorsdyrkelsen og viser hen til gamle skrivemåder som Hringstadr (Ringsted), Hleidrar (Lejre) og Hroiskelda (Roskilde) m. fl.¹⁵). Her tør vi ikke drage så vidtgående slutninger, men det er altså en kendsgerning, at tegnet *H* findes på den midterste sten sammen med to ringtegn. Endnu et tegn findes på den midterste tingstens flade. 55 cm fra fladens vestkant og 40 cm fra nordkanten findes en tydelig rhombeformet figur, anbragt således, at den fjerde side udgøres af en naturlig spalte i stenen. Rhomben vender de spidse vinkler ret nord og syd. Disse spørgsmål melder sig: Er det med vilje, at der i begge sider af stenen findes en figur, som har den ene linie fælles med en naturlig spalte?

Mon der forøvrigt andetsteds findes indhuggede rhombeformede figurer?

Øststenen: Største længde 160 cm, største bredde 146 cm. Stenen, der består af lagdelt granit med stærkt fremtrædende årer, har et prægtigt farvespil og er måske den smukkeste af de tre Tingsten. Enkelte steder er der tydeligt borthugget mindre partier af den. Med retning mod stenens sydrand findes to svagt fremtrædende længdestriber, måske slibemærker?

Tingstenene har aldrig været videnskabeligt undersøgt. Hvor langt går de ned i jorden? Findes den indhuggede tegn på undersiden? Hvilken beskaffenhed har jordlaget de hviler på, Er det urgrund eller kulturgrund? Disse og andre spørgsmål trænger til at blive klarlagt. *Tingstenene i Ringsted er så enestående et fortidsminde, at det næppe mere har noget sidestykke indenfor nordisk retsområde.* Dette må berettige til, at en videnskabelig undersøgelse bliver foretaget.

I forbindelse med Ringsted torv og Tingstenene findes endnu en ejendommelighed, som ikke hidtil er taget i betragtning. Ved udmundingen i torvet har Nørregade en meget stor bredde (38 m) med blomsterbed og springvand, der adskiller de to kørebaner, som bredden her tillader. Regnet fra torvet aftager Nørregades bredde, indtil man når ud til nr. 18. Kort forinden findes Nørregades „knæk“. Hvorfor dette „knæk“? Det ses f. eks. på Resens „Atlas Danicus“ 1679. Det var der altså før den store brand i 1747. En nøje betragtning af Nørregades byggelinier på dette sted afslører en langagtig trekant med de to husrækker som sider. Trekanten åbner sig mod torvet, hvor øst-vest-aksen gennem tingstenene har en retning passende til grundlinie. Denne

Den trekantformede del af Nørregade. Bilsportene viser det skarpe sving på 90 grader.

(Foto 1958 — J. B. Larsen).

øst-vest-akse har dog en nordlig afvigelse på ca. 12 grader, hvilket gør den endnu mere passende som grundlinie i Nørregade-trekanten. Hvis trekantens venstre ben trækkes fra den vestre tingsten til toppunktet ud for nr. 18 i Nørregade, fremkommer der en ligebenet trekant, hvor en del af den nuværende husrække synes at være forskubbet lidt ind i trekanten. Spørgsmålet er da, om der i Ringsted kan påvises et trekant-vi, sådan som det er tilfældet ved de store gamle kultsteder i Uppsala og Jelling. Kan Tingstenene tænkes at være en levning med tilknytning til et sådant vi? Kan der

findes flere sten på række? Eller mærker af sådanne? Har bebyggelsen i Nørregade respekteret gammel hellig grund, så gaden på denne måde har fået sit nuværende udseende?

Hvis vi nu går ind på tanken om et trekant-vi, må vi først sige, at det i dag er meget vanskeligt at fastslå de helt nøjagtige mål og afgrænsninger. Går vi imidlertid ud fra vinkelbenenes skæringspunkt midt i Nørregades kørebane ud for nr. 18 og regner øst-vest-aksen gennem Tingstenene for grundlinien, så skulle vinkelbenene være godt 205 meter og grundlinien ca. 43 meter. Skønsmæssigt må da denne trekants topvinkel anslås til 25 grader, hvilket er lidt mere end de tilsvarende vinkler i Uppsala, Jelling og Tingsted (Falster). Ved disse vier er det også skik og brug at omregne målene til romerfod og vise, hvor pænt runde tal man kan få ud af det. Her skulle så vinkelsiden blive 700 romerfod og grundlinien 140 romerfod, altså som 5 til 1. Nu er der den forskel på et evt. „Ringsted-vi“ og de andre førnævnte, at dette vender den brede ende mod syd, de andre mod nord. Om dette betyder noget i forbindelse med de kultiske forestillinger, man plejer at gøre sig, og om disse er de eneste rigtige, er det ikke let at afgøre. Det kan dog tilføjes, at „viet“ fortsætter i en sydvendt skråning ned mod den nu forsvundne, men dog ikke ubetydelige sø, hvis navn lever videre i det nuværende Søgade. Den gamle søbund, også med rest af en pælebro, skjuler sig flere meter under det kulturlag, der nu danner overfladen.

Midteraksen gennem trekanten og dens toppunkt peger ret nord ud af byen og ned gennem „Strædet“, som er navnet på den nuværende hovedvej 1 fra Nørregades port (forlængst borte) til Benløse Runding. Følger man sigtelinien

Den 15te Maj Kl. 10. formiddag. *Ringsted* 2 Kirken, 3. de Huse som endnu staaer
 Tuserede Kongen ser igjennem i Bjgning efter Branden som var 1772.

Gronvolds tegning af Frederik V.s korsel gennem Strædet og ind i Nørregade.
 Bemærk de store stendiger ved begge sider af vejen.

herfra videre ret nord, rammes *Thorskilden* ude på marken på matr. nr. 20-a af Benløse by og sogn. Afstanden fra Tingstenene til Rundingen er netop lig afstanden herfra og til *Thorskilden*.

Navnet „Strædet“ findes på udskiftningskortet over Benløse sogn 1796, men det er ganske givet langt ældre. „Stræde“ er jo en ældgammel betegnelse for landets hovedfærdselsårer, navnet alene siger os noget om denne vejs betydning og ælde. Den har været brolagt meget langt tilbage i tiden, hvad vi ser af kongebreve fra 1600-årene og Ringsted Klosters jordebog 1767¹⁶). Vi har også set det på stedet ved de store opgravninger, der har fundet sted i vejbanen ved Benløse Runding i forbindelse med reguleringen af vejkrydset her 1955.

Langs begge sider af Strædet løb et mægtigt stengærde i hvert fald på strækningen fra Nørregade til Rundingen. Arealet mellem gærderne havde en bredde af 38 m, altså mere end den nye Halsskov-motorvej, som er 24 m. Det ældgamle stræde har således haft vældige dimensioner. De gamle stendiger ses tydeligt på den bekendte tegning af Frederik V.s kørsel ind i Ringsted by 13. maj 1749, da større dele af byen endnu var under genopbygning efter den store brand 2 år i forvejen. De gamle stendiger findes endnu i hele deres udstrækning på udskiftningskortet over Ringsted Klosters jorder kort efter år 1800. Ældre folk, der kan huske stenehegnene, kan fortælle, at jordoverfladen var lidt lavere indenfor end udenfor. Da man for godt 100 år siden byggede Ringsted sygehus, blev stenene fjernet på denne strækning. Resten, altså det meste af de gamle stendiger, blev liggende i begge sider til omkring sidste århundredskifte, hvor der i

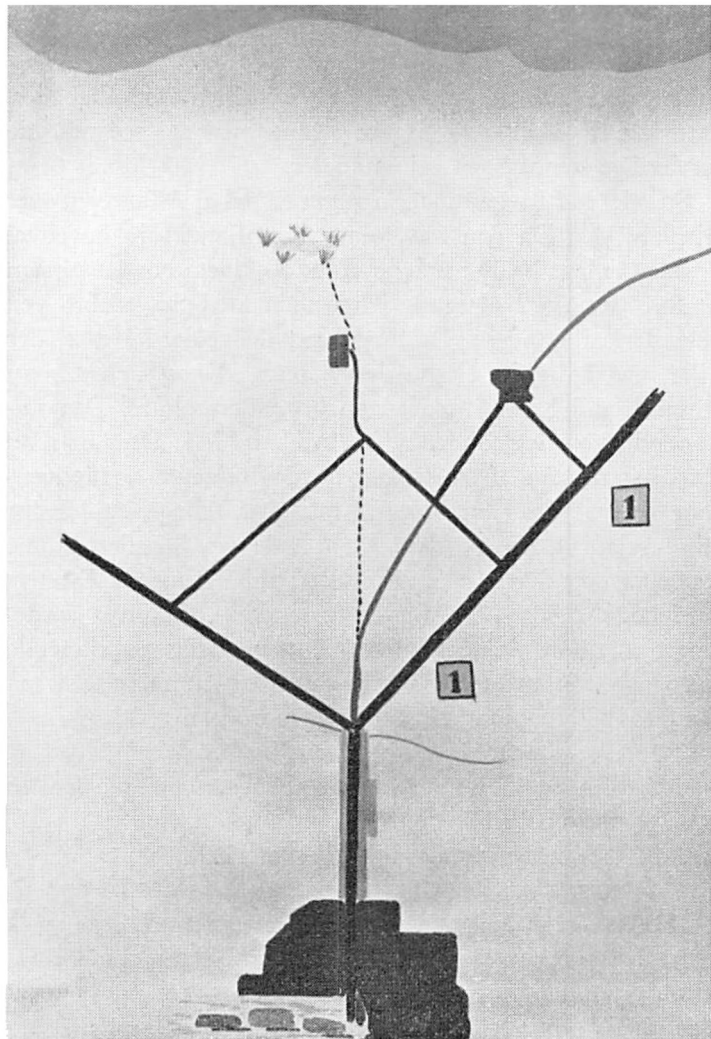
vintertiden, når det var småt med indtjeningsmuligheder, ofte var 12—14 skærveslagere i gang med at forvandle de ærværdige stenhegn til vejmaterialer.

Strædet har fra gammel tid været en del af Alfarvejen over Sjælland¹⁷). Da den nuværende hovedlandevej (hovedvej 1) blev anlagt i sidste halvdel af 1700-tallet, var det planen at føre den fra Nørregade i lige linie mod Stavedsbro ved østenden af Langesø. De meget betydelige jordarealer, der ville medgå hertil, gjorde denne plan så kostbar, at man foretrak at bevare Strædet som hovedfærdselsåre. Den nuværende hovedvej åbnedes for trafik i 1791, efter at man omkring midten af 1780-erne havde foretaget de nødvendige vejarbejder i Strædet. Vi må altså tilbage i tiden før disse vejanlæg for at få noget at vide om Strædets gamle vejbelægning. Dette er også muligt; thi i Ringsted Klosters jordebog¹⁶) for 1767 findes følgende: „Så bliver jordebogen at tilføre de på Ringsted amtsstue årlig tilkommende bropenge for broers vedligeholdelse og istandsættelse på Ringsted Closters underliggende grund, såsom:

1. For Kaarsevaadsbroen 10 rdl.
2. For den lange stenbroe fra Ringsted ned på Benløse mark 16 rdl.
3. For to små broer på Benløse mark 2 mk.

o. s. v.

Det er ikke umuligt, at „den lange stenbroe“, som jo lå i Strædet, blev sparet i 1780-erne og endnu ligger som fundament under den nuværende vejbane. At Strædet jo var noget helt for sig selv som tilkørselsvej til tingbyen Ringsted fremgår også deraf, at det var den eneste til byen førende vej, som fra gammel tid har været brolagt. Selv indfaldsvejen fra

Vejforbindelserne fra Ringsted nordud af byen. Ved Rundingen deler vejene sig mod Roskilde og Holbæk. Den gamle Alsarvej fortsatte ved Rundingen ud over markerne og gennem Benlose by. Den punkterede linie fører til Thorskinden. Øverst i billedet ses Langesø.

(Tegning af J. B. Larsen).

Sorø-siden var grusvej endnu i dette århundrede. Det interessante spørgsmål i forbindelse med Strædet er, om dets oprindelse kan skyldes en forbindelse mellem Tingstenene og Thorskilden.

At brolægningen også har strakt sig ind gennem Nørregade, får vi et vidnesbyrd om så tidligt som i 1585 i det kongebrev, der afslutter striden mellem Benløse bymænd og borgerne i Nørregade om græsningen i Benløse „Hauflebiergs Fællø“. I kongebrevet¹⁸⁾ nævnes „de på Nørregade i Ringsted fra *Kornbroen* boende borgere“. Kornbroen skal sikkert forstås som en brolægning og ikke som et brosted med underløb. Muligt kan dette navn tydes som den bro, borgerne gav en kornydelse for at få vedligeholdt. Altså et forhold svarende til, at klosteret påtog sig at udføre bøndernes pligtarbejde med vedligeholdelsen af „den lange stenbroe“ og andre broer og så i stedet modtog en afgift.

Når vi har beskæftiget os så meget med Strædet, skyldes det for det første, at Strædet var indfaldsvejen til tinget for al den færdsel, der kom nordfra og samledes på landevejene fra Roskilde og Holbæk. Foruden dette er der noget, der taler for, at Strædet også havde den før nævnte funktion at sætte tingpladsen i forbindelse med Thors hellige kilde på matr. nr. 20-a, „Langagergård“, af Benløse by og sogn. Af sagalitteraturen fremgår det, at det navnlig var guden Thor, som var knyttet til tingene¹⁹⁾. Hvis Tislund med dyrkelsen af guden Ti eller Tyr har været helligsted for landstinget, kan man måske tænke sig, at Thorsdyrkelsen i en senere tid har afløst Tis-kulten. I hvert fald synes Tislund at ligge meget afsides for tinget og uden påviselig forbin-

De to hylde træer, der markerer Stetten.

(Foto: Strange Nielsen 1954).

delse dermed, ja, uden nogen anden begrundelse end den, der ligger i selve tydningen af navnet.

Men Thorskilden da? Trekantspidsen i Nørregade peger som sagt ganske præcis på den kilde, og Strædet førte lige derud. Ved Benløse Runding var et gammelt galgested, som er udførligt beskrevet i Ringsted-litteraturen²⁰)²¹), og som skal have haft sin plads, hvor nu Rundingens gartneri ligger²²). Før 1781 fortsatte Strædet fra Rundingen i lige linie ud over Benløse mark. Her bøjede Alfarvejen fra og passerede igennem Benløse by og videre mod Vigersdal med Stavedsbro; men Strædet havde en fortsættelse, der stadig forløb med retning mod Thorskilden. Det gamle marknavn her var „farre-agre“. Selv efter 1791 vedblev „den gamle vej“, som

de ældre kaldte den, at bestå, og den gående færdsel tog endnu i vort århundrede denne vej forbi Langagergård og Thorskilden til Langesø. Ved indgangen til Langagergårds område, nåede færdselsvejen et punkt *Stetten*. Stette er et gammelt ord, som betyder overgang eller indgang — men til hvad? — — Beboerne i Benløse by synes ikke nogensinde at have haft brug for overgang eller indgang her, fjernt fra de gamle vangediger og midt på den åbne bymark. Så langt tilbage i tiden, mindet rækker, har der ejheller på dette sted stået nogen stette eller stente. Alligevel knyttes navnet *Stetten* den dag i dag fast til dette bestemte punkt i bymarken. Selv om det lå ubelejligt for udskiftningens gennemførelse i 1799, lod man det af uforklarlige grunde være urørt, hvilket medførte, at en af de nye veje, som blev en følge af udskiftningen, fik en ejendommelig „blindtarm“, som ellers nemt kunne være undgået. Derved skete der det, at *Stetten* kunne leve videre og nu være indgang til den udflyttede gård matr. nr. 20-a. I dag markeres *Stetten* af to prægtige hylde-træer.

I ældgammel tid kan *Stetten* have været indgangen til det område, hvor Thorskilden findes. Når der nu i det følgende nævnes en række gamle marknavne, som med lidt god vilje kan tolkes i kultisk retning, så skal vi her afstå fra at gøre dette og blot holde os til kendsgernerne. Disse navne, og flere til, vises på skitsen over Thorskilden med omgivelser. Imidlertid er det ejendommeligt, at så mange navne med eventuelt kultisk præg bunker sig sammen på så lille et område. Lige indenfor *Stetten* lå et skovbevokset område *Almindingen*, hvis ældre form „almønning“ egentlig betyder „for alle mænd“. I hvert fald i Norge bruges dette udtryk

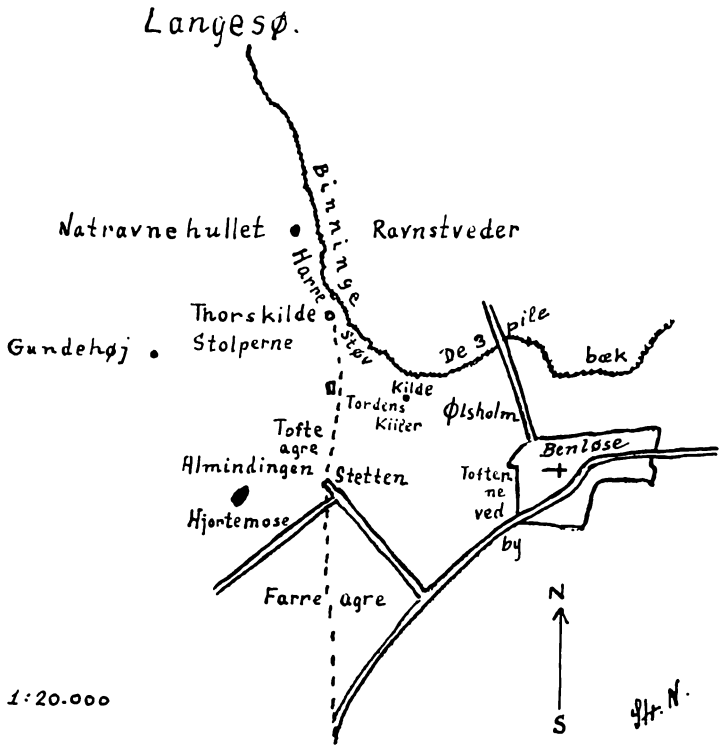
om samlingspladsen ved kirker og tingsteder²³. Her kan det selvfølgelig lige så godt betyde den fælles skov for alle Benløses bymænd. Bag ved Almindingen ligger det område, der i markbogen 1684 kaldes *Hiorsagre*, hvis navn i dag er bevaret i den på stedet liggende *Hjortemosegård*. Langs med Almindingen træffes navnet *Toftager*²⁴) eller *Tofteagre*²⁵). Herude midt på den åbne mark står vi altså overfor den kendsgerning, at der har ligget en toft, som markbogen 1684 tydeligt opregner for sig selv til forskel fra „Tofterne ved bye“. Hvad forstås ved en toft? I den store danske ordbog²⁶) gengives to betydninger. 1) Om forhold før udskiftningen: „Den til bebyggelse m. m. for den enkelte bonde udskilte (og særligt indhegnede) jordlod“. 2): „Hustomt“. Dansk ordbog for Folket²⁷ skriver: „Den plads, hvorpå en gård eller et hus er bygget“. Efter dette at dømme skulle det ikke være udelukket, at der virkelig har ligget en bygning på dette sted. Kan en sådan bygning have haft forbindelse med Thorskilden? Det kan tilføjes, at benævnelserne „toft“ er specielt nordisk og menes at gå tilbage til tiden før vikingetogene²⁸), altså netop til den tid, der har særlig interesse i denne forbindelse — tiden før kristendommens indførelse i Danmark.

Norden for Benløse by ved vejen til Slangstrup ligger *Øls-holm*, der endnu i dag er kendelig som en holm omgivet af lavt terræn, bl. a. den nu rørlagte *Binningebæk* (Binningerne er sandsynligvis det samme som Benløserne).

Hvis man fra Stetten fortsætter i det gamle færdselsspor, ses det, at dette følger den nuværende gårds indkørselsvej, hvorefter det går ned over skråningen mod lavningen, hvor Binningebækken, nu delvis rørlagt, strømmer gennem dalen mod Langesø. Nederst på skrænten, ligesom på en tunge ud

i lavningen lå *Thorskilden*. Navnet findes i markbogen 1684 i den nærliggende *Thorkilds Kildeås*. På udskiftningskortet 1796 findes også i nærheden *Tordens Kiiler*. En udskrift af udskiftningsforretningen²⁹) fra 1796 nævner *Torkens Kilde*. Den mundtlige overlevering bruger navnet *Thorskilden*. Selv om navnet *Tordens Kiiler* vel først og fremmest leder tanken hen på kileformede jordstykker, kan det ikke udelukkes, at betydninger måske er kilder, idet der haves underretning om endnu en forsvunden kilde her. Selve *Thorskilden* var ca. 1½ m dyb og randt med rigeligt, frisk og godt vand. Kilden var nærmest firkantet. En pæl var rammet ned i hvert hjørne, og mellem pælene var sat brædder ved alle fire sider. Desuden var kilden fra gammel tid indhegnet med fire stolper med påsømmede rafter. Lige ved siden af kilden var en vanding på ca. 10×12 alen, som modtog vandet fra kilden. Fra gammel tid var det den almindelige mening, at vandingen var bundløs. Ved dens vestre bred var der en masse marksten, delvis nedsunket i den bløde bund. Måske var de anbragt der, for at kreaturerne kunne få fastere bund at træde på, når de skulle drikke. Men som vi senere skal høre, gives der også en anden forklaring på deres tilstedeværelse.

I begyndelsen af besættelsestiden, vel ca. 1942, blev Binninge-bækken rørlagt neden for kilden, fordi den delte engen på en uheldig måde og ikke på denne strækning var skelgrøft. Ved samme lejlighed blev *Thorskilden* og vandingen, der havde afløb til bækken, uddrænet, og det var en vanskelig opgave på grund af de store vandmængder, kilden afgav. Engang prøvede man på at pumpe kilden tom, men i løbet af få minutter var den fuld igen. Da vandingen blev uddrænet, gjorde man den iagttagelse, at der et stykke nede, i kanten

THORSKILDEN og dens omgivelser.

(Tegnet af forf.)

af hullet ved stendynge, fandtes mange ildskørnede sten og små forkullede træstykker, som om der havde været brændt grene af forskellig tykkelse, og dybt i vandingens bund fremkom et ejendommeligt gråt askelag med forkullede træstumper i.

Ved gravning af renderne til Binningebækkens rørlægning gravede man sig i terrænet neden for kilden faktisk igennem en heste-kirkegård, hvor mængder af hesteknogler kom til syne. Blandt disse blev der i hvert fald optalt 7 horsepander, som på en ejendommelig måde lignede hverandre ved, at de alle havde et rundt hul i panden, på samme sted og på størrelse med en valnød, og som kunne tyde på, at hestene var blevet dræbt på samme måde. Dette kan måske forklares som ofring af heste.

Vi vender os nu igen til stendyngen ved Thorskilden. Meget tyder på, at vi her står over for en harg (hørg), altså en hellig stendynge, der har været genstand for dyrkelse. Adskillige steder kender man sådanne dynger ved helligkilder. De er opstået ved, at de, der har besøgt kilden, har „ofret“ en sten til dyngen. Hargen her ved Thorskilden dækkede et område på ca. 4×5 meter og bestod udelukkende af „håndsten“. Ved kildens uddræning blev en del af stenene kørt bort, ialt 4—5 vognlæs. Resten ligger endnu på stedet, men under jordoverfladen. Også stednavnene vidner om hargens tilstedeværelse. Engen neden for kilden kaldes *Hørrestøv Engen*²⁹, og de på Søgårds grund (i det gamle Slangerup sogn) nærmest kilden liggende jorder hedder *Store- og små Harrestøv Agre*³⁰³¹). Søgård har matr. nr. 3 af Slangerup by, nu Ringsted Sct. Bendts landsogn. Da „støv“ (Stjøvl) netop betyder vandhul³²), er disse gamle marknavnes tolkning: „Hargen ved vandhullet“ helt i overensstemmelse med de stedlige forhold.

Terrænet lige oven for kilden ligger samtidig lige bag ved Tofteagre. Dette terræn bærer i markbogen 1684 navnet *Stolpe Ås* og på udskiftningskortet 1796 *Stolperne*. I dalen

neden for Harrestøv-engen lå *Natravnehullet*, og agrene på den modsatte side af Binningebækken hed *Ravnstvederne*.

Selv om man ikke skal lægge for megen historisk vægt på den folkelige tradition, så skal det dog nævnes, at både Strædet og området ved Thorskilden i særlig grad er hjemstedet for gamle sagn om ligtog, forheksede hunde, svævende kvindeskikkelser, mystiske køretøjer, råb fra søen (Langesø) o. s. v. Et af sagnene er der måske grund til at fæste sig særligt ved, nemlig det, der fortæller, hvor farligt det var at færdes ved „de tre pile“, stedet, hvor Binningebækken løb under vejen fra Benløse til Slangerup. Her kunne man nemlig ved nattetid være så uheldig at møde tre hovedløse heste. Folk fra byen, der havde ærinde ved søen efter mørkets frembrud, gik hellere den lange omvej ad Møllevejen³³). Dette sagn må sættes direkte i forbindelse med de opgravede hesteskeletter.

Da kristendommen kom til landet, blev det sikkert tinget, der fastslog, at den herefter skulle være den gældende tro. Derved tabte en kilde som Thorskilden sin betydning, mens landstinget bevarede sin. Det ligger da lige for, at den nye tro blev knyttet fast til tinget. Her har vi forklaringen på, hvorledes Sct. Bendts kirke blev til. Ringsted by havde sin sognekirke, Sct. Hans kirke, og den daværende lille by havde nok i den. Uden for byen, i kanten af tingpladsen, byggede man så en helligdom — en landstingskirke — for at tingfolket efter gammel skik stadig kunne dyrke deres gud ved de store tingforsamlinger. Hvornår der først er bygget lands-

tingskirke, véd vi ikke. Vi véd heller ikke, om den frådstenskirke, hvis rester stadig ligger under Sct. Bendts kirkegulv, er den ældste landstingskirke, men der er indtil nu ikke fundet spor af nogen ældre kirke. Frådstenskirken rejstes i 1080 af Roskildebispens Svend Nordmand, og det vil altså sige, at det var stiftets gejstlige overhoved, der sørgede for, at det landsting, der havde sin beliggenhed i hans myndighedsområde, fik en god ny frådstenskirke. Der skulle gå mange år, før frådstenskirken udvidedes med et kloster. I sin bog „Ringsted fra Saga til Samtid“ skriver J. V. Christensen, at det er en tradition, at engelske benediktinermunke grundlagde klosteret, og det står i hvert fald fast, at et benediktinerkloster blev det. Desværre skriver han ikke, hvorfra traditionen stammer, eller hvor når det skete. Men i samme forbindelse regner han med det „grå kloster“ og nævner yderst forsigtigt år 1025³⁴). Mange forhold vedrørende klosterets oprindelse fortaber sig i det dunkle. Dog må Ringsted Kloster ifølge nyere undersøgelser være yngre end Sct. Knuds kloster i Odense, som blev grundet 1096, og under hvilket Ringsted Kloster til at begynde med var et priorat³⁵).

Nationalmuseets store værk „Danmarks kirker“ regner da også stiftelsen af Ringsted Kloster til år 1135. Fire år forinden var Knud Lavard blevet gravsat foran højalteret i frådstenskirken. Det er ved dette alter Erik Emune opretter et regelbundet munkesamlag. begyndelsen til det senere mægtige benediktinerkloster. Kong Erik sikrede det nye klostres eksistens ved straks at skænke det rige gaver. Det kunne se ud, som om det for Erik gjaldt om at få stiftet et kloster, så munkene dér kunne bede for Knud Hertugs sjæl og så iøvrigt værne hans grav og hæve dens anseelse. Det synes således at

stå fast, at kirken er ældre end klosteret. *Den må da være grundet som landstingskirke ved sjællandsfarernes landsting i Ringsted.* Senere hen bliver den tillige klosterkirke, derefter endogså sognekirke for et af de mange middelalderlige Ringsted-sogne og endelig i relativt nyere tid eneste sognekirke.

I omtalen af kongehyldningerne ser vi den nære samhørighed mellem ting og kirke. Efter at klosterets godsmængde var blevet yderligere formeret ved store gaver i 1146 og 1162, skænkede Valdemar den Store i 1164 endnu adskilligt gods dertil³⁶). I denne gave er der én ting, der tiltrækker sig opmærksomheden: *Et bol i Benløse.* Kunne det tænkes, at dette bol netop var det område, hvorpå Thorskilden havde sin plads? Størrelsen af dette område svarer ganske godt til et middelalderligt bol³⁷). Det som ingen anden ejede var jo kongens, og da navnet Almindingen som tidligere nævnt forekommer ved kilden og i betydningen „kongens almind“ kan stå i forbindelse med bol-inddelingen, kan dette meget vel pege i samme retning. En undersøgelse af Ringsted Klosters godshistorie og af den samlede bol-inddeling i Benløse by, kan måske bringe mere frem om dette forhold. Hvis Thorskilden — som formodet — har været et kultsted i forbindelse med landstinget, så har den sikkert mistet sin betydning ved kristendommens indførelse. Jordområdet ved kilden blev da på en måde herreløst og dermed kongens. Intet under at han lod det vedblive at være knyttet til tinget, men nu på kristent grundlag.

Ringsteds store udvidelsesperiode falder sammen med den tid, da riget samledes tættere og tættere og det centrale samlingspunkts betydning var stigende. Kristendommens sejr førte med sig, at landstingskirken og klosteret rejste sig ved

kanten til tingstedet, som urokket bevarede sin stilling under den nye tro. Udviklingen gav derved Ringsted en endnu mere fremskudt plads. Som landstings- og kongehyldningsby bevarede den sin centrale plads gennem adskillige århundreder, hvor Valdemarstiden med dens kongebegravelser i Sct. Bendts kirke var kulminationen. Og byen blomstrede og voksede ud forbi Sct. Jørgensgården, så den til sidst ganske indrammede den gamle tingplads og de dertil førende vejlinier.

Hvornår blev der da holdt landsting i Ringsted? Faktisk på alle tider af året, men to eller måske tre tingdage skilte sig særligt ud i årets løb. Det første af disse var „søgninget efter julehelgen“, som svarer godt til snapstinget i Viborg og til „disetinget“ ved det store tingsted Uppsala. Dette ting afholdtes ved fuldmåne efter første ny efter helligtrekongersdag, altså i tiden 20. januar til 20. februar. På dette, årets første store ting i Ringsted plejede adelen at møde op. Det var på et „søgning“, den 20. januar, anden onsdag efter helligtrekonger 1535, at fru *Anne Meinstrup* blev dræbt, da hun modigt som eneste af adelsstand sammen med sine to datter-døtre mødte frem i grevefejdens dage³⁸). Begivenheden har gjort så stærkt et indtryk, at folkemindet endnu kan fortælle derom:

Da adelsfruen Anne Meinstrup fra borgen Valsø ved Langesø i året 1535 blev slået ihjel under grevefejden på Ringsted landsting, blev hendes krop revet i 3 stykker. Derfor ligger der 3 sten på torvet — en for hvert stykke³⁹).

Også ved denne lejlighed gives et bevis for, at landstinget og Sct. Bendts kirke var naboer. Det var nemlig denne om-

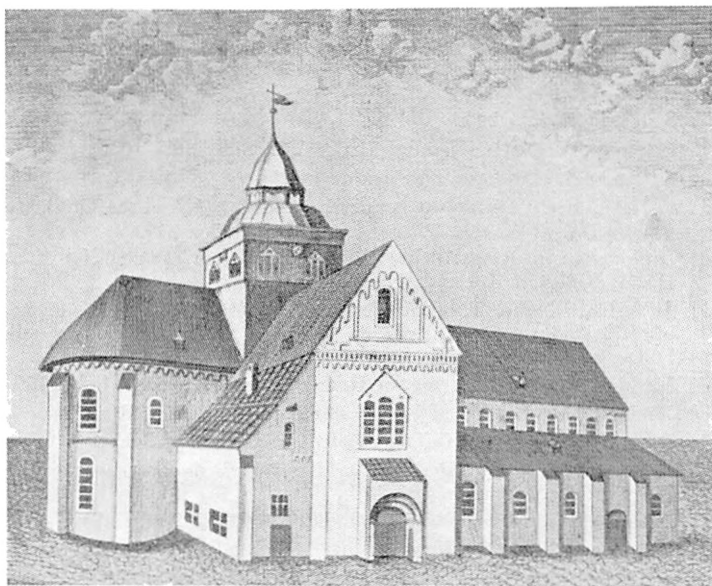
stændighed, der muliggjorde, at de to adelsfrøkener slap ind i kirken og op i tårnet og dermed frelste livet.

Midsommertinget fra omkring Sct. Hansdag hørte også til de store landsting. Det var på et sådant ting, Valdemar den Store d. 25/6 1170 lod sin lille søn Knud (VI) kåre til sin efterfølger. *Erik af Pommeren* holdt 2/7 1421 ting om Sønderjylland, og prins *Christian (IV)* hyldedes som den sidste konge her 8/7 1584. Den øverste leder af landstinget var landsdommeren, og mange af Danmarks dygtigste mænd har gennem århundreder afløst hverandre på denne fremskudte post. Langt tilbage i middelalderen kendes navne på landsdommere, selv om en række af disse langt fra haves komplet. Det tredje store ting synes henlagt til august måned.

Fra de ældste tider foregik tinget under åben himmel uanset vejret. Først i 1584 blev det anderledes, idet et kongebrev⁴⁰) af dette år forordnede, at der fremtidigt skulle holdes landsting i det nordre kapel i Ringsted kirke, fordi der ikke tidligere havde været noget vist domhus. Herved knyttes tinget og kirken så stærkt sammen som ingensinde før, ja, så stærkt, at tinget flyttedes fra den traditionelle plads. Det er i god overensstemmelse med denne flytning, at samtlige landsdommeres våbenskjolde siden reformationen er ophængt på landstingets plads i kirken. Sjællandsfarernes landsting i Ringsted ophævedes 1805. Af tingets ældgamle funktioner var der efterhånden kun domsmyndigheden tilbage, den der i vor tid eksisterer under navnet Østre Landsret. Ligesom Viborg stadig er sæde for Vestre Landsret, burde Ringsted i dag have huset Østre Landsret. Ved Sct. Bendts kirkes brand 1806 gik det så hårdt ud over domhuset, at det måtte nedrives. Der var jo ingen brug for at genopføre det.

På billedet af Sct. Bendts kirke i *Reyersens bog*⁴¹⁾ ses det gamle domhus som en temmelig ordinær bygning med egen indgang fra nord.

På sjællandsfarernes ældgamle samlingsplads, hvor den farende trafik over Sjælland stadig foregår, men sjældnere gør ophold, ligger de tre gamle, glatslidte tingsten. De fortæller Danmarkshistorie til enhver, der vil standse op og dvæle ved dem. Urokket ligger de på deres plads, og ved deres navn og beliggenhed vil de til sene tider fortælle om sjællandsfarernes retslige og religiøse samlingssted.

Sct. Bendts kirke; set fra nord „Landstingshuset“, hvor de nordre sidekapeller nu er.

(Efter A. Reyersens: Beskrivelse over Sct. Bendts kirke 1779).

NOTER OG HENVISNINGER

- 1) J. V. Christensen: Ringsted fra Saga til Samtid. Side 36—39.
- 2) Iflg. Danske Kancelliregistranter 1535—50, s. 108, gives der 12. 11. 1539 rigsråd Claus Bille fri birkeret i Allindemagle sogn.
- 2a) „Mulstrupmarkens gåde“. Kronik i Ringsted Folketidende 12. 5. 1959.
- 3) Den latinske udskrift af Saxo og dens oversættelse skyldes historikeren, lektor, dr. phil. J. O. Arhning, Roskilde.
- 4) Som note 1, side 34.
- 5) Arthur G. Hassø: Ringsted Købstads Historie I, s. 188.
- 5a) Mere om Sct. Jørgensgården og kirkesognene i Ringsted i A. Strange Nielsen: „Da Ringsted bestod af mange sogne“ (Ringsted Folketidendes julenummer 1959).
- 5b) Kong Erik Plovpenning, der myrdedes på Slien, dyrkedes som helgen.
- 6) A. D. la Cour: Viborg Landsting. — I Viborg Købstads Historie I, s. 122—202.
- 6a) Som note 5, side 294.
- 7) Gudmund Schütte: Hjemligt Hedenskab. Side 206—16.
- 8) Som note 5, side 33 og note 1, side 14.
- 9) P. G. Thorsen: Danmarks gamle Provindslove (Nordiske Oldskrifter nr. 13) 1852, side 66.
- 10) Diplomatarium Ringstadense (RA), afskrifter nr. 2 og 3. Her efter Hassø: Ringsted Købstads Historie I, side 33.
- 11) J. V. Christensen, Thorkild Gravlund og Arne Hoff: Tingstenene på Ringsted torv og Sjællands landsting (Særtryk af Ringsted Folketidende 1934).
- 12) Meddelt 30. 1. 1956 af rentier Hans Knudsen, Ringsted, født 1865.
- 13) Meddelt 23. 11. 1959 af borgmester Knud Svendsen, Ringsted.
- 14) Brev af 7. 6. 1957 til forfatteren fra dr. Gudmund Schütte.
- 15) Gudmund Schütte: „Den hellige H-stav, en dansk tros-mode“ i Hjemligt Hedenskab, s. 206—16.
- 16) I Ringsted Klosters godsarkiv (Landsarkivet for Sjælland m. v.).
- 17) A. Strange Nielsen: Alfarvejen over Sjælland (Hist. Samf. s. årb for Sorø amt 1957, s. 17—43. Ledsaget af et vejkort opmålt 1771.
- 18) Kancelliets brevbøger 15. 3. 1585.
- 19) Vilh. la Cour: „Hedenske Helligdomme i Danmark“. I festskrift til Johs. C. H. R. Steenstrup på 70-årsdagen (1915), side 3—4.

- 20) Kancelliets brevbøger 4. 2. 1588.
- 21) Danske Magasin, 5. række, bd. 1, side 269—71.
- 22) Som note 12.
- 23) Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder, bd. 1, side 95.
- 24) Markbogen 1684 for Benløse bys jorder (Rigsarkivet).
- 25) Udskiftningskort, original 1 for Benløse bys jorder (Matrikelsarkivet).
- 26) Ordbog over det danske Sprog, bd. XXIV, side 88.
- 27) Dahl og Hammer: Dansk ordbog for Folket, bd. II, side 435.
- 28) Kristian Hald: Vore Stednavne, side 96.
- 29) Udskrift af udskiftningsforretningen for Benløse by til brug ved degnen Hansens klage over at være fornærmet ved tildeling af jordlod, dateret 14. 11. 1800. I Ringsted og Sorø amters landvæsenensprotokol, side 186 (Landsarkivet).
- 30) Udskiftningskort (original 1) for Slangerup by, Ringsted Sct. Bendts landsogn (Matrikelsarkivet).
- 31) Markbogen 1684 for Slangerup by, Ringsted Sct. Bendts landsogn (Rigsarkivet).
- 32) Johannes Steenstrup: Danske Stednavne, side 103.
- 33) Meddelt af fru Kristine Mortensen, Benløse.
- 34) Se note 1, side 28—29.
- 35) Se note 23, bd. 1, side 453.
- 36) Som note 5, side 65.
- 37) Johan Hvidtfeldt: Håndbog for Lokalhistorikere, side 165.
- 38) A. Strange Nielsen: Riddervoldene og Valsøgård. I Historisk Samfunds årbog for Sorø amt 1959, side 104—05.
- 39) Meddelt af handelsmand Christoffer Johansen, Benløse.
- 40) Forordninger og Recesser, bd. 2, side 266, dateret 22. 9. 1584.
- 41) Beskrivelse over Sct. Bendts kirke i Ringsted, ved Andreas Reyer- sen, København 1779.

Sognets ældste fortæller

Den 23.-6.-1959 døde Magleby Sogns ældste — enkefru Karoline Christiansen. Fru Christiansen, der med alderen var blevet helt blind, har fortalt mig følgende om sin barndomstid — med tilladelse til at offentliggøre det.

M. A. E b b e s e n.

Før den nuværende Østerhovedgård i Magleby sogn i 1880'erne blev bygget, lå der på dens jorder ikke mindre end fem gode bøndergårde. Den ene af disse havde min fader, Hans Peter Jørgensen, i fæste, til han døde i året 1880, og efter hans død havde min moder gården i fæste til 1887, da den blev nedlagt som selvstændig gård og dens jorder lagt ind under Østerhovedgården.

Min faders gård lå sydøst for Østerhovedgården, et stykke til venstre for vejen, før denne drejer ud mod Sevedø. Den blev i daglig tale kaldt Per Bondefogeds gård. Den bestod af fire sammenbyggede længer. Der førte to porte ind til gårdspladsen. Den ene port vendte mod vest. Gennem den kom man ud til vejen, der gik til Magleby og Skælskør. Den anden, der kaldtes Tofteporten, vendte mod øst, og gennem den kom man ud på markvejen, der gik ned over agrene til „Flasken“, en lavvandet fjord, der skærer sig ind fra Smålandshavet.

Ud mod gårdspladsen vendte stuehusets hovedindgang. Indgangsdøren åbnede adgang til en stenlagt gang. Til venstre for denne var dagligstuen, der havde meget svære udskårne bjælker. Langs bjælkerne var der hylder, hvorpå der stod tintallerkener, kobbertøj og andre pyntegenstande. Jeg husker, at min fader en dag kom hjem fra byen med en ny almanak. Han lagde den højtideligt op på en af hylderne og indskærpede os, at vi ikke måtte røre den; men om aftenen læste han højt af den, hvad vi var meget optaget af.

På den ene bjælke var der en oval udbulning, og når man bankede derpå, lød det hult. Afdøde proprietær Vilhelm Jespersen, Annebjeggården, der undertiden kom på besøg, sagde, at den bjælke måtte vi have undersøgt, for der skulle nok være gemt noget der. Det viste sig også, at der var et hemmeligt rum; men der var desværre ikke noget i det.

En anden velset gæst var pastor Rønne fra Magleby, der gerne fortalte træk fra bibel- og kirkehistorien. Engang fortalte han meget levende om Paulus og sluttede med følgende passus: „Men så gik de hen og huggede hovedet af Paulus“, hvortil min farfader, der spændt havde fulgt beretningen, udbrod: „Men hille mænd, Karl.“ Pastor Rønne var i regelen til fods, når han færdedes i sognet, og traf han ind på en gård ved spisetid, kunne han på en fin måde give til kende, at han gerne spiste med. En dag kom han ind på en gård, hvor de havde fået stegt flæsk til middag; men man var lige gået fra bordet. Præsten lod sig alligevel mærke med, at han gerne ville spise. Konen begyndte med at varme meldypelsen og satte den ind på bordet; mens hun varmede flæsken. Da hun kom ind med flæsken, opdagede hun til sin forfær-

delse, at præsten havde spist meldyppelsen som forret, og han påstod endda, at det var en udmærket ret.

Langs dagligstuen ydervæg ud mod gården var der en gåsebænk med hjerteformede huller. I den lå gæssene på æg og stak undertiden næbbene ud af hullerne. Jeg husker, at min moder regelmæssigt skar friske græstørv af og lagde dem ind på stuegulvet til gæssene.

Når gæslingerne var 3—4 uger gamle, fik de lov sammen med livgæssene at slippe ud i det fri, hvor de i sommerens løb blev passet af gåsepigen, der i flere år var identisk med mig. Når de blev sluppet ud, var det en gammel skik, at konen på gården først puttete dem gennem sit ene bukseben — en for en. En kone, der var i færd med dette, sagde til en genstridig gæsling: „Ja, I skal nu alle den samme vej!“ Det kom de også, for uden for porten snappede ræven dem alle sammen.

Vi havde vel et halvt hundrede gæs, og om efteråret var der travlt med at slagte størsteparten af dem. De første gæs, der blev slagtet var stubgæs, der havde gået og pillet spildkorn op på markerne. Resten blev sat i fedesti, hvor de blev fodret i en hæk, en slags krybbe med tremmevægge.

Langs gåsebænken stod langbordet, og for dets øverste bordende var der et højsæde. Ved siden af dette — ind mod væggen var der et lille skab til snapsflasken og andre livsfornødenheder. På skabsdøren var der malet et latinsk vers. Denne dør blev i sin tid overgivet til dr. Møller i Skælskør, der foregav, at han ville sende den til et museum.

Ved væggen ud mod haven var der to alkover, og midt imellem dem var der et vindue. Under vinduet stod en dragkiste. Gulvet i stuen var af ler og måtte repareres en gang

imellem. Især blev det hurtigt medtaget, hvor pigerne havde deres plads ved bordet, for de måtte stå op under måltiderne, da de stadig skulle gå til hånde.

Oven for dagligstuen var storstuen og oven for denne igen en stue, som vi kaldte mellemstuen, samt nogle småkamre; der var i det hele taget lidt bedre plads end på nabogårdene.

I køkkenet var der åbent ildsted med røghat over. Der var nogle trefødder til at sætte gryderne på og en kjælske, der hang lodret ned over ildstedet, og som kunne hæves og sænkes. Jeg husker ligeledes den gamle bageovn, som skulle varmes op fra bryggeriset. Da den blev brudt ned, fandt man under nedbrydningen en del pengestykker, som forpagter Lassens datter på Østerhovedgården fik lavet et smykke af.

Vore marker lå omkring gården ned mod den lille fjord „Flasken“. Ude i fjorden lå en lille ø „Krageholmen“. Her var der god græsning til kreaturerne i sommertiden; men vi måtte trække dem hjem, hver gang de skulle vandes, for der var ikke fersk vand på øen; vandet var da heller ikke ret dybt.

Som de fleste gårde dengang havde vi mange får, og når de skulle vaskes og klippes, havde vi gerne to—tre koner til hjælp; det var ikke så lige en sag at håndtere en fåresaks, og der måtte nogle til at holde og binde fårene. Senere kom arbejdet med at få ulden kartet og spundet; der var altid nok at tage vare på. Af fårenes talg lavede vi selv lys til de lange vinteraftener.

Hver sommer havde vi et stykke jord tilsået med hør; det gav meget arbejde, når høsten kom. Først skulle hørrønnen ruskes, d. v. s. den skulle trækkes op med rod og lægges på skår i lige rækker. Når den havde ligget en tid og var blevet

påvirket af vejr og vind, blev den kørt hjem for at blive tærsket. Bagefter blev den igen kørt ud på marken. Senere blev hørstænglerne lagt i blød i et vandhul. Det var begyndelsen til den såkaldte rødning, der fortsattes med, at hørren blev anbragt over nogle dybe render. I renderne antændtes der en svag ild, der naturligvis ikke måtte bryde ud i lys lue. Ilden blev holdt nede og skulle helst udvikle så megen røg som muligt. Når rødningen endelig var forbi, fulgte den omstændelige proces med brydning, skætning og hegling. Endelig var taverne fine og ensartede, og så skulle de vaskes i askelud. Til allersidst blev det hele kørt til stranden og vasket i saltvand.

Af hørren blev der vævet lagener og bolstre. Ulden brugte vi til kjoletøj, strømper m. m. Der var to vævere på Stignæs. Den ene boede i Fårentofte ved siden af Stignæs gamle skole (Det er nu Berlingske Tidendes feriehus). Den anden boede i Østerhoved i det hus, der nu tilhører fisker Carl Steins enke. Han hed Peder Jensen. Vi fik altid vævet hos sidstnævnte. Når konerne skulle til væveren for at udvælge et mønster, vankede der kaffe; det kaldtes „rendegilde“. Skulle vi have syet tøj, kom der gerne en syerske for at tage mål. Når tøjet skulle prøves eller var færdigt, vankede der også kaffe; det kaldtes „snevergilde“. Vi ville nødigt hen i syerskens hjem; for hendes brødre havde ord for at ville kysse de unge piger.

I de lange vinteraftener var der travlhed med at få spundet garn til vævningen, både af hør og uld. Ved heglingen var hørtaverne blevet delt i to bunker, een bunke med fine, rene taver og en anden med mere grove taver, der endnu kunne indeholde lidt skæver (blår). De rene taver svøbtes om et

rundt træhoved (rokkehovedet), der var anbragt på en stang, der ragede op fra rokkens forparti, og herfra lededes de ind i tenen. De grove taver blev anbragt i en slags hæk, en rund træplade med opretstående pinde, der ligeledes anbragtes på rokken. Tit blev der sunget til, når garnet blev spundet; men det skulle helst være en lystig vise, så der kunne blive gang i rokkehjulet; min faster på Øxnæsgården havde en pige, der altid sang „Længe nok har jeg bondepige været.“ Den vise var god nok; men hun sang den så langsomt og drævende, at en af karlene udbød: „Den er noget langsom at spinde efter.“

Også mandfolkene havde ofte et eller andet for i de lange aftener. Jeg har endnu en gammel „lysekælling“, som min far har udskåret. De to arme, som lyseholderne er anbragt på, kan hejses op og ned og fastgøres i takker ligesom på en kjælske. Flere opkøbere har været ude efter den; men den har aldrig været til salg.

Tiden bød ikke på megen underholdning; men til gengæld forstod vi bedre selv at lege end nutidens ungdom. Vi læste ikke romaner; men vi digtede dem på en måde selv. Vi kom heller ikke i teater; men vi opførte selv små dramatiske begivenheder. Især var det en yndet sport at lege bryllup, og brudfolk, præst og degn gik i den grad op i deres roller, at moder forskrækket kunne udbryde: „Nej, det må I skam ikke.“

Juleaften var som nu en særlig festaften; da fik lænkehunden lov at komme ind i stuen, og den sad ved siden af fader for bordenden. Når der deltes nødder og godter ud, knækkede den nødderne med tænderne og snusede rundt med snuden mellem skallerne, til den fandt kernerne. Til daglig

stod den i porten, hvor den havde et lille rum ind ved siden. Jeg husker et par af vore hunde, der hed: „Grib an“ og „Valdene“.

Om sommeren samledes vi undertiden til dans og leg i den lille skov ved Sevedøvejen („Paradis“). Så kom gamle Madam Petersen fra „Lille Sevedø“ gerne ud med rødgrød og æbleskiver til os. Også i den lille lund „Stubberne“ i Østerhoved var der et samlingssted, og der var somme tider illumineret med kulørte lamper i træerne, når vi holdt fest der. Senere arrangeredes der kapsejladser fra Stignæs Skov. Det var ålefiskerne, der ordnede det.

En særlig fornøjelse for os børn var det, når vi skulle over at besøge min faster på Øxnæsgården. Hun plejede gerne at hænge en klud op på en stang, når hun havde bagt pandekager; så trak vi strømperne af og vadede over „Flasken“ til Øxnæs.

Hvert år kom den gamle kammerherre på Borreby agende i sin cabriolet for at anvise, hvor mange træer vi måtte fælde i den lille skov ved Sevedøvejen. Skoven var dengang større end nu og strakte sig på begge sider af vejen. Det var ofte mig, der måtte sætte mig op i kammerherrens vogn og tage med ud og overvære afmærkningen.

Trods den afsides beliggenhed, mit barndomshjem havde, var der altså afveksling nok i livet; men det havde også sine alvorsstunder. En tung dag var det, da min far døde, før jeg endnu var blevet voksen, men også i sorgen søgte folk sammen. Der var 40 vogne, der fugte ham til hans sidste hvilested. Uden for gården var der rejst en port af grønt, og væveren fra Østerhoved havde lavet et fint skilt over den. På den ene side af skiltet stod der: „Mit kære hjem, jeg nu

forlader“. På den anden side stod blot det ene ord „Farvel“. Da vi kom til Præstebanken, standsede alle vognene, og resten af vejen blev kisten båret.

Vi var naboer til Sevedøgården, hvor madam Fiedler boede. Hendes mand, Valdemar Fiedler¹), var digteren Carl Baggers gode ven og broder til Thora Fiedler; men Valdemar Fiedler var allerede dengang skilt fra sin kone og var blevet udnævnt til birkedommer i Rude. Madam Fiedler beholdt Sevedø og drev gården sammen med sønnen Christian Fiedler. Han var dog ikke meget værd. Næsten hver dag skulle han en omgang til Skælskør, hvor han tilbragte tiden på værtshus. På hjemvejen søgte han gerne indenfor hos os for at få en tår kaffe og komme lidt til fornuft før den endelige hjemkomst. En anden af Valdemar Fiedlers sønner var læge i Skælskør. Han boede, hvor læge Bøggild nu har sin lægebolig. En tredje søn, Jacob Fiedler, var skibstørrer i Korsør. Der var flere andre børn i ægteskabet; men i hvert fald sønnerne gik det skævt; de havde arvet faderens hang til stærke drikke. En af dem, Peder Johansen Fiedler, nåede at tage juridisk embedseksamen, men døde pludseligt, da han ville hvile sig ud i hjemmet efter eksamenstidens slid. Et par døtre gik det bedre; de blev gift med mænd af ansete familier; en anden datter døde som barn og ligger begravet på Magleby kirkegård (Thora Alvilde Fiedler, f. 1842 — d. 1847). Her ligger også Christian Fiedler begravet (f. 1838 — d. 1896) sammen med moderen, Ane Cathrine Fiedler (f. 1818 — d. 1893). Som et kuriosum kan nævnes, at de på Sevedø havde to hunde; den ene hed Berg og den anden Estrup, og pudsigt nok gik de to hunde altid og snerrede ad hinanden.

Når folk kom sammen, fortaltes der ofte historier. Jeg husker en enkelt af dem: Engang var en af nisserne på Øxnæsgården gået over til Sevedø for at låne øl; han fik også noget; men ved Krageholmen kom han op at slås med Sevedønissen, så alt øllet spildtes; det skal være derfor, at vandet er så rødt ved Krageholmen. En af de tidligere fæstere på Øxnæsgården var meget overtroisk, og når han gik over gårdspladsen, truede han altid op mod et lille vindue i taget; det gjaldt jo om at holde de nysgerrige nisser lidt på afstand.

Et yndet samtaleemne var også en tragedie, der for mange år siden skulle være udspillet på en stor gård i Østerhoved, hvor der boede fornemme folk²). Da gårdmandens tre døtre en søndag ville gå i kirke, blev de ved Skindeled overfaldet af tre røvere, som voldtog dem, slog dem ihjel og røvede deres smykker³).

Et andet mord var i mere frisk erindring, da det blev udøvet i min farfaders tid. En af hans naboer havde givet sin kone vitriololie for at slippe af med hende; men giften virkede kun langsomt. Først efter et langt sygeleje på over to måneder døde konen. I al den tid måtte min farmoder og farfader (Gmd. Jørgen Pedersen) ofte tilse hende, da manden var på arbejde. Til sidst blev sagen meldt, og manden, indsidder Christian Pedersen, blev dømt til døden. Han blev henrettet på Kanehøj ved Skælskør⁴). Her henrettedes nogle år senere en anden mand fra sognet — kaldet Laksen; han havde også begået et mord. Jeg husker, at moder undertiden bragte mad op til hans enke i fattighuset.

I nogle år efter min faders død boede vi stadig på gården; men så blev dens jorder lagt ind til den nuværende Øster-

hovedgård, og den 3. marts 1887 flyttede min moder og jeg til Magleby, hvor jeg senere blev gift med møller L. P. Christiansen. Gårdens stuehus i Østerhoved blev stående en år-række derefter og tjente som arbejderbolig.

Caroline Christiansen.

NOTER

1) Valdemar Fiedler købte Sevedø i 1837. Samme år sendte han en dag sin husmand, Hans Pedersen, ud for at grave sten op ved stranden. Under arbejdet gjorde husmanden et sjældent fund. Ved en stor sten fandt han 1½ alen under jorden en tinkande fuld af mønter. Kanden, der gik itu, havde form som de sædvanlige ølkruer med hank og låg. Der var ikke mindre end 1169 mønter i den, og de var næsten allesammen fra hansestædernes blomstringstid — nærmere betegnet årene 1324—1411. De var præget i Hamborg, Lyneborg, Lybæk, Wismar, Rostock, Parchim, Gustrow Malchin, Stralsund, Greifswald, Hoya, Dorpat, Kiel, Flensborg og Ribe, og bestod næsten udelukkende af wittener, små mønter med stort sølvindhold (Wit = Hvid). Hvor- dan denne hanseatiske skat er havnet på Sevedø, er en gåde; men sandsynligvis er det penge, der er reddet fra en stranding. En del af fundet, 116 mønter, opbevares på Nationalmuseet, der har en nøj- agtig fortegnelse over hele fundet.

2) Forannævnte Valdemar Fiedler har til Aksel Ollriks samling af „Gamle Danske Folkeviser“ indsendt en vise, som han i 1847 havde hørte synge af Myse Ellen i Per Bondefogeds gård. Visen lyder som følger:

*Truels'es Dotre de vare tre
— mens Urterne gro —
De dejligste skjøne, man for Øjne mon se
— De legte med ædelig Elskov.*

*Saa gik de dennem til Senge,
der sov de alt for længe.*

Den yngste Datter hun vaagnede op:
„Nu have vi sovet vor Ottesang bort!“

„Har vi nu sovet vor Ottesang bort,
saa bliver det nok ikke for Bedste vort.“

De lysted efter den lille Lærke;
saa klædte de dem udi Silkesærke.

Saa toge de dennem det røde Guld,
ja, deres Fingre de satte alt for fuld.

Saa gik de dennem i Højestue;
En Silkekjole de paa dem drog.

Saa gik de dennem i Højeloft;
en Silkekaabe de over dem drog.

Saa toge de deres Handsker paa;
saa vilde de dennem til Kirken gaa.

Og der de kom til Borgeled,
der stode tre Røvere at hvile derved.

„Velkommen, velkommen tre skon Jomfruer hid;
nu have vi staaet her længe at bie.“

„Har I nu staaet her længe at bie,
saa bliver det nok ikke for Bedste vort.“

„Enten vil I være tre Røveres Viv,
eller og vil I lade jert unge Liv.“

„Nej, hverken vil vi være tre Røveres Viv,
beller vi vil og lade vores unge Liv.“

Men først maatte de være tre Røveres Viv,
og saa maatte de og lade deres unge Liv.

Saa toge de Røvere det røde Guld paa,
saa spurgte de Vej til Truels'es Gaard.

Og der de kom til Truels'es Gaard,
der stod Truels'es Frue, var svøbt udi Maar.

„God Aften! God Aften, Hr. Truels'es Frue,
og vil hun laane os Hus i Nat?“

„Og vil hun laane os Hus i Nat,
saa skal hun vist faa det røde Guld at se.“

„Det sidste jeg det røde Guld saa,
der havde mine egne tre døtre det paa.“

Ja, det blev ophævet alt med en Hast,
ja, de blev fort til Slottet med en Fart.

De to blev lagt paa Stejler og Hjul
— mens Urterne gro —
Den tredje han fik og saa haard en Dod.
— De legte med ædelig Elskov. —

3) En mand fra sognet, der er død for mange år siden, har fortalt mig, at der engang har stået et kors ved Skindeled til minde om de tre dræbte piger.

4) Henrettelsen fandt sted på Kanehøj d. 13. januar 1851.

M. A. Ebbesen.

En dansk Benediktinermunks mærkelige Skæbne

Af dr. *Vilh. Lorenzen*.

Ved Midten af Kristian II's Regeringstid skete besynderlige Ting i et af hans danske Benediktinerklostre. Dramatisk og bevæget skulde hans Kongetid forme sig. Ogsaa paa dette Klosters Port bankede Dramaet en skønne Dag. Ja! det skete, at Uro og Splid faktisk sprængte det hele Klostersamfund. Ud af Forvirringen udløser sig en enkelt Menneskeskæbne — den Klosterbroders, der havde forvoldt det hele Postyr.

En tidlig Morgen lod Solen sit Lys skinne over Retfærdige og Uretfærdige i den lille, fattige Købstad Ringsted med dens til Gengæld store og overordentlig rige Benediktinerkloster¹).

Over de lave Huse, med deres smaa Stuer, Værksteder og alskens Købmandsvarer, skønsomt anbragt, hvor det kunde passe sig — over al denne Smaaborgerlighed rejste sig ud for Torvet det mægtige Klosterkompleks, helt og holdent domi-

1) Vilh. Lorenzen: *De Danske Benediktinerklostres Bygningshistorie*, 1933, P. 219 f.f. — Ringsted Kirke af M. Clemmensen, Kalkmalerier af P. Nørlund, 1927.

nerende den beskedne By, der ligesom bøjede sig i Støvet for al den Magt og Rigdom, det var Udtryk for. Her var Størhed, Vidde og Plads — i det brede og høje Kirkerum og i Klosterfløjenes store Sale til Fællesbrug for Brødrene. Og Klumpen af de røde Murstensbygninger beherskede den hele Egn, synlige som de var viden om, i Kraft af Beliggenheden højt i det midtsjællandske Landskab.

Tilsyneladende var det en ganske almindelig Dag i Klostersamfundets Tilværelse, da Dramaet begyndte.

Det var Tiden for Ottesangen. Inde i Kirken togede Munkene ind, en lang, sort Række, der fra Portalen ind til Klostersrets Østfløj stiltfærdigt bugtede sig frem, op mod Koret. Der lød lidt Knagen og Knirken, da Brødrene tog Plads overfor hinanden i de billedrige Korstole. Unægtelig — Stemning var der over Kirkens skønne Korparti, hvorfra man gennem Tværskibet havde Udsyn ned i det tredelte Skib, hvor morgenduelige Ringstedborgere havde indfundet sig og netop kunne skimtes i Morgenens Halvdunkelhed. Oppe i selve Koret var der lysere, og på egen farvemættet Måde. Her i det østvendte Parti af Kirken faldt Solens Stråler direkte ind, brødes i Ruders glasmalede, farverige Figurer og Ornamenter og gled flimrende videre henover Vægges og Hvælvs højtidelige, brogede Billedverden. I alt dette virkede de sorte Munkekutter stærkt — den dystre Kontrast til Rumets Lys og Farver.

Sangen begyndte. Mer eller mindre veloplagte kunde de gode Brødre være, og Stemmerne af forskellig Klangstyrke. Højtidsfuldt og betagende lød det alligevel, i Harmoni med det rytmisk opdelt Kirkerum, fyldt med så mange skønne Ting til Gudstjenestens Pryd og Menneskers Opbyggelse.

Frem og tilbage bølgede Sangen, med Svar og Gensvar på det klangfulde Romersprog. Og Gudstjenesten endte. Ad samme Vej, som de var kommet, vandrede Munkene tilbage til de Pligter, Klosterlivet påbød dem.

Blandt Brødreskarens mange rolige Ansigter — ungdommelige, ældre og gamle — måtte man lægge Mærke til eet, der røbede alt andet end rolig Tilfredshed. Tværtimod! Bekymring, vel også Trods, lyste ud af det, og den Benediktinermunk, der så så medtaget, vel også oppositionslysten ud, havde sandelig også Grund — i alt fald til det første. Ikke for intet havde han stadig haft på Fornemmelsen, at Billedverdenens hellige Mænd og Kvinder, ja! selv fremfarne danske Konger og Dronninger havde stirret bebrejdende ned på ham.

Denne Benediktinermunk var *Broder Gregers*²).

- 2) Det følgende støtter sig på 3 Pavebreve gengivet i Acta Pontificum Daniæ VI, Nr. 4705 og 4713, samt VII, 6433. For Forståelsen af dem har jeg modtaget værdifuld Hjælp af Lektor E. Fox Maule.

Han var Tysker, fra Byen Burg på Femern, og uægte født — en Omstændighed, der ikke skulde lette hans Gang gennem Livet, og som meget muligt forklarer, at han altid angives uden Efternavn. Naturligt nok havde han, da Femern var en Del af den danske Konges Riger og Lande, ladet sig optage i et dansk Kloster, og efter at have besluttet sig for den hellige Benedikts ærværdige Orden, hvad hans uægte Fødsel dog ikke hindrede ham i, blev det det sjællandske Ringstedkloster, han valgte. Her aflagde han i behørig Tid Munkeløftet. Og til at begynde med tegnede alt sig åbenbart på det bedste for Broder Gregers. Han synes at være blevet

påskønnet, blev forfremmet i Graderne og vistnok præsteviet, hvad dog de fleste af hans Medbrødre også må formodes at have været.

Men så gik det galt! „Menneskenaturens arge Fjende“ forledte ham til svar Synd. Han havde forført — og endda på selve Klosteret Grund — „en Conversa“, og det havde netop vist sig, at Forholdet havde fået Følger. Ved en „Conversa“ kan forstås en af de Lægsøstre, der havde sluttet sig til Ringstedklosteret og ligesom Lægbrødrene, „Conversi“, ønskede at leve under Klosterlivets Tugt og Værn, med Andel i de gode Gerninger, der dér blev øvet. Var Kvinden virkelig en Lægsøster, da var unægtelig Siuationen særlig alvorlig. Var Talen om en af de Kvinder, der, som Sædvane kunde være i et Kloster, gjorde Tjeneste i Køkkenregionerne, var Tilfældet måske nok mindre katastrofalt, men alligevel alvorligt nok for Parterne — og her i første Omgang ogsaa for den mandlige Part i Sagen.

Dette være nu, som det vil! Men *Skandalen* var der — og den var åbenbar. Man forstår, at Broder Gregers ikke har været vel til Mode. Angrede han? Han siger det i alt Fald selv og blev aldrig træt af over for sine Dommere i Rom at forsikre, at det siden da har været helt og aldeles forbi med hans Sindsro. Men altså: Skandalen var der, ikke til at skjule, og det tilkom nu Abbeden at tage Affære.

Det må formodes, at denne triste Begivenhed fandt Sted i et af Årene kort før 1518, da Peder Nielsen førte Abbedstaven. Han døde i dette År og begravedes i Klosterets Kirke. Desværre vides så godt som intet om ham personlig. Derimod ved man god Besked med, hvad der efter Ordensreglerne forlangtes af en Benediktinerabbed. „Han skal vide, hvilken

vanskelig og drøj Sag, han har påtaget sig — at lede Sjæle og at tjene de manges Egenart. Og han må tilpasse sig og afstemme sig således for hver Enkelt, for enhver efter hans Karakter og Intelligens!“ Gode Råd unægtelig for enhver, der indtager en Chefstilling. Til Gengæld indskærpede Ordensregelen Brødrene: „Ingen efterhige det, han anser for tjenligt for ham selv, men mere det, der kan være andre til Både og Fromme. Deres broderlige Kærlighed skal være luttret og virksom. De skal frygte Gud, og deres Abbed skal de elske med uskrømtet og ydmyg Kærlighed.“

Hvordan klarede nu Abbed Peder den foreliggende Situation?

Overfor Broder Gregers havde han i sin Magt at tildele ham Disciplinærstraffe, ja! han havde endda Klosterfængslet til sin Rådighed. Og det var jo muligt, vel sandsynligst, at Abbed Peder her gjorde Brug af de strafferetlige Beføjelser, der var tildelt ham — vi ved blot intet om det. Givet er kun, at som Situationen udviklede sig, har Broder Gregers følt sig brøstholden overfor sin Abbed og tilsidst befundet sig så ilde i Ringstedklosteret, at han vilde bort derfra — bort også fra den arme „Conversa“ og hendes og hans Barn. Om disse to Menneskebørns Skæbne hører vi forøvrigt intet som helst, men i slige Tilfælde plejer det jo at være den kvindelige Part og Barnet, det går mest ud over.

Så deprimeret var Broder Gregers i alt Fald blevet, at han endog vilde frigøres for sit Munkeløfte. Herom vilde Abbeden dog ingenlunde høre Tale.

Imidlertid skete noget ganske uforudset og overraskende. Den Konflikt, der var opstået mellem Broder Gregers og Abbeden, bredte sig ud i det hele Munkesamfund. Broder

Gregers har ikke beholdt sit kritiske, oppositionelle Syn på sin høje Foresatte for sig selv, og at hans Medbrødre har været levende optaget af den penible Sag, var kun hvad man kunde vente. Den har rørt op i det ellers stiltfærdige lille Samfund, og Bølgerne er gået højt med Meningskamp for og imod Abbed Peder. En Kendsgerning er, at Broder Gregers fik Medhold hos en Del af Brødrene, og endog, som det synes, hos selve Prioeren, Abbedens nærmeste Medhjælper i Ledelse af Klosterets Anliggender.

Dermed var Situationen for Abbeden blevet højst pinlig, og hurtigt tilspidsede Konflikten sig.

Med Broder Gregers i Spidsen anmodede de Misfornøjede Abbeden om Tilladelse til at forlade Klosteret og søge Optagelse i andre Klostre af samme Orden. Men, da det kom til Stykket, vilde Abbed Peder, der var fortørnet over al denne Opsætsighed, ikke give skriftlig Tilladelse dertil, skønt han mundtligt havde tilsagt dem den.

Der skete da i Ringstedklosteret det samme, der nogle Årtier forinden var sket i det andet sjællandske Benediktinerkloster, Skovklosteret ved Næstved, at samtlige Opsætsige uden videre forlod deres klosterlige Hjem. En hel *Udvandring* fandt Sted, og Abbed Peder stod tilbage med et formindsket Brødresamfund — og et eklatant Nederlag. De Udtrådte betragtede sig imidlertid ikke som udtrådte af Ordenen. Det fremgår af, at de beholdt deres Ordensdragt, hvilket i Praxis betød, at ethvert af Benediktinernes ca. 1000 Klostre stod dem åbent. Hvad der blev af *Broder Gregers'* Meningsfæller, ved vi ikke. Det er *hans* Skæbne vi hører noget om. Først tyede han til St. Pauls Kloster i Utrecht, derefter til St. Cathrineklosteret i Geuloe i Friesland og ende-

lig til Georgiusklosteret, nu St. Gregorio Magno, i selve Pave-staden, det evige Rom. En omflakkende Tilværelse havde han ført, hvor længe vides ganske vist ikke, og når han så hyppigt skiftede Opholdssted, kan det forklares ud fra et uroligt Sind, men også personlig Stridbarhed kan have gjort langvarigt Ophold i samme Kloster vanskeligt. Når Broder Gregers til sidst søgte Ly i et romersk Kloster, har han øjensynlig haft sin ganske bestemte Hensigt dermed — ved Pave-stolens Hjælp at slippe ud af sin hele forkludrede Stilling.

Allerede under Katastrofen i Ringsted havde det stået ham klart, at han egentlig ikke egnede sig til det stille, forsagende Klosterliv, og i Tiden, der var gået siden da, blev han yderligere bestyrket deri. Han længtes efter Livet ude i Verden. I alt Fald en friere, mere ubunden Tilværelse. Derfor havde han også i de Klostre, hvor han efterhånden havde søgt Tilflugt, omend forgæves, anmodet Abbederne dér om Fritagelse for Klosterløftet.

Så tog han da i Rom den dristige Beslutning at *vende det bundne Klosterliv Ryggen* og leve „i Verden“, som han så længe havde ønsket sig det. Det må være sket i Året 1518 eller i Begyndelsen af det følgende År.

Imidlertid viste det sig slet ikke at være så behageligt, som han — nu slet og ret en vis Gregers — havde forestillet sig det. Thi som forløben Munk — og det var jo det, han var — var den arme Mand nu stærkt udsat for at blive subsistensløs. Der måtte gøres noget, findes på en Udvej, hvorved han kunde opnå en eller anden forsonende Ordning med den Kirke, han så ubetænksomt havde forladt — vel også i nogen Grad for at få sin noget bebyrdede Samvittighed beroliget. Det kunde jo da også tænkes, at der indenfor den

vældige katholske Kirkes Organisation kunde blive Plads, selv for ham, på en eller anden Måde.

Så meldte han sig da som den Bodfærdige ved det store Embedsværk *Pönitentiariet*, knyttet til „Apostelkirkens Basilica“, selve Peterskirken — et Tribunal, d. v. s. en Art Domstol, der tog sig af pavelige Nådesakter, Dispensationer, kirkelige Censurer og lignende³).

3) Velvilligst meddelt af Dr. A. Otto, S.J.

Angergiven bønfaldt Gregers denne højjærværdige Institution om at måtte findes værdig til Frikendelse for sine Synder — og de var mange: Frafald fra Kirken, Ukyskhed, Hor, Krænkelser af det Hellige, foruden hvad han ellers havde begået mod Klosterregelen, ja! han regner med Synder af hvilkensomhelst Art. Og virkelig — alt det fik han *Absolution*, Tilgivelse, for. Hvad mere var — han opnåede eklatant *Oppreisning*, idet han fik Tilladelse til at højtideligholde Messer og udføre andre gudstjenestelige Handlinger. Men ikke nok med det! I den Grad havde han fundet Nåde hos *Pönitentiariet*, at det tillod ham at overtage 3 *normale gejstlige Stillinger* indenfor Benediktiner- eller Cluniacenserordenen. Og vilde han foretrække *en verdslig Stilling*, med eller uden Forbindelse med de gejstlige, kunde han også det, efter nærmere Aftaler af rent praktisk-økonomisk Art. Endelig fik han Lov til at beholde Benediktinerordenens Dragt og, hvad vigtigere var, alle sin Ordens Privilegier. Hans tidligere Levnet skulde aldrig komme ham til Skade. Og endelig tilføjes, som en ekstra Nådesbevisning, at alt dette er sket ham, til Trods for hans uægte Fødsel. Sandelig — Gregers kunde være tilfreds, og en særlig Tilfredsstillelse for ham har det

været, at alle disse Nådesbevisninger blev ham tilstået i Nær-værelse af selve Paven, Leo X. Dokumentet, der affattedes, førtes i Pennen af Joh. Casertanus som Sekretær. Det var 16. Juni 1519.

Gregers stod nu foran et ikke helt let Valg — gejstlig eller verdslig Stilling. Det er vist betegnende for ham, at han valgte et nærmest verdsligt Virkefelt som *Pönitentiar*, underordnet Embedsmand for den tyske Nation ved selve Pönitentiariet, der havde vist sig så imødekommende overfor ham. En fornem Institution, på et fornemt Sted, var den tidligere Ringstedmunk nu blevet knyttet til. Den ældgamle oldkirkelige Basilika stod endnu, i al sin Ærværdighed, med sin skønne af Portiker omgivne Forgård. Men bag Kirkens Kor havde godt en Snes År i Forvejen den store Arkitekt Bramante lagt Grundstenen til den nye Peterskirke, hvor Arbejdet ganske vist gik såre langsomt fremad for efter 1521 at gå helt i Stå.

Netop disse År, da Gregers opholdt sig i Rom, var skæbnesvangre for den hidtil så almægtig katholske Kirke. I uhyggelig Grad verdsliggjort, som den gejstlige Overklasse i Rom var blevet det — og dermed meget af Kirkens åndelig Arv vanrøgtet — stod denne Overklasse, og det vil atter sige Kirkeledelsen, tilmed over for det lutherske Frafald. Heller ikke det højtidelige Pönentiarie var, hvad det tidligere havde været. Det lededes af den såkaldte Storpönentiar, men allerede en Menneskealder før Gregers holdt sin Indtog i Rom, havde Pave Sixtus IV overladt dette i Forvejen særdeles indbringende Embede til en af sine Slægtninge, endda med udvidede Beføjelser, så Storpönentiarens Myndighed var blevet særdeles omfattende og hans Indtægter stærkt for-

øgede. Det lod sig ikke nægte, at Tribunatet var blevet noget i Retning af en Pengeafpresningsinstitution — al Fornemhed til Trods.

Med sin nye Titel, Pönitentiar, kunde Gregers nu færdes med oprejst Pande i den store Stad. Helt frit stillet var han dog stadigvæk ikke, idet han fortsat stod i Afhængighedsforhold til Abbeden i Georgiusklosteret og skulle holde til dér. Der gik imidlertid knap 3 Uger, før han fik sin Sag taget op til Revision. Ved nærmere Eftertanke var det faldet ham ind, at han muligvis kunde opnå nok en Begunstigelse. Han vovede sig frem med en Anmodning til Paven om at lade et Brev udfærdige, der gav ham Tilladelse til at *leve udenfor Klosteret*, altså „i Verden“, spise Kød og anden Føde, med visse Indskrænkninger efter Romerkirkens Sædvane. Han opnåede, hvad han vilde, men helt slap man dog ikke den stadig besværlige Gregers løs. Han skulde stadig stå under Opsyn af Georgiusklosterets Abbed. Ordningen stadfæstedes 4. Juli 1519, denne Gang dog ikke i Nærværelse af Paven — men atter nedskrevet af Johs. Casertanus.

Årene gik, og i 4 År vides intet om Pönentiaren Gregers. Da lader han igen høre fra sig. Af en eller anden Grund har han, og nu af Pave Clemens VIII, ønsket en Bekræftelse på Pavebrevet af 4. Juli 1519. Man får Indtryk af, at hans Færd ikke har været helt tilfredsstillende, at han på een eller flere Måder har forbrudt sig. Men Bekræftelse fik han 26. November 1523, men ganske vist kun imod at gøre passende Bod og til dette Formål selv vælge sig en Skriftefader — et Påbud, der ikke tidligere har været Tale om.

Dermed er der Tavshed om denne Ringstedbroder. Hans omtumlede og noget forvirrede Levnetsløb, så vidt vi kender

det, har kunnet følges gennem 6—7 År af hans Liv. Efter den sidste pavelige Tilkendegivelse må man jo håbe, at han er faldet til Ro, og det må vel formodes, at han, mens et Stormvejr rejste sig i hans Hjemland mod den romerske Kirke, har levet i Pavestaden til sin Død, tryk ved sine Benaadningsbreve.

Men en af Moderkirkens allerbedste Børn har han ikke altid været!

1. Dette Fragment af en dansk Benediktinermunks Skæbne afslører på eklatant Vis, hvad det betød, at den danske Kirke var et Led i den kæmpemæssige Organisation, den katholske Kirke dengang var, med Rom som det store Magtcentrum, som hver og en kunde ty til i sin Nød.

2. For dansk Klosterhistorie afslører det en hidtil upåagtet Begivenhed i Senkatholicismens Dage — et veritabelt Oprør indenfor Klostermure, med Sprængning af et Munkesamfund som Resultat. Balanceforholdet mellem Leder og Ledelse i Ringsted Benediktinerkloster brast. Bag denne Kendsgerning og hvad var gået forud mer end aner man, at den hellige Benedikts Ånd i dette Kloster var blevet stærkt svækket. Og man spørger uvilkårlig, om det var stort anderledes i Ordenens andre danske Klostre. De energiske Bestræbelser, der fra sidste Halvdel af 15. Århundrede var gået ud på en Reform af Klosterlivet indenfor denne Orden, og særlig i Tyskland havde båret god Frugt, mislykkedes så temmelig her i Landet. Af de 24 Benediktinerklostre lykkedes det, og med Besvær, kun at få reformeret de 5, og Ringstedklosteret var ikke mellem dem.

3. Oprøret i dette Kloster må have fundet Sted ved 1517, da de første Stormløb mod den katholske Kirke forberedtes i Tyskland, og er i sig selv et Vidnesbyrd om en farlig Opløsning indenfor Datidens danske Kulturliv. Abbed Peder Nielsens forgæves Forsøg på at bremse de opløsende Tendenser er i sig selv talende nok.

4. Og så det forbavsende, at den Munk, Gregers fra Burg, der i sit Kloster havde bragt Lavinen i Skred og pådraget sig et langt Synderegister — i Rom ved Pavestolen blev behandlet med mildeste Overbærenhed, ja, næsten blev belønnet for sine Vidtløftigheder.

Vilh. Lorenzen.

Sneslev Bylov

Af August F. Schmidt.

I *Poul Bjerges* og *Thyge J. Söegaards* Udgave af vore Landsbylove: „Danske Vider og Vedtægter eller gamle Landsbylove og Byskråer“ I (1904—06), S. 172—183, findes offentliggjort *Sneslev* Bylov. Denne Lov henlægges her til Sneslev Sogn i Ringsted Herred. Det samme er Tilfældet i 4. og 5. Udgave af Traps Danmark, hvor man har troet på Rigtigheden af Stedfæstelsen til Sneslev i Ringsted Herred. Denne Anbringelse af den gamle Bylov, der er fra 1649, er imidlertid forkert. Sneslev Bylov hører rettelig hjemme i Landsbyen *Sneslev* (*Førslev* Sogn, *Øster Flakkebjerg* Herred), og hertil må den henlægges i nye Udgaver af Traps Danmark, ligesom man også i fremtidige Studier af vore Landsbylove må iagttage den rigtige Sogneanbringelse af denne Lov.

Det er de gamle Udgivere, Poul Bjerger og Thyge J. Söegaard, der er Årsag i den forkerte Stedbestemmelse. De har antagelig udgivet Loven efter Historikeren *Severin Kjærs* Værk: „Fra Stavnsbaandets Dage“ (1888), S. 302—10, hvor den findes offentliggjort første Gang, men det lærerige ved Sagen er, at Severin Kjær har den rigtige Stedsangivelse. Han oplyser, at Sneslev Bylov hører hjemme i Førslev Sogn. At fejle er menneskeligt, og dette bør man erindre, når man har undersøgt Sagen og erfaret, at den ældste Udgave af vor

Landsbylov er den rigtige, og at alle senere Benyttere af „Byelov udi Snesløf“ har taget fejl, idet de har stolet på den store Udgave af Landsbylove i Bind I fra 1904—06. Jeg regnede også med, at det var rigtigt, hvad der stod i „Vider og Vedtægter“ I, S. 172, og jeg skrev derfor om Byloven som hørende til Sneslev Sogn i Ringsted Herred i en Artikel i Ringsted Folketidende ²⁵/₁₁ 1957. Mod denne Artikel fremkom der imidlertid i Ringsted Folketidende ²⁹/₁₁ 1957 et lærerigt Indlæg af Hr. *Carl Jensen*, Hanehøj, Sneslev, hvori den kyndige Indsender gjorde opmærksom på, at Sneslev Bylov ikke kunde høre hjemme i Sneslev Sogn (Ringsted Herred), og ved nærmere Undersøgelse viste dette sig altså at være rigtigt (jfr. mit Svar i Ringsted Folketidende ⁵/₁₂ 1957). Hr. *Carl Jensen* gjorde i sin Artikel opmærksom på, at der i Ringsted Herred ikke findes nogen Landsby, der hedder Sneslev, kun et Sogn og en Kirke bærer her dette Navn. Hvad der i denne Sammenhæng er vigtigt, er, at der efter alt at dømme næppe heller har været nogen Landsby Sneslev i 1649, Bylovens Dateringsår. Kort efter Reformationen 1536 blev Sneslev Kirke bestemt til Nedbrydning, uden at denne Bestemmelse dog kom til Udførelse. 1556 tales om Sneslev øde Kirke ved Eskildstrup. Kirken blev imidlertid stående og blev benyttet. 1890—91 blev den underkastet en grundig Restaurering, hvorved den så vidt muligt blev ført tilbage til sit oprindelige Udseende. Kirken er opført i den romanske Stilperiodes Tid (1100—1250) og bygget af Faksekalk og Kampesten.

Ved Matrikuleringen i 1664, altså kun 15 År efter Bylovens Datering, var der ingen Landsby i Ringsted Herred, der hed Sneslev. Jorden rundt om Kirken hørte dengang

som nu til Landsbyen Fredsgårde, der allerede nævnes År 1430 (Fretsgarth). Den oprindelige -lev By Sneslev, fra 4.—5. Århundrede e. Kr. F., er forsvundet vel engang i den senere Middelalder (Kirken fik jo Navn efter den), og de yngre Bebyggelser Hjelm sømagle (ca. 1370 Hialmsiø) og Fredsgårde er så vokset frem på den gamle Bys Grund.

Disse Bemærkninger om Sneslev er fremført, nu da Skrivelejligheden er for Hånden. De behøver jo ikke at blive fremSAT for at vise, at der ingen stedlige Muligheder forefindes for en Bylov i Sneslev Sogn (med Navn efter Sneslev), da vi alt véd, at Byloven hører hjemme i Førslev Sogn ved Fuglebjerg. Der er altså stadig Emner nok at beskæftige sig med i Sneslev Sogn, selv om den må give Afkald på Landsbyloven, der i øvrigt er et meget lærerigt gammelt Aktstykke, der indledes med Linjerne:

„Frygt Gud, gør Ret og Skel,
så går det dig vel til Liv og Sjæl.“

Efter denne gode Optakt kan man så fortsætte med at læse Lovens mange Paragraffer, der giver et godt Indblik i Landsbyforholdene i så gammel en Tid som 1649, da de Sneslev Bymænd den 1. Maj gik sammen for i Endrægtighed at tilbyde hinanden Huldskab og Troskab. De lovede da hver især at opretholde en god *Markfred*, og de skrev under på, at de vilde arbejde på, at god Lov og Orden kunde herske overalt indenfor det lille Bysamfund.

Den fælles Optræden fra Bymændenes Side er et gennemgående Træk i vore Landsbylove. Bysammenholdet var et *Mandssammenhold*. Det var Mændene, der mødtes på Bystævnet og bestemte Ordningen i Byen. Kvinderne havde ikke her noget at skulle have sagt. Den førende Mand var

Oldermanden, der tudede i Byhornet, når Mændene skulde samles. Han besad Hvervet „et År omkring“, og hans Bestilling var at have flittigt Indseende til menige Mænds Gavn og Bedste i Skov og Mark, med Ager og Eng og alt andet efter sædvanlig Vis, råde til Enighed og Lydighed, høre Anger og Klagemål og at føre Straf og Revselse over de modvillige, ulydige „og vor Bys Lovs Overtrædere både i Stævne og Gilde.“

Som Belønning for sit offentlige Arbejde skulde Oldermanden for „hans flittige Umage“ holdes fri „udi alle Laug og Gilder og tilføre hannem sin Oldermandskande af godt klart Øl efter gammel Vis. Findes han forsømmelig i nogen Tingest udi hans Bestilling, da bøde han 1 Fjerdings Øl.“

Man lærer heraf, at Oldermandshvervet i 1649 var af gammel Dato („efter gammel Vis“), hvilket man umiddelbart kan forstå. Oldermandsinstitutionen er af middelalderlig Oprindelse, men det var først langt senere, man her og der fik nedskrevet Love om Landsbystyrets Organisation. Landsbyerne havde allerede i 1492 (og vel længe før) Ret til at have deres egen Lovgivning. Den gav dem Tilladelse til at ordne visse Forhold ved Flertalsbeslutninger og til selv at håndhæve de vedtagne Bestemmelser. Oplysninger om *Landsbystyret* får man ikke uden i Landsbyvedtægterne, men det kan godt være væsentligt ældre end de Vedtægter, hvori det omtales. Meget tyder på, at Gildevæsenet, der også fandtes på Landet, har fremmet Udviklingen af det. Det fungerer på samme Måde, hvad enten Bymændene var Selvejere eller Fæstere. I Sneslev Bylov er der ikke mindre end 16 Paragraffer vedrørende Oldermanden og hans Hverv. Det var sandelig ikke for meget, at han fik gratis Øl ved Laugs-

sammenkomster og Gilder. De fleste *Bøder* betaltes i *Øl*, som Bymændene så drak i Endrægtighed, når de var samlede i Oldermændens Stue i Anledninger, der var af fælles Interesse for hele det lille Samfund. Laugssammenkomsterne indledtes ofte med en religiøs præget Tale, en „Indgang“. Derefter blev det, der var på Dagsordenen, gennemdrøftet, og så kunde man fugte Ganen. Som Regel endte Bymændenes lovlige Samvær med et dundrende Drikkegilde. Pengene var få, og man havde ikke andre Fornøjelser end dem, man selv fandt på. Det var derfor økonomisk hensigtsmæssigt at lade forfaldne Bøder blive betalt i *Øl*. Et vigtigt Område var, som allerede antydte, Enighed i Skov og på Mark. Herom handler Sneslev Bylovs tredie Part, der er på ikke mindre end 30 Paragraffer. Den sidste Paragraf om Markfreden har sin særlige Interesse ved at vise, som i et Glimt, at man ikke ganske havde glemt den *katolske Tid*, der jo også kun lå et Århundrede tilbage i Tiden. I Paragraffen hedder det nemlig, at hver Mand skal, når Stævne holdes, „ved sin *Helgens Ed* stadfæste, at han ikke i Skov eller Mark, i By eller udenfor har set eller vist noget andet, end det som er fremsat og beklaget. Hvis nogen dølger mod anden, som kan i nogen Måde have overtrådt vor Bylov og haver ikke været vor Oldermann vitterligt bekendt, at der kunde klages på, give en Fjerding *Øl*.“

Bylovens sidste Afdeling består af fire Poster „belangende Fred og Enighed i *Overdrevet*.“ Her bestemmes det bl. a., at den, som hugger Tjørne i *Overdrevet* „ydermere end til Oerdrefs Gierdene“, give for hvert Læs, han ager hjem derfra, en Fjerding *Øl*. *Overdrevet* brugtes til *Græsgang*, og den, der havde for lidt *Kvæg*, måtte ikke henleje til udenbys

Folk af sin Græspart uden menige Bymænds Vilje og Samtykke. Hvis en Mand indlod noget Kvæg, lidet eller stort, førend menige Bymænd og Oldermænden deri samtykkede, skulde han give for hvert Hoved 1 Fjerding Øl og straks samme Dag tage Kreaturet af Overdrevet. Hvis nogen brød Hul på Markhegnet og indlod noget Kvæg, skulde betale i Bøde 8 Skilling og reparere Hegnsskaden samme Dag. Hvis ikke dette skete, var Bøden på 1 Mark (33 Skilling).

Man ser her, hvor omhyggeligt de gamle Sneslev-Bønder havde gennemtænkt det hele. De havde gammel Erfaring for, *hvad* der kunde ske, derfor gjaldt det om, at der ikke fandt Uregelmæssigheder Sted, hvilket kunde være til Skade for hele Bysamlaget.

Der er et ejendommeligt Liv over Landsbylovene, de giver os et intimt Billede af gammeldags demokratiske Småsamfund, der i sig indeholder Elementer af konservativ Demokratiisme. Landsbylovene er skriftlige Meddelelser om små og primitive agerdyrkende Samfund i Landet ved Østersøens Nord- og Vestside. Til disse Samfund kendes der Sidestykker rundt om i Verden. Sådanne Samfund plejer at være udpræget demokratiske, med en eller anden Form for et mildt Gammelmændsvælde. Det demokratiske Landsbysamfund synes at være Verdens ældste Samfundsform, måske også den mest sejglivede. Den har hersket i Førslev Sogn siden Grundlæggelsen af Førslev og Sneslev fandt Sted i 4.—5. Århundrede e. Kr. F. Godt et Årtusinde senere var man her så vidt fremme, at man kunde få de stedlige Retssædvaner nedskre-
ne og udformede i en Lov, som man indenfor Sneslev Byområde skulde rette sig efter.

Som Forholdene var i Sneslev 1649, således har de også været — uden større Afvigelser — i alle andre Byer i Egnen. Derfor kan man betragte Sneslev Bylov som et Skriftstykke, der giver et Indtryk af de almindelige Tilstande, som de var gennem Århundreder i sjællandske Landsbyer.

De foranstående Bemærkninger, der er skrevet med Eks-empler hentede fra Sneslev Bylov, kan bruges som en Slags Vejledning for Interesserede, der kunde ønske at stifte Bekendtskab med de øvrige udgivne Landsbylove og Købstads-marklove fra *Sorø Amt*. Sådanne forefindes offentliggjorte fra Korsør, Slagelse, Lyngby, Fodby, Lille Næstved i Herlufsholm — og så fra Sneslev. De kan læses i „Danske Vider og Vedtægter“ I—V (1904—38). Mere indgående Oplysninger om vore Landsbylove og de Kulturforhold, der er knyttet til dem, er at finde i mine Bøger: „Studier i Vider og Vedtægter“ I—II (1937, 1951), „Oldermand og Bystævne“ (1945) samt „Hegn og Markfred“ (1953). I disse Bøger findes også Oplysninger fra *Sorø Amt*.

1. Juli 1958.

AUGUST F. SCHMIDT

En bondeskæbne fra udskiftningstiden

Af Erling Petersen.

I landsbyen Skafterup i Fuirendal sogn døde i aaret 1761 en gaardmand ved navn Povl Hansen. Faa dage efter hans jordfæstelse blev hans gaard af grevskabet Holsteinborgs forvalter bortfæstet til en landsoldat fra Nyrup, som hed Peder Pedersen¹). Han var gaardmandssøn fra Bisserup, men havde som sekstenaarig mistet sin fader og siden tjent for karl forskellige steder i grevskabet. Han var gift med Ellen Hansdatter, om hvis oprindelse der intet vides, men hun døde, da de havde boet i Skafterup et par aars tid²). Som det dengang var sædvane, gik der kun kort tid hen, før den unge bonde giftede sig igen, og hans valg faldt denne gang paa en af Skafterup bys piger, en datter af gmd. Hans Laursen Dansker og Sidse Nielsdatter; hun hed Anne Hansdatter og var ved ægteskabets indgaaelse 25 aar gammel³). I aarene fra 1767 til 1779 fødte hun sin mand fem børn, en søn Peder, f. 1773, og døtrene Margrethe, f. 1767, Sidse, f. 1774, Anne, f. 1776, og Lisbeth, f. 1779⁴).

Om disse fem børn ved slægtstraditionen en hel del at fortælle, dog med sønnen Peder som midtpunkt, idet hans

skæbne, der efter overleveringen formede sig paa tragisk vis, i nogen grad fremhæves paa baggrund af søstrenes mere jordbundne og hverdagslige levnedsløb. Beretningen herom, som før har været gengivet i egns- og slægtshistoriske skrifter⁵), stammer fra et af søsteren Annes oldebørn⁶) og lyder i sin helhed saaledes:

„En aften sidst i oktober 1790 kom der hovbud til Peder Pedersens gaard i Skafterup, at der den følgende dag skulle møde en mand til at tærse og et par piger til at rense korn, gøre af lo, som det hed.

Tidligt den næste morgen gik sønnen, den syttenaarige Peder, tillige med sine to søstre, den sekstenaarige Sidse og den fjortenaarige Anne, til Holsteinborg for at gøre hove. Til deres uheld var der i nattens løb faldet et tykt lag tøsne, som „klampede“ slemt under træskoene; de arme børn vred om paa benene og faldt gang paa gang, og skønt de var gaaet hjemmefra i rette tid, kom de dog for sent til hov, og just som de stod og slog sneen af mod brostolperne, kom ridefogeden, der havde været i laden og set, at der manglede en mand. Da børnene saa ham, løb de, men ikke hurtigt nok; han naaede at svirpe Anne over benene, saa hun græd højt, men da han derpaa løftede pirken for at slaa Sidse, blev det Peder for meget af det gode. Han sprang til, og bomstærk som han var, løftede han ridefogeden fra jorden, drejede ham en halv gang i luften og slog ham af al magt i stenbroen, hvorefter han gik til sit arbejde. Fogeden maatte holde sengen et par dage oven paa den omgang, men glemte ikke derfor at straffe den opsætsige bondedreng. Da der var gaaet nogen tid, kom to mænd ind i laden, tog Peder og satte ham op

paa træhesten, hvor han maatte sidde et par timer, og da han endelig slap ned, gav de ham et brev, som han skulle bringe til København og aflevere efter adressen. Inden han gav sig paa vej, gik han dog hjem, fik noget brød i en pose og vandrede saa den lange vej til hovedstaden, hvor han maatte springe soldat. Tjenestetiden var endnu dengang 8 aar, men Peder kom først hjem efter 16 aars forløb, uvist af hvilken grund, og i disse mange lange aar var han næsten uden forbindelse med sit hjem. Han kunne jo hverken læse eller skrive, de derhjemme heller ikke, derfor hørte de kun fra ham, naar en eller anden lidelsesfælle, der hjemsendtes fra soldatertjenesten, lagde vejen om ad Skafterup med hilsen og bud fra Peder, at „han havde det godt“.

Da de seksten aar omsider var til ende, vendte Peder hjem, og havde der været sorg, da han rejste, saa var der nærmest fortvivlelse, da han fordrukken og gigtplaget kom hjem. Han levede i flere aar som indsidder og daglejer i sin hjemby, men blev aldrig til noget og giftede sig aldrig. Under hans lange fravær havde hans fire søstre lovet hinanden, at hvis de blev gift og fik sønner, saa skulle deres ulykkelige broder opkaldes; dette løfte indfrie de alle, og siden da har navnet Peder hyppigt været anvendt inden for slægten“.

Det kan ikke skjules, at der i denne beretning findes enkeltheder, som rent umiddelbart forekommer usandsynlige. Det er saaledes lidet troligt, at man paa Holsteinborg skulle

have gjort brug af træhesten tre aar efter, at en kongelig forordning havde nedlagt forbud mod anvendelsen af dette strafferedskab, og hvad den syttenaarige bondedrengs fabelagtige styrke angaar, saa har den kun hjemmel i en ganske vist sejglivet familietradition, hvortil yderligere kommer, at han næppe i en saa ung alder er blevet leveret til soldater-tjeneste, og endelig kan der vel heller ikke ses bort fra, at der i selve handlingsforløbet i denne og andre beretninger fra hoveritiden findes visse lighedspunkter, som i og for sig hverken forringer historien eller gør den mindre sandsynlig, men som til gengæld taler for, at forholdene vedrørende bonde-drengen Peder, hans slægt og den skæbne, han maatte friste, gøres til genstand for en nøjere undersøgelse. Resultatet heraf skulle fremgaa af det følgende:

Rent tilfældigt blev det den kønne lille beretning om de sorgfulde søstres indbyrdes løfte om at opkalde eventuelle sønner efter deres broder, der fik det første grundskud.

Den yngste søster, Lisbeth, blev $22\frac{1}{4}$ 1804 gift med ungenkarl Peder Maagensen af Tornemark og fik i dette ægteskab to døtre, Maren, f. 1806, og Anne Lisbeth, f. 1809. Efter Peder Maagensens død giftede hun sig med en enkemand i Kvislemark, Hans Mortensen, med hvem hun havde sønnen Peder⁷).

Om søsteren Anne, som jo ifølge overleveringen var med paa Holsteinborg hin skæbnesvangre dag, fortælles, at hun i sin ungdom var meget stærk, en egenskab, hun havde tilfældes med sine søskende. Naar hun med grevskabets øvrige ungdom var til hove for at rense korn, og ladefogeden ikke var til stede, saa skulle der prøves kræfter. Anne lagde sig da fladt ned paa logulvet, mens karlene væltede en sæk med ti

skæpper rug hen over hendes skuldre. Hun var da i stand til uden hjælp at rejse sig op med sækken paa nakken⁸). Hun blev omkring 1798 gift med en gaardmandssøn fra Nyrup, Niels Andersen. De havde tre børn, sønnen Peder Nielsen, f. 1801, og døtrene Anne, f. 1806, og Margrethe, f. 14/3 1811⁹).

Sidse, der jo ogsaa havde været begivenhederne paa nærmeste hold, blev gift med gmd. Hans Christensen fra Tornemark. De mistede 1808 en 1/2 aar gl. søn Peder, men den næste søn, f. 1810, blev også kaldt Peder. Desuden havde de sønnerne Hans og Christen Hansen¹⁰). Sidstnævnte, der blev gaardmand paa Skafterup mark, havde efter sigende arvet sin mødrene slægts vældige kræfter¹¹).

Med den ældste søster, Margrethe, stiller sagen sig imidlertid ganske anderledes. Hun blev ca. 1790 gift med gartneren paa Fuirendal, der hed Peder Dansker. Han var søn af gartner Anders Dansker, der boede i Statfornærhuset ved Snedinge. Ved faderens død 1775 var han „i condition som gartnerdreng hos den kgl. gartner, hr. Bruun, ved Rosenborg slot“¹²). I 1793 fødte Margrethe Pedersdatter en lille pige, der i daaben fik navnet Mariane¹³), men som døde før forældrene. Det fremgaar imidlertid ikke af kirkebogen, at de ogsaa skulle have faaet en søn, men det kunne for saa vidt godt skyldes en forglemmelse fra kirkebogsførerens side, en formodning, som i nogen grad bestyrkes af det, der fortælles om denne søns levned og efterkommere¹⁴). Desværre findes der intet skifte efter gartner Peder Dansker, der døde som pensionist i Tornemark den 13/3 1826¹⁵), men til gengæld er skiftet efter hans enke saa meget mere oplysende. Hun

havde faaet lov til at hensidde i uskiftet bo, eftersom der mellem hende og hendes mand var oprettet testamente.

Den 29/6 1839 anmeldtes for grebskabets skifteforvalter, at gartner Danskers enke, Margrethe Dansker, f. Pedersdatter, der boede i Rødebrohuset ved Fuirendal, afvigte nat var afgaaet ved døden. Da det var aften, og den følgende dag var en søndag, blev registreringen udsat til mandag formiddag. Gartner Dansker og hans kone efterlod sig ingen børn, men en arv paa 1109 rdl. 3 mk 3 sk., og som arvinger paa hans side nævnes efterkommerne efter hans søster Ellen Dansker og hendes mand Mads Lorentsen i Flakkebjerg og efter søsteren Inger Marie, der først havde været gift med møller Anders Fischer i Snedinge mølle, og efter hans død med forpagter Otto Christophersen paa Fuirendal. Disse skulle dele i overensstemmelse med loven, medens hendes arvinger skulle dele som søskende, saaledes at de mandlige arvinger fik hver to parter, de kvindelige hver én. Som arvinger efter Margrethe Dansker nævnes i skifteprotokollen kun tre, nemlig den femaarige Mariane, datter af hendes søsterson, den foran omtalte gmd. Christen Hansen i Skafterup, hendes søsterdatter, Maren Pedersdatter af Kvislemark — og *hendes brodersøn*, den tyveaarige smedesvend Peder Pedersen i Bendslev¹⁶).

Det turde være særdeles oplysende dette skifte. Det slaar for det første et forsvarligt hul i familietraditionen om de fire søstres ordholdenhed, men aabenbarer tillige, at den Peder, der af overleveringen nævnes som søn af Peder Dansker og Margrethe Pedersdatter, i virkeligheden var søn af sidstnævntes broder, og da hun kun havde én broder, vil det sige, at beretningen om den af gift og drik ødelagte, afdankede

soldat, der aldrig giftede sig, heller ikke holder stik. Helt saa tragisk formede tilværelsen sig altsaa heller ikke for ham, og helt saa tidligt, som det fortælles, fik han da heller ikke livets haardhed at føle.

Fra 1791 førtes der lægdsruller, og endnu dette aar var Peder hjemme paa gaarden i Skafterup. Han var da 18 aar gl. og 65½ tm. høj. Aaret efter havde han lagt en tomme til sin vækst og tjente i Venslev, hvor han opholdt sig de næste tre aar¹⁷). I 1794 døde hans fader, gmd. Peder Pedersen fra Skafterup, og begravedes palmesøndag¹⁸). Der blev dog ikke tale om, at Peder fik lov at overtage sin faders fæstegaard. Muligvis har hans moder søgt at faa det ordnet saadan, men uden held. Hun saa sig til sidst nødsaget til at opgive fæstet, da hun var i restance med baade penge og korn, der dog blev eftergivet, da den nye fæster, husmand og landsoldat Hans Hansen, i 1795 overtog gaarden¹⁹).

I 1796 overførtes Peder Pedersen igen til Fuirendal sogns lægdsrulle, skønt han ikke havde ophold dér, og baade dette aar og det følgende ses ud for hans navn i lægdsrullen vedtegningen „recr. N. L. R. 95“, hvilket vil sige, at han i 1795 var blevet indskrevet som rekrut ved Norske Livregiment. I lægdsrullen 1799 ses noteret: „Ved regimentet — afsked 1803“²⁰). Disse vedtegninger afliver altsaa myten om de 16 aars tjenestetid, og deres oplysninger stadfæstes ydermere af Norske Livregiments stambog, der blandt 2. kompagnis grenaderer nævner „Peder Pedersen Skafterup, 66½ tm. høj, f. i Sjælland 1775, nr. 203 i stamrullen, blaa øjne, brunt haar, lutheran, leveret national 1. juli 1795 til 8 aars tjeneste, afsked fra regimentet 1. juli 1803“²¹).

Til grund for familietraditionen ligger altsaa den kendsgerning, at Peder virkelig *var* soldat — omend „kun“ i otte aar — samt at han gjorde tjeneste i København, idet Norske Livregiment havde til huse i den gamle Sølvgadens kaserne. Men om aarsagen til, at han maatte springe soldat, kan der kun gisnes. Stavnsbaandet, der jo oprindeligt var indført af hensyn til udskrivningen af soldater, var ganske vist ophævet flere aar i forvejen, men kun for dem, der var under eller over den militærpligtige alder. De bønder, der var over 14 og under 36 aar, var altsaa stadig bundet til stavnen, og først fra 1. januar 1800 løstes baandet for dem²²). Til denne kategori hørte Peder fra Skafterup, og der behøver i og for sig ikke at være nogen særlig aarsag til, at netop han af godset „leveredes“ til regimentet; paa den anden side kan der ikke ses bort fra muligheden af, at særlige forhold har gjort sig gældende, eftersom tidspunktet for Peders afgang til regimentet næsten faldt sammen med moderens opsigelse af fæstet og den nye fæsters overtagelse af gaarden, og begivenhederne hin dag paa Hølsteinborg kan — bortset fra træhesteridtet — virkelig have udspillet sig saaledes, som familietraditionen fortæller. Men som sagt — man kan kun gisne.

Da Peder i 1803 vendte hjem til Skafterup saa meget anderledes ud, end da han rejste. I 1799 var der blevet foretaget udskiftning af byens jorder, og ved den lejlighed blev flere af byens gaarde flyttet ud paa marken, deriblandt Peders barndomshjem, idet Hans Hansen nævnes blandt udflytterne²³). Af den gamle gaard har han næppe genset mere end stuelængen med gaardsplads og have, maaske ikke engang saa meget, og ingen af hans nærmeste boede i byen længere. Sidse og Lisbeth var endnu ugifte og i tjeneste,

Margrethe og hendes gartner boede i et hus ved Fuirendal, mens Anne, der havde været gift i flere aar og nu boede i Tornemark, havde taget sig af moderen, der nød et enkelegat fra Holsteinborg²⁴). Der har altsaa ikke været meget tilbage af det, Peder rejste fra, og han slog sig da heller ikke ned i sit fødesogn, men tog tjeneste, hvor det bød sig. I tiden indtil maj 1807 var han gaardskarl hos købmand Beck i Skælskør, men forlod kort efter sin tjeneste, og den $\frac{5}{6}$ samme aar blev han i Karrebæk kirke viet til pigen Mette Nielsdatter, f. ca. 1786. Hun var datter af husmand og skrædder Niels Hansen og hustru Karen Christensdatter i Gumperup²⁵). Kort tid efter brylluppet flyttede de ind i en indsiddersstue i Tornemark, og Peder ernærede sig ved at gaa paa dagleje. Han fik forøvrigt i disse aar opfrisket sine krigskundskaber, idet han under krigen mod England 1807—14 tog del i det lokale kystforsvar²⁶). I efteraaret 1808 fødte hans hustru en datter, som ved hjemmedaaben den $\frac{9}{10}$ fik navnet Mariane, og som altsaa opkaldtes efter Margrethe og Peder Danskers eneste barn. Ved fremstillingen i kirken den $\frac{20}{11}$ blev Mariane baaret af Niels Nielsens kone, Ellen Pedersdatter i Tornemark, og som faddere fremtraadte Niels Nielsen selv, barnefaderens svoger, Niels Andersen fra Skafterup, hans yngste søster, Lisbeth Pedersdatter, og hendes mand, Peder Maagensen fra Tornemark. Den lille Mariane fik imidlertid ikke lov at leve ret længe; hun døde, da hun var godt to aar gl. og blev begravet dagen efter kyndelmisse 1811, og en søn Peder, f. $\frac{28}{2}$ 1814, gik det paa samme maade, han døde $\frac{11}{2}$ 1816. Paa det tidspunkt boede forældrene i Nyrup, og der fødtes $\frac{27}{9}$ samme aar en datter, der fik navnet Ellen. Senere flyttede familien til Skafterup, og her

fødtes den 8/4 1819 endnu en søn, som ved hjemmedaaben fire dage senere fik navnet Peder. Ved daabens konfirmation i kirken den 31/5 blev drengen baaret af sin faster, Anne Pedersdatter, hvis mand, bmd. Niels Andersen af Skafterup, var fadder sammen med gmd. Ole Nielsen og kone Ellen af Skafterup og gmd. Christian Pedersen af Bisserup. — Faa maaneder senere, den 24/9 1819, gjorde døden imidlertid en ny høst i det lille indsidderhjem. Denne gang var det dog ikke et af børnene, men husfaderen selv, der maatte neje sig for dødens overmagt. Peder Pedersen, tilforn grenader ved Norske Livregiments 2. kompagni, var ved sin død kun 46 aar gl. Men hans enke, den kun 33-aarige Mette Nielsdatter, der nu sad ene med to smaabørn, trøstede sig, som det dengang var skik, ret hurtigt. Allerede den 3/12 samme aar giftede hun sig med den syv aar yngre Hans Hansen fra Karrebæk²⁷). De blev viet i Fuirendal kirke, men flyttede fra sognet og bosatte sig i Gumperup, Karrebæk sogn. De fik fire børn, hvoraf dog de to døde som smaa²⁸). I 1845 boede Mette Nielsdatter som enke i fattigboligen i Karrebæk, og fem aar senere opholdt hun sig hos sin datter af andet ægteskab, Anne Cathrine, der var gift med „huusmand og søfarende“ i Karrebæk, Jacob Andersen²⁹). Her døde hun kort tid efter.

De børn, Mette Nielsdatter og Peder Pedersen havde sammen, synes ikke at have fulgt med moderen, da hun rejste fra sognet, men blev vistnok opfostret hos deres faders familie. Det gjaldt i hvert fald for drengen Peders vedkommende. Han kom i pleje hos sin faster Margrethe og hendes mand Peder Dansker i Rødebrohuset. Her var han, indtil han i 1833 blev konfirmeret³⁰). Derefter kom han i smedelære

og arbejdede i 1839 som svend i Bendslev. I modsætning til sin fader slap han for at springe soldat; allerede mens han var i Bendslev, havde han „aareknuder paa venstre ben og aaben benskade paa samme“³¹), en skavank, som aldrig heledes, men som ikke forhindrede ham i at blive meget gammel. Det kassationsbevis, han fik paa sessionen, blev bevaret langt op i tiden³²).

Mens Peder opholdt sig i Bendslev, døde som nævnt hans gamle faster, gartner Danskers enke. Ved skiftet var skolelærer Pedersen i Tornemark værge for den unge smedsvend, som arvede 277 rdl. 2 mk. 4¾ sk., et efter tidens forhold ret anseligt beløb³³). 1. maj 1844 fik han arbejde som smed paa Gunderslevholm, hvor han virkede i fire aar, og hvor han forøvrigt lærte den pige at kende, som senere blev hans kone. Hun hed Ane Margrethe Jensdatter og var fra Aversie, hvor hendes fader var gaardmand og sognefoged. Hun tjente som pige paa Gunderslevholm³⁴). Efter at de havde giftet sig,*) boede hun en kort tid i Aversie, og her blev deres ældste barn født**). Det var en pige, der i daaben fik navn efter Margrethe Peder Danskers, den faster, Peder Pedersen skyldte saa meget. Opholdet i Aversie blev ikke af lang varighed. I 1844 drog den nygifte smed tilbage til den egn, hvor han havde rod. Ved folketællingen 1845 boede han og hans kone i Vemmeløse smedie i Gimlinge sogn. I huset hos dem var hans 29-aarige ugifte søster, Ellen Pedersdatter, og her øge-

*) Vict 2. dec. 1843 i Gunderslev kirke. Forlovere var murer Petersen i Kirkehuset og skomager Lund i Brohuset. (Gunderslev kirkebog).

***) Født paa faderens 25. fødselsdag den 8/4 1844, døbt i Aversie kirke den 12/5. (Aversie kirkebog).

des børneflokken støt. De fik i alt seks, fire piger og to drenge³⁵).

Om smeden i Vemmeløse er der blevet fortalt, at han ikke var helt uberørt af det kristelige røre, der i disse aar gik over hans hjemegn, som af biskop Mynster spottende benævnedes „det hellige land“. Men i modsætning til den store part af de vakte, der vel spaltedes i en grundtvigsk og pietistisk retning, men iøvrigt holdt fast ved folkekirken, valgte Peder Pedersen omsider at træde helt udenfor. Det skete dog først paa et ret sent tidspunkt. Ved folketællingen 1870 anføres under „trosbekendelse“, at smeden og hans kone hørte til „den grunnetske frimenighed“, hvorimod det om sønnerne, den 24-årige Peder og den 12-aarige Jens Peder, hedder, at de hørte til „dansk folkekirke³⁶). Senere indtraadte Peder dog ogsaa i Grunnets frimenighed, der var oprettet 1855 i København, men som hurtigt fik filialer rundt om i landet³⁷), bl. a. i Dalmose, hvor der kort før aarhundredskiftet opførtes et kapel, „Emaus“, som endnu er i brug. Flere af den gamle Vemmeløse-smeds børnebørn, som endnu lever, er døbt af menighedens stifter, Niels P. Grunnet. Sønnen Peder, der blev smed i Vemmeløse efter faderen, solgte senere smedien og købte en gaard i den del af Sønder Jellinge, som hører til Hyllested sogn³⁸). Baade han og hans søstre havde adskillige børn, hvoraf flere endnu lever³⁹).

Den Peder, som efter familietraditionen døde ugift og alene, blev saaledes i virkeligheden stamfader til en ret stor slægt. Hans skæbne blev altsaa ikke saa bitter endda, omend den kunne være bitter nok.

Kildehenvisninger:

- 1) Fæsteprotokol for Holsteinborg gods 1701—1800. 2, 3, 4) Fuirendal kirkebog 1717—1811. 5) F. Jacobsen: „Fuirendal sogns historie“ og Erl. Petersen: „Af en bondeslægts historie“. 6) Meddelt af afd. gdr. Peter Petersen, Skafterup. 7) Fuirendal og Kvislemark kirkebøger. 8) Peter Petersen, Skafterup. 9, 10) Fuirendal kirkebog. 11) Peter Petersen, Skafterup. 12) Skiftedokumenter for Holsteinborg gods 1707—1818. 13) Fuirendal kirkebog. 14) Peter Petersen, Skafterup. 15) Fuirendal kirkebog. 16) Skifteprotokol for Fuirendal 1837—50. 17) Lægdsrulle for Fuirendal 1791 og for Venslev 1792. 18) Fuirendal kirkebog. 19) Fæsteprotokol for Holsteinborg gods 1795. 20) Lægdsrulle for Fuirendal 1795—99. 21) Stambog for Norske Livregiment (Hærens arkiv). 22) Sev. Kjær: Fra stavnsbaandets dage. 23) F. Jacobsen: „Fuirendal sogns historie“. 24) Folketælling for Fuirendal sogn 1801. 25) Karrebæk kirkebog 1807—14. 26) Meddelt af gdr. Elisa Pedersen, Bendbjerggaard, Skafterup. 27) Fuirendal kirkebog. 28) Karrebæk kirkebog. 29) Folketællinger i Karrebæk 1845—50. 30) Meddelt af Elisa Pedersen, Skafterup. 31) Lægdsrulle for Krummerup sogn 1839. 32) Elisa Pedersen. 33) Skifteprotokol for Fuirendal 1837—50. 34) Elisa Pedersen. 35, 36) Folketællinger for Gimlinge sogn 1845—80. 37) Dansk biografisk leksikon VIII, s, 386f. 38, 39) Elisa Pedersen.

S T A M T A V L E

PEDER PEDERSEN, g. m. **ANNE HANSDATTER,**
 f. 1735 i Bisserup, d. 1794 f. 1738, d. 1824 i Skafterup.
 som gaardmand i Skafterup.

<i>Margrethe Pedersdatter</i> (1767—1839), g. m. Peder Dansker (1757— 1826), gartner paa Fuirendal.	<i>Peder Pedersen</i> (1773—1819), g. m. Mette Nielsdatter fra Karrebæk sogn.	<i>Sidse Pedersdatter</i> (1774—1860), g. m. Hans Christensen, gmd. i Tornemark.	<i>Anne Pedersdatter</i> (1776—1863), g. m. Niels Andersen, hmd. i Skafterup.	<i>Lisbeth Pedersdatter</i> (f. 1779), g. m. 1) Peder Maagensen i Tornemark. 2) Hans Mortensen i Kvislemark.
 <hr/> Mariane Dansker, f. 1793.	 <hr/> <i>Peder Pedersen,</i> f. 1819, smed i Vemme- løse, g. m. Ane Margrethe Jensdatter fra Aversie.	 <hr/> Peder, Hans og Christen Hansen.	 <hr/> Peder, Anne og Margrethe.	 <hr/> Maren og Anne Lisbeth i 1. ægteskab, sønnen Peder i 2.
	 <hr/> <i>Peder Pedersen,</i> f. o. 1845, smed i Vemme- løse, senere gaardejer i Sønder Jellinge, Hyllested sogn.			

Af „Valbygaard”s godsarkiv

Af *Fritz Jacobsen.*

Da det store rytterdistrikt Antvorskov (ca. 5835 tdr. htk.) i året 1774 blev solgt, opstod der i Slagelse omegn 9 hovedgårde, hvoriblandt „Valbygaard“, hvilket medførte nedlægelse af den gamle bondeby Store el. Vester Valby, først 11, senere de 3 sidste gårde. Køberen var general Holten Castenschiold.

Fra herregårdens arkiv, der velvilligst har været mig udlånt, stammer efterfølgende oplysninger, der vel ikke rummer sensationer af nogen art, men måske alligevel tør påregne en vis interesse. I arkivet findes 11 jordebøger (1809—1846), 6 fæsteprotokoller (1776—1900) og 8 cirkulæreprotokoller. Disse bøger er af ret forskellig beskaffenhed; nogle er uindbundne og mindre omhyggeligt skrevet på ret dårligt papir. En undtagelse danner en meget flot jordebog fra amtmand Stemmanns tid. Den er indbundet i et rødt bind med forsiringer i guld; bladene har guldsnit, er af godt papir, og skriften må betegnes som omhyggelig kalligrafi. Foran i bogen findes Stemmanns våben i farver og guld.

I den ældste jordebog (1809) er Valbygaards frie hovedgårdstakst angivet således: 1. Af ager og eng, godt 122 tdr. htk. 2. I Kirke Stillinge, Store Kongsmark umatriculeret jord, som efter tilladelse af ²⁰/₈ 1774 er ombyttet med 3 gårde af

Store-Valby, hvis jorder er lagt ind under hovedgården og matriculeret til 30 tdr. htk., som var de 3 gårdes beløb. 3. Af Valbygaards søndre overdrevspart: ager og eng godt 10 tdr. htk. og skovskyld nær 2 tdr. htk. 4. I Bonderup-Vænget er der af ager og eng godt 1 tdr. htk., og skovskylden svares af godt 2 skpr. htk. 5. Heininge kirketiende er 20 tdr. 5 skpr.

Derefter følger en fortegnelse over de forskellige landsbyer og deres beboeres navne med angivelse af de forskellige ydelser, hver fæster må betale i landgilde, hoveripenge og bropenge.

I *Heininge* er 8 fæstegårdmænd, som alle har godt 9 tdr. htk. og svarer landgilde i rug, byg og havre (Hans Nielsen ekstra 2 tdr. hvede). Hoveripenge svares af de 6 med 36, af de to med 60 rdl. og 1 rdl. i bropenge hver. Der er ikke mindre end 8 selvejere i byen, og hver af disse betaler 1 rdl. i bropenge. „Bropenge“ anvendtes til vedligeholdelse af de forskellige broer over åløbene. I 1838 er det samlede beløb af bropenge 71 rdl. „i sølvværdi“. „Valbygaard“s ejer må vedligeholde 4 broer over Tudeå, nemlig 2 i skellet mellem gården og Øster-Stillinges marker og 2 i skellet mellem Heininge og Næsby marker for de i jordebogen opførte bropenge. Den såkaldte „Waldbæksrende“, der leder vandet fra Heininge mose til åen, har Heininge mænd fået lov at fordybe imod at vedligeholde den fra det sted, hvor den fra Heininge mose løber ud i skelgrøften og til leddet ved Peder Marcussens hus.

I *Keldstrup* er 11 og i *Kongsmark* 4 fæstebønder, i *Kirke-Stillinge* 9 fæstebønder og 4 selvejere. I *Bildsø* findes 13 fæstebønder, hvoraf de 6 hver giver 2 tdr. hvede (betales med 4 rdl. pr. td.) i landgilde (hvedeavl var ellers i sin

begyndelse). Selvejer Jens Pedersen giver 14 rdl. i hoveripenge for „Gungerne i Bildsø Sø“. Ø. Stillinge har 15 fæstebønder.

„Indfæstning“ var det beløb, som en fæstebonde ved overtagelse af gården måtte indbetale til den godsejer, der var ejer af gården. I ganske enkelte tilfælde er der intet betalt, men beløbene varierer ellers stærkt: 20, 50, 100, 200, 300, 400 rdl. med mellemliggende beløb. Peder Christensen, Bildsø, der fæstede „Roilegaard“ i 1811, måtte som Christen Sørensens enke 1810 af „Pilehavegaard“ i Ø. Stillinge betale 500 rdl. i indfæstning.

„Hoveripenge“ betales også med forskellige beløb, almindeligt er 60 rdl., men nogle slipper med mindre, helt ned til 16 rdl.

„Landgilden“ (landgælden) betales med forskellige antal tønder af rug, byg og havre (enkelte betaler med få tdr. hvede), der kan anses for forsvarlige købmandsvarer og med anordningsmæssigt opmål efter 8 dages foregående tilsigelse på den dag og det sted, jorddroten forlanger, dog ikke over 4 mil fra Valbygården. Betales ikke til rette tid, eller kornet ikke er af den foreskrevne beskaffenhed, har jorddroten ret til, på hvad måde, han finder det tjenligst at anskaffe andre kornvarer på fæsterens bekostning, og når husbonden forlanger det, er fæsteren pligtig til at hjemkøre sæden til oplæggelse på Valbygaard og derfra igen med aftens varsel og med egne sække, heste og vogne transportere den til det sted, der fordres — ikke over 4 mil fra gården.

Disse bestemmelser indeholdes i et fæstebrev på „Knuds-rødgaard“ fra 30/9 1835, men tillige en del andre betingelser, som fæsteren har måttet gå ind på: vedligeholdelse af

gården, opbygning efter en eventuel brand, jordens drift, tørveskæring, indersters optagelse i gården, hegn og fred, veje, vands afledning (herunder vandgrøfters opgravning og oprensning), forbud mod krohold og mod hugst af træer — dog ikke af eventuelle piletræer på gårdens gærder.

Foruden landgilden (4 tdr. rug, 5 tdr. byg, 5 tdr. havre), hoveripenge (50 rbd. sølv), bropenge (1 rbd. sølv), indfæstning (100 rbd.), skal han betale alle kongelige ordinære og ekstraordinære skatter og udrede alle offentlige påbud og byrder, som nu er eller eventuelt senere påbydes, så at ejeren i alle måder holdes skadesløs.

Et særligt krav stilles i 1842 til Jens Lorentzen i Ø. Stillinge, der fæster afdøde Jacob Larsens gård mod den da gældende afgift, men mod en indfæstning af 700 rdl. sedler (250 rdl. sedler i 1835) og forpligtelse til at ægte enken.

En opgørelse fra 1841 over godsets ydelser i landgilde og tiendesæd, pengeafgifter og arbejder har følgende tal: penge 4090 rbd., hvede 99 tdr., rug 364 tdr., byg 464 tdr., havre 410 tdr., ugedage 5460, pengedage 3692, høstdage 24, kornlodders høstning 156, hølodders høstning 154, kartoflernes opgravning 3922 tdr., grøfters vedligeholdelse 4430 favne. Kartoffelopgravningspligten er varierende for de forskellige, fra 15 til 60 tdr.: Peder Nielsen i Store-Kongsmark skal opgrave 80 tdr., men Peer Jensen i samme by slipper med 60 tdr., men får hver 9 skp. for optagningen. Pligten til grøftegravning lyder for de fleste på 60 favne.

I jordebogen for 1841 findes navne på de forskellige fæstegårde og nogle huse, fæsternes navne, dato for fæstets indgåelse, indfæstningens størrelse, og dertil kommer senere antallet af fag i de forskellige ejendomme, der er stærkt vari-

erende. I Næsby findes en, der kun omfatter 3 fag, Dorthe Wiborg i samme by råder over 4 fag. I Ø. Stillinge har „Pilehavegaard“ (Christen Sørensens enke) 89 fag, og flere andre gårde i sognet er på 70 fag eller derover.

I samme jordebog oplyses, at der under Valbygaard's gods er 14 selvejere, 89 fæstere og 133 huslejere.

Godsets første fæsteprotokol er autoriseret 30/11 1776 af amtmand J. D. Løwenørn, Antvorskov, men det første fæstebrev i bogen er indført 2/9 1775. Det er udstedt til ungkarl Peder Nielsen på en gård i Næsby (nr. 11 i ny matrikel). Det indeholder foruden de tidligere nævnte almindelige betingelser for gårdfæstere de krav, den tidligere fæster Oluf Nielsen, Peder Niensens svigerfader, stiller for afgivelse af fæstet: han forbeholder sig af besætningen en gul plag, en ko, fire får og græs og foder til disse dyr. Til årligt underhold skal han have et „standsvin“, fire fede gæs, ti læs tørv og frit husværelse i gården. I stedet for kornvarer skal han have fire skpr. „saaed“ i hver vang og i den årlige vang een „tange“ (?) ager, som af fæsteren tilbørlig pløjes og behandles. Første gang får O. N. det nødvendige sædekorn, men må siden selv anskaffe det.

Når Oluf Nielsen afgår ved døden, skal fæsteren lade ham hæderlig begrave, men alle hans ejedele tilfalder gården.

Om de forskellige pligter, der påhvilede en fæstehusmand, fås klar besked i et fæstebrev, som Jørgen Friderich Castenschioold, ejer af Frederikslund, Valbygaard og Hørbygaard, d. 1/1 1790 udstedte til Simon Pedersen på Ø. Stillinge mark. Ejendommen var på 7 fag, og der hørte et vænge til på 5 tdr. land. Til at bestride „smaa Redselet“ med til præst og degn betaler han 1 mk.

I stedet for afgift af hus, vænge og kgl. skatter skal han årlig gøre 60 dages arbejde på egen kost, en dag hver uge, og de øvrige 8 dage med 4 før høst og 4 i kornhøst efter tilsigelse. Behøver godsejeren mere arbejde, er fæsteren pligtig til at forrette en dag hver uge mod en betaling af en dansk mark pr. dag, men på egen kost. Er hans arbejde ikke tilfredsstillende, skal han, hvis han vil beholde fæstet, betale 10 rdl. årlig. Ved alt det arbejde, som forrettes med bonderedskab, som hugøkse, le, rive, skovl, hakke, spade, greb, plejl el. l., men ikke fældøkse eller sav, forsyner han sig selv med forsvareligt redskab.

Fra 15. november til februar skal han møde kl. 7 morgen og blive ved at arbejde til kl. 5 eftm., og fra $15\frac{1}{2}$ til $1\frac{1}{4}$ skal han møde om morgenen kl. 6 og gå hjem om aftenen kl. 6. I april og september måneder arbejder han fra solens opgang til dens nedgang, og i maj, juni, juli og august fra kl. 5 morgen til solnedgang, og dersom bestemt arbejde er ham anvist, går han hjem, når det er fuldført. De dage, han skal slå græs, møder han inden solens opgang, og de dage, der bindes korn, må han ikke gå hjem, før det tillades ham, da han for hver time han bliver over den bestemte tid, nyder 2 skilling i løn.

Han forpligtes ikke til at forrette arbejdsdage uden for Valbygaards hovmarker i Kirke-Stillinge og Heininge sogne uden mod fri befordring hen og hjem morgen og aften.

Hvis han — mod forventning — uden lovlig årsag ikke møder til bestemt dag og tid for at forrette sit arbejde, skal han for hver dag betale 24 skilling og i mangel af prompte

betaling lide udpantning uden lov og dom og i alle sine dele stå ved magt.

Således var vilkårene for en husfæster i 1790.

Det første fæstebrev fra v. Stemann er dateret $14/8$ 1807, og et fæstebrev for Rasmus Jørgensen, „Hvidestensgaarden“, K.-Stillinge mark, er det første, som August Willads Bech udsteder. Hofjægermester J. P. Bechs underskrift findes første gang på en lejekontrakt for arbejdsmand Hans Pedersen på huset matr. nr. 34, Ø.-Stillinge, $5/6$ 1883.

I 20 år (1891—1921) træffes i fæsteprotokollen denne oplysning: „Ingen fæsteledig Gaard paa Valbygaards Gods“.

Svendstrupgaard

Af *Fritz Jacobsen.*

Ved et skøde udstedt på „Wores kgl. Residents udi Kiøbenhavn“ den 3. marts 1721 af kong Frederik IV kom nuværende „Svendstrupgard“ i slægten Wedels besiddelse og er det stadig.

De nærmere omstændigheder ved dette har en vis historisk interesse, hvad der kan ses i det gamle skøde, der tillige med andre dokumenter vedrørende slægten stadig findes i gården og velvilligt har været mig overladt til gennemsyn. Den nye ejer af ejendommen betegnes i skødet som den „forrige Skibs-Barberer *Hans Wedell*“, men burde i nutidssprog rettest betegnes som skibslæge. En barber eller „bartskærer“ var i den tid ikke alene en person, der kunne ordne hår og skæg, men havde også en indsigt — nok tit begrænset — i den ædle lægekunst.

Traditionen vil vide, at Hans Wedel var en af „Tordenskjolds soldater“ og havde sammen med søhelten deltaget i „den store nordiske krig“, der først sluttede 1720, og er dette sandt, er der nok ingen tvivl om, at Hans Wedel har måttet virke mere som læge end som barber og godt har kunnet tænke sig en mere rolig tilværelse på landjorden; et andet moment har nok også spillet ind her.

Den langvarige krig havde tømt rigets pengekasse, og for at skaffe betaling til kreditorer solgte regeringen bort af det

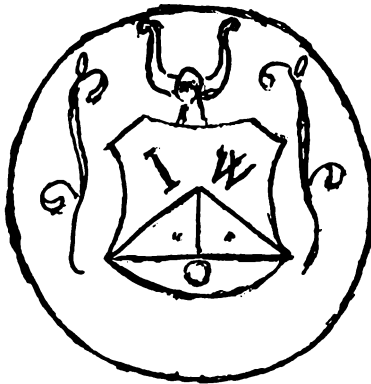
strøgods, kongen ejede forskellige steder, og blandt køberne var Hans Wedel, som for 40 rdl. pr. td. hartkorn erhvervede 29 tdr., 5 skpr., 3 fdk., $1\frac{1}{3}$ album bøndergods (efter nye matr.) for et beløb på 1189 rdl. 43 skill., der er blevet afkortet i hans tilgodehavende gage og fordringer fra matroser — 4 rdl. 11 skill. er indbetalt kontant. Det ser ud til, at Hans Wedel har lagt ud til lønninger for matroser — hvor meget ses ikke, men hans egen gagekrav har nok været større og rimeligvis omfattet „prisepenge“.

I købet medfølger forskellige bygninger, tilsyneladende 3 bøndergårde, hvis indehavere er Hans Graae, Niels Christensen og „unge“ Peder Pedersen, hvis hartkorn og landgilde oplyses. På Hans Graaes grund ligger 2 huse, og han svarer årlig afgift af et bundgarnsstade. Alt dette jordegods med bygninger, landgildeindkomst, rente og rette tilliggende af ager og eng, mark, krat, hede, kær og moser, fiskevand, fægang, tørvegrøft og lyngslet, „vaat“ og tørt, inden markskel og inden løkke, såvel som de på bøndergårdens grunde stående huse tillige med vornede sønner, som efter lovens forordninger allernådigst tillades, omfatter salget.

I skødet fraskriver kongen for sig og sine efterkommere i „Wores Kongeriger“ alle rettigheder og herligheder af det solgte gods til evindelig, urykkelig og uigenkaldelig arv og ejendom i alle optænkelige måder for Hans Wedel og hans arvinger. Dog forbeholder kongen sig alle kongelige regalier og højheder samt contribution som er eller vil blive påbudt, samt jagten, så vidt „vildtbanen“ strækker sig.

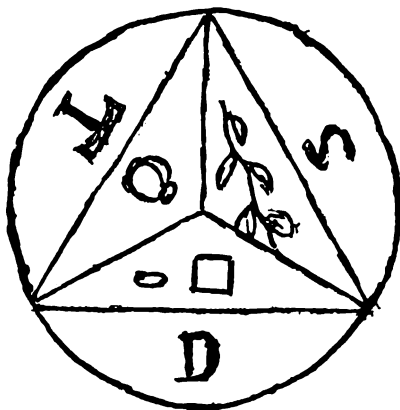
Under dette skøde findes tre underskrifter med laksegl, det ene er Johannes Wedels, og afdøde pastor T. Winther, Korsør, har i 1925 på selve skødet tegnet og forklaret dette „bomærke“, der viser en hjelm

med to vesselhorn på et skjold med bogstaverne I W (Johannes Wedel) og neden under en utydelig fremstilling af det gamle bomærke. Pastor Winther mener, at forbilledet til det har været Anders Sørensen Vedels segl, der efter sigende blev tegnet til ham af selveste Tyge Brahe. Der er dog en ret stor forskel på de to segl. Pastor Winther synes — uden dog at udtale sig bestemt — at ane et slægtsforhold mellem A. S. Vedel og familien Wedel i Svendstrup, og traditionen vil vide, at der nok „er noget om det“, men sikre beviser mangler vist ganske.

Johannes Wedels bomærke 1771 (stærkt forstørret).

Anders Sørensens Vedels segl efter tegning og forklaring
af pastor T. Winther, Korsør, 1925.

Bogstaverne: Deo sancte tineto („Dyrk skaberen trolig“).
Tempur dispensa sapienter („Tiden vel snidelig“).
Sanitotem tueri diligenter („Sundhed tragte daglig“).

Figurerne: Over D et alter som billede for gudsfrygt.

.. T en ring som billede for tiden.

.. S en gren som billede for sundhed.

I et par af de gamle dokumenter (fra 1754 og 1757) gives en længere udredning af sagen om Taarnborg sogns kirke-tiende, med navnet Wedel, men fra $\frac{4}{3}$ 1771 findes et gælds-brev fra Hans Johannesen Wedel til hans broder Ole Johan-nesen Wedel på 50 rdl., for hvis tilbagebetaling der foreligger en kvittering fra $\frac{9}{7}$ 1773.

Hans Wedels søn, Johannes Wedel, sælger $\frac{2}{3}$ 1771 til sin søn, Hans Wedel, gården med tilliggende (12 tdr., 1 fdk., 2 alb. efter nye matr.) 5 huse i Svendstrup by og rettighed til et bundgarnsstade for Svendstrup bys vang, samt iøvrigt, hvad der er nævnt i skødet fra 1721.

Året for „Svendstrupgaard“s opførelse nævnes ikke direkte, men et fingerpeg kan det vel siges at være, at der $\frac{4}{7}$ 1796 blev afholdt en synsforretning og taksering af den af murermester Ludvig Meyer og tømrer og møllebygger Erich Iversen, begge fra Skælskør, under tilsyn af herredsfoged og skriver Jørgen Engholm, Stignæs; ejendommen ønskedes indlemmet i „Brandforsikringskassen for Landet i Danmark“. Vurderingsdokumentet oplyser 1. at der var en længe på 19 fag, 45×8 alen, med undertømmer af eg og overtømmer af fyr, klinede vægge, stråtag, 2 stuer, 6 fag vinduer, 1 kammer, 2 bilæggerovne, væggen klædt med panelværk, 1 køkken med skorsten og bagerovn, 1 bryggerkedel på 1 td., loft over 16 fag, 8 døre m. beslag: 570 rdl. Til denne stuelænge er en tilbygning (aftægtslejlighed?) på 2 fag: 60 rdl., og til denne bygning samt til de øvrige længer er materialet det samme. Den østre længe, 16 fag, $\frac{1}{5} \times 9$ alen, der bl. a. rummer en stald til 12 hoveder, vurderes til 240 rdl.; den søndre 18 fag, 59×11 alen, heste- og kvægstald: 270 rdl., længen i vest 10 fag, 32×9 alen, til 160 rdl., en forstue og et pigekammer i et fag til 20 rdl. Endelig er i gården bygget en længe til vognskur, „svineegle“ (svinesti), kværnhaus: 30 rdl. — stakitværk for en bihave samt et brøndværk 20 rdl. Bygningerne var forsvarlige mod ildsvåde; i en park ved gården var godt vand, og brandstige og to brandhager i god stand.

Assurancebeløbet blev ialt 1370 rdl. — de to synsmænd fik 1 rdl.

Ved jordudskiftningen i Svendstrup $\frac{9}{9}$ 1797 havde selvejer Hans Wedel i markerne 95628 kvadratalen jord, i overdrevet 646850 kvadratalen og i gårds- og haveplads 7120 kvadratalen, ialt 1610250 kvadratalen eller 115 tdr. land,

der efter taxation gælder for ialt 781907 kvadratalen bedste jord, der er vederlag til Hans Wedel for alle hans jorder i Svendstrup marker og græsgange — et lille stykke jord benævnes „Knurrevang“. Den 31/7 1800 udskiftedes byens tørvemose, hvoraf Hans Wedel også får sin part.

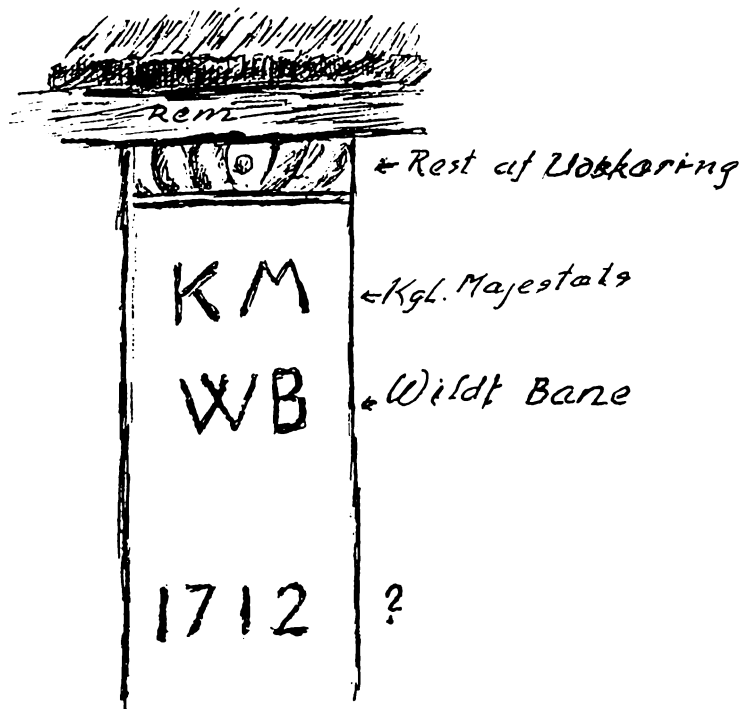
Sognefoged Christen Wedel underskriver 26/1 1831 på en synsforretning, og den 28/12 1840 oprettes mellem ham og hans hustru, Ane Josephsdatter, et testamente om, at deres søn, Jens Wedel, efter deres død skal være ejer af deres, ifl. skøde af 28/4 1806 tilhørende selvejergård og dertil hørende 9 huse, samt en i 1829 erhvervet jordejendom, for 1800 rbdl. sølv. Hvis Jens Wedel dør før nogen af forældrene er testamentet uden gyldighed, selv om han har efterladt sig livsarvinger.

Jens Wedel blev dog den næste ejer af gården. Sammen med en del andre bønder fra Svendstrup og Halseby anlagde han sag mod generalmajor Oxholm til Taarnborg om græsningsrettighederne eller jordvederlaget for disse på Halskov overdrev. Korsør byting afviste sagen, der af citanterne indankedes for „Den kgl. Land-Over samt Hof- og Stadsret“, der dog stadfæstede bytingets dom, skønt bønderne påberåbte sig en højesteretsdom fra 29/10 1771, der gav bønderne ret til på Korsør part af Halskov overdrev at lade indbrænde og indsætte 80 stk. voksne hoveder mod at betale 2 mark for hvert i årlig græsleje.

Det sidste af de opbevarede dokumenter er fra 24/7 1855 og oplyser, at kammerherre W. v. Oxholm, Taarnborg, til gdr. Hans Christensen Wedel afstår det hus med tilliggende vænge (matr. nr. 15a), Svendstrup, som hans svigermoder

for tiden har i fæste i henhold til fæstebrev af 26/1 1831; hus og vænge er i kontrakten vurderet til 251 rdl.

Hermed slutter rækken af de gamle dokumenter, men der er lidt tilbage af historisk interesse at fortælle om „Svendstrupgaard“.

Om skibsbarber Hans Wedel straks har taget sin i 1721 erhvervede ejendom i besiddelse og bosat sig i sognet, ses ikke af de gamle papirer, men da hans sønnesøn — som

allerede fortalt — fik sin gård takseret 1796, kan man vel gå ud fra, at den er blevet opført umiddelbart før og altså er over 160 år gammel.

I den nuværende kostaldlænge findes som stolpe en 22 cm bred svær egeplanke, der øverst på ydersiden har været prydet med en udskæring (en krone?), men denne er kun 5 cm høj, da planken har været ude for en afsavning, enten fordi den øverste ende har været frønnet eller snarere fordi den skulle være plan som underlag for „remmen“. Derefter er der indridset KM (Kongelig Majestæt), WB (Wildt Bane), og til sidst 1712(?).

Denne stolpe er en af de pæle, der markerede det store kongelige jagtdistrikt (se artiklen „Kongens Vildtbanc“ årbog XXVII, 1939), indtil 1761 og 1762 afløstes af stenspæle. Efter oplysning af skovrider Weismann har disse træpæle været 6 alen høje og 10—12 tommer i firkant. De var et godt stykke nedgravet i jorden og støttedes af 3 stivere; i den her omtalte pæl ses tydeligt, hvorledes en sådan stiver har været indtappet og derved ødelagt et ciffer i årstallet.

Det tør vel nok hævdes, at den fundne pæl virkelig kan regnes for en sjældenhed. Dens anvendelse som stolpe i en længe har bevaret den for eftertiden, men om Hans Wedel har brugt den „med eller uden forlov“, kan ikke oplyses.

I „Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie“ oplyser I. V. Christensen, at der i Terslev sogn ved pløjning er fundet rester af nedgravede firkantede egepæle, der har afgrænset vildtbanen mod syd.

Svantevittemplet i Arkona

Af J. Heltoft.

I

I 500-årene trængte venderne frem sydfra og besatte et landområde ved den tyske Østersøkyst fra det østlige Holsten til Weichelmundingen. De beholdt deres hedenske gudsyrelse og havde i den stærke fæstning Arkona på Rygen et religiøst hovedsæde med en ypperstepræst ved et gudehov, hvori der stod en støtte af guden Svantevit, der rådede for kamp, sejr og frugtbarhed, mens kongesædet var sydligere, i byen Karenz.

Venderne fandt, at deres nabofolk tyskerne var utiltalende og troløse af karakter, og tyskerne foragtede vendernes sæder og skikke og religion. Et nationalhad udvikledes efterhånden mellem disse folk.

Mellem danskerne og venderne var der oprindelig et godt forhold, mellem førende slægter var der et livligt indgifte, hvilket befordrede venskabsforbindelser og kulturfællesskab tværs over Østersøen. Begge parter frygtede den tyske kejsers erobningsplaner, og Harald Blåtand kunne derfor anlægge Jomsborg, en flådehavn, midt i vendernes magtcentrum.

Det er sandsynligt, at Jomsborg efterhånden blev en sørøverrede, som generede fredelige handelsskibe i Østersøen, men der er næppe tvivl om, at mange slægter i Danmark misbilligede den dansk-norske konge Magnus den Gode, da han 1043 ødelagde Jomsborg og nedslagtede alle overlevende jomsvikinger. Venderne rejser sig øjeblikkelig og marcherer op i Sønderjylland, hvor kong Magnus slår dem på Lyrskov hede. Men venderne viste sig herefter ofte som plyndrende vikinger ved danske kyster. Det danske forsvar var ofte ikke effektivt, i begyndelsen måske på grund af slægts- og venskabsforbindelserne mellem folkene, senere fordi kongemagten under flere af Svend Estridsens sønner var svag. I sådanne perioder blev venderne dristige, og danskerne frygtede dem. Mens Oluf Hunger bar kongenavn, fangede de således Aute, en broder til Skjalm Hvide, og dræbte ham, da han foretrak død for fangenskab.

Men nu besluttede Skjalm på egen hånd at vække sjæl-lænderne til selvforsvar og gengældelse, så der atter kunne blive fred på søen.

Rundt om på tinge talte han til skarer, som i stigende tal flokkedes om ham. Man enedes om at udruste en flåde, og en nat styrede den med Skjalm som anfører lige mod Julin ved det gamle Jomsborgs plads. Byen blev taget, og indbyggerne tvunget til at udlevere de skyldige, som derefter blev taget af dage under gruelige pinsler.

Kort efter blev Erik Ejegod konge, og nu stod Skjalm ved hans side på sejrige tog mod Rygen, som til sidst blev erobret, hvorefter Skjalm blev indsat som høvding over øen.

Hans sædegård var ellers Fjenneslev mellem Sorø og Ringsted, og den mægtige stormands børn og børnebørn fik borge rundt om på Sjælland, men især i deres stamfaders hjemegn.

I denne tid blev der borgerkrig i Danmark. Skulle kongen hedde Svend, Knud eller Valdemar? Nogle af Hviderne holdt med Svend, andre med Valdemar, men deres stærke familiefølelse bevarede de.

Rygen gik tabt, og venderne tegnede mærker i det danske landskab med blod og brand, mens gods og guld og fanger slæbtes til Svantevits hjemland, og ulykkelige kvinder og børn gik hjemløse om.

Hviderne stræbte efter en stærk kongemagt, så der atter kunne blive orden i Danmarks hus, og den kom, da Valdemar 1157 blev valgt til konge og Absalon til biskop i Roskilde samme år.

Fra Møn kunne man se Rygens kridtklinter. I så nær afstand fra Danmark dyrkede man en frygtelig hedningegud, som var blevet rig ved kristne nabolandes ulykke. Nu skulle Skjalm Hvides sejrige togter til Rygen genoplives, og atter var det Midtsjællands stormænd, som lagde planerne for nye kampe mod venderne.

Kong Valdemars nærmeste rådgivere var Skjalm Hvides sønnesønner Absalon og Esbern Snare fra slægtsgården i Fjenneslev, deres fætre Sune og Peder Ebbesen fra Bjernede samt Peder Thorstensen fra Pedersborg ved Sorø, gift med Skjalm Hvides datter Cecilie. De var alle med ved indtagelsen af Arkona 15. juni 1169. Fra dansk side havde man været forberedt på en langvarig belejring, hvorfor man lod fælde træer i den nærliggende egeskov til belejringsmaskiner. Kong Valdemar, som så på håndværkernes arbejde, lod dog

et ord falde om, at dette arbejde vist var uforløst, da borgen ville falde hurtigere, end man troede. St. Vitus' dag (den 15. juni) nærmede sig nemlig, og mange danske og tyske havde den anskuelse, at navnet på Arkona-guden var opstået ved en forvrængning fra hedningernes side af Sankt Vitus. I gammel tid var kristendommen nemlig blevet prædikeret på øen, og de døbte havde æret den hellige Vitus, men da øens indbyggere atter faldt fra kristendommen, havde de forvandlet helgenen til den afskyelige hedenske gud. Kong Valdemar mente derfor, at helgenen nok ville tage hævn på sin helgendag.

Den 14. juni opdagede nogle unge krigere, at en jordopfyldning i porten ind til byen var sunket sammen, så der havde dannet sig en åbning under tårnet. Nogle knipper halm blev skubbet ind, og ild blev sat til. Snart blussede træværket og venderne kunne ikke hindre indtagelsen af deres stærke fæstning. Efter en våbenstilstand kom overgivelsen i stand, bl. a. på betingelse af, at arkonerne skulle udlevere Svantevit og hele tempelskatten, antage kristendommen og overlade templets jorder til kirken.

II

Borgen og byen skulle udleveres den følgende dag; Svantevit skulle fældes St. Vitus' dag. Sakse, som utvivlsomt var med ved denne lejlighed, har givet følgende beskrivelse af gudehovedet, som var af træ: „Husets ydre omgang prangede med sirligt snitværk og var fuldt af forskellige billeder, alle plumpt og rå malede. Kun én dør åbnede adgangen dertil. Selve gudebilledet stod inderst inde i et dobbelt rum, hvis

ydre del løb langs med væggene og havde rødt tag, medens den indre hvilede på fire stolper og havde omhæng i stedet for vægge, så taget og nogle få loftsbjælker var alt, hvad de to rum havde fælles“.

Templet har altså udvendig været begrænset af ydervægge af træ, mens det indvendig havde et „allerhelligste“ med fire stolper i hjørnerne og omhæng, der antagelig har været fæstet til tværbjælker, som har forbundet dem foroven. I dette rum stod Svantevit med fire hoveder på fire halse skuende til hvert verdenshjørne med den ene hånd i siden og med et stort drikkehorn i den anden. De fire stolper var det bærende element i hele bygningen. Måske har de brudt igennem taget og dannet en opstående markant bygningsmidte, hvortil der fra de to af ydervæggene har sluttet sig et skråtag. Men det er også muligt, at kun ét tag har dækket templet, idet masterne så har båret gennemløbende åse.

Normalt var Arkona ubeboet, men under krigsforhold strømmede rygboerne ind i fæstningen og byggede træhytter inden for voldene. Også ved religiøse fester var der mange mennesker i byen, bl. a. ved høstfesten, da Svantevit fik kvægoftre, og hvor man sluttede med et mægtigt gilde. Præsten bar mod landets sæd og skik langt hår og skæg. Kun han måtte komme i gudehovet, og dagen før høstfesten gik han derind med en kost for at feje det grundig rent, men når han skulle trække vejret, måtte han løbe hen til templets eneste indgang og gøre det, for guden måtte ikke vanhelliges af noget menneskes åndedræt. Præsten skulle også passe en hest, som hørte til templet. Den var snehvid og havde sadel og bidsel. Om morgenen viste han den frem, og da var den

svedig og dækket af skum efter gudens voldsomme rekognoceringsridt i natten.

Esbern Snare og hans fætter Sune Ebbesen fra Bjernede skulle lede ødelæggelsen af Svantevit. I spidsen for andre udvalgte krigere gik de ind i templet, væbnede med økser. Esbern sagde, at de skulle gå frem med forsigtighed, da man let kunne give overtroen næring, hvis der skete nogen skade. Udenfor stimlede en mængde rygboere sammen for at se, hvilken bekomst Svantevit ville give de folk, som nu profanerede hans hus.

Omhænget blev revet fra, og de udvalgte krigere stod over for det uhyggelige gudebillede. Men de tog straks fat med okserne og huggede løs på gudens ben lige oven for fødderne, og snart faldt den med et vældigt bulder baglæns over mod trævæggen. Sune Ebbesen lod nu sine folk bryde væggen ned, og støtten blev slæbt ud på pladsen og senere hen i de danskes lejr, hvor den blev hugget i stumper og stykker til brændsel.

Gudehovedet blev også brændt, og på dets plads lod Absalon bygge en kirke af det egetømmer, som skulle have været brugt til krigsredskaber.

III

Sakse angiver ikke bestemte mål for gudebillede og tempel, og hans levende skildring af det, han har oplevet, har måske nok været fantasien, så man har fået overdrevne forestillinger om disse forhold. En tysk arkæolog, dr. Schuchhardt, foretog 1921 en udgravning i Arkona, idet han meget naturligt tænkte sig, at Saksens oplysninger sammenlagt med

arkæologiske undersøgelser måtte kunne sige noget om det berømte gudehov. Dr. Schuchhardts betragtninger efter endt undersøgelse gjorde ikke de nævnte forestillinger om målene for tempel og gudebillede mindre.

Man udgravede en fundamentmur, som var ca. 21 meter lang og 10 meter bred. Ved begge ender bøjer den om i 90° og fortsætter i en længde af henholdsvis ca. 5 meter og ca. 4 meter. Schuchhardt mente, at han havde fundet fundamentmurene for Svantevittemplet, og at dette havde haft en bredde, som vi her kan sammenligne med bredden af Roskilde domkirke. I midten af denne langbygning mente han desuden at kunne påvise fundamenter til fire støttepiller samt til gudebilledet, altså til gudehovets „allerhelligste“.

Schuchhardts redegørelse vandt almindelig tilslutning; men da vor berømte forsker dr. Ejnar Dyggve kom til at beskæftige sig med problemet, vakte den hos ham store betænkeligheder.

Træbygninger, som opførtes i Østersøområdet i 900—1000-årene, hvilede ikke på stenfundamenter; man gravede lodrette planker og lodret tømmer ned i jorden, og selv om man ville anvende et stenfundament, er det indlysende, at en 10 cm bred plankevæg og et 2 meter bredt stenfundament er inkommensurable størrelser. En nøjagtig læser af Sakse vil også finde det usandsynligt, at der i et tempel af en sådan størrelse kun skulle være én præst og én indgang. Et rengøringsarbejde med tilbageholdt åndedræt i en bygning af sligt format ville være en fysisk umulighed. Præsten kunne ikke engang nå helt ind, inden han igen måtte af sted ud!

Schuchhardt var af den opfattelse, at Svantevitstøtten havde været ca. 9 meter høj. Men selv de troende rygboere

ville vist have undret sig over, at en sådan kæmpe kunne ride på en almindelig hest og anvende en til denne passende sadel.

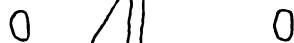
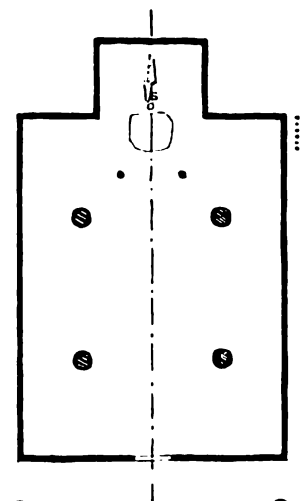
Den tyske videnskabsmands hypotese måtte derfor afvises som (for at anvende et i danske politikeres mund for tiden almindelig brugt udtryk) „urealistisk“.

Men Saksens fortælling om Arkonatogtet indeholder imidlertid også oplysninger, hvorefter det er muligt at finde frem til de omtrentlige mål for gudehov og gudebillede.

Om Svantevit hedder det således, at han var „langt højere end nogen mand“. Kunde det f. eks. være 9 meter som af Schuchhardt antaget? Sikkert ikke, for 9 meter danner ikke noget sammenligningsgrundlag for højden af et menneske. Men spørgsmålet bliver stadig, hvor meget højere Svantevit har været end en mand. For at klare sig dette må man være opmærksom på en beskrivelse, som Sakse giver af gudebilledet Rygevit i kongesædet Karenz på Rygen. Om dette gives der et ret nøjagtigt mål, idet der står, at han var „førere end nogen mand“, hvorefter der føjes til, at Absalon, når han stod på støttens fod, kunne nå dens hage med sin håndøkse.

Derefter kan man slå fast, at Rygevit har været ca. 3 meter høj. I al fald ikke højere. Nu er Svantevit ganske vist ikke Rygevit, men sammenligner man sprogbrugen i de to beskrivelser af gudebillederne, får man det indtryk, at der ikke har været nogen væsentlig forskel på deres højde.

Sætter man således Arkonagudens højde til ca. 3 meter og erindrer sig, at den faldt over mod trævæggen, som den ramte, kan man slutte sig til, at templets yderkvadrat har målt ca. det dobbelte af gudebilledets højde, altså 6—7 meter.

B

A. Haralds stavkirke i Jelling, ca. 950. Udgr. af Dyggve. — Eft. Acta Arch. 1954. 1:200. B. Kvadratisk træbygning i Trelleborg, ca. 1000. Udgr. af P. Nørlund. — Eft. Acta Arch. 1954. 1:200.

Da man endvidere har lagt mærke til, at 6 alen (3,80 meter) synes at være godtaget som et teknisk bestemt mål mellem lodrette master, som er bærende elementer i træbygninger fra 900—1000-årene, er man dermed også nået frem til målene for inderkvadratet. I Harald Blåtands stavkirke i Jelling samt i en træbygning i Trelleborg har man fundet

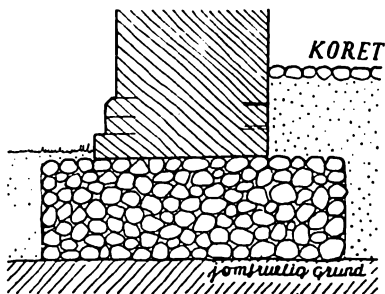
hullerne for de stolper, som har båret disse bygninger, og afstanden mellem dem er ca. 6 alen.

Dr. Ejnar Dyggve har dermed sandsynliggjort, hvordan de rigtige mål er for gudebillede og gudehov i Arkona, og de må siges at være meget beskedne, navnlig i betragtning af de resultater, Schuchhardt nåede frem til.

IV

De udgravede fundamenter i Arkona var sat af knytnævestore marksten af granit eller flint uden mørtel, og de har ikke haft noget at gøre med gudehovet, heller ikke med den trækirke, Absalon lod bygge af egetømmeret fra den nærliggende skov. Derimod er det sandsynligt, at de har hørt til en stenkirke, som engang har afløst trækirken. I sidste halvdel af 1000-årene byggedes i Jelling en kirke af kvadersten, og den havde i modsætning til dens forgænger, Harald Blåtands stavkirke, fundamenter; deres bredde var ca. 2 meter, og de var sat af knytnævestore marksten uden mørtel, d. v. s. ganske svarende til de af Schuchhardt udgravede fundamenter i Arkona.

Den nye byggeskik bryder med den gamle, hvor fire stærke stolper flankerer det helligste i templet. Korpartiet træder i

Fundament fra Jelling stenkirke, sidste halvdel af 1000-årene.

stedet, for her er stadig det helligste med alteret, men i en basilika bliver der plads til en menighed.

Kirkebygninger af den slags kommer frem, da missions-tiden er endt, og den kristne kirke er sikkert forankret i be-folkningen. Der bliver således kontinuitet i tempelbygningerne i Arkona: fra gudehovet over Absalons trækirke til stenkirken med fundamenterne.

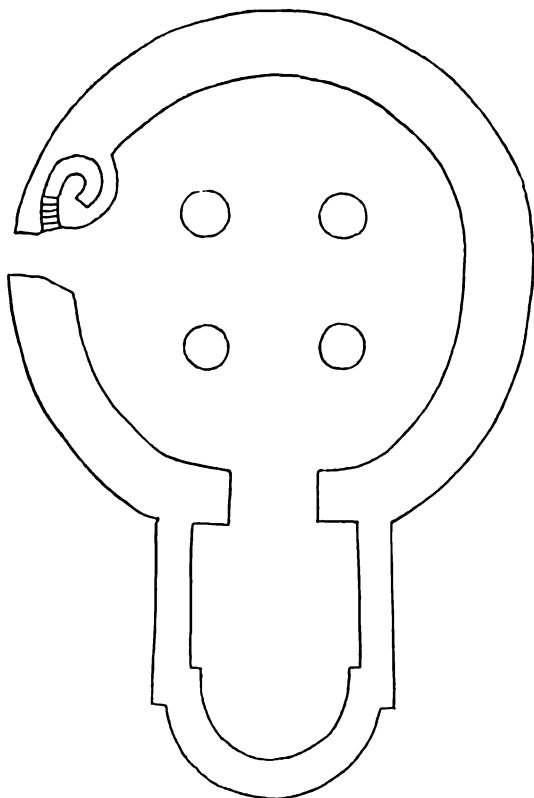
Efter indtagelsen af Arkona kunne Hviderne fortsætte med ved deres sædegårde at bygge stenkirker, som nu rundt i landet afløste trækirkerne.

I Bjernede rundkirke findes på to frådstensplader over indgangen en samtidig latinsk indskrift, som meddeler, at „Ebbe Skjalmsen og hans hustru Ragnhild byggede her en kirke, som senere hans søn Sune rejste af sten til ære for Gud, Sancta Marie og Sanct Laurentius“.

Skjalm Hvides søn Ebbe har altså bygget en trækirke i Bjernede, og Ebbes søn Sune har ladet den kendte rundkirke bygge.

Det er den Sune Ebbesen, som sammen med Esbern ledede ødelæggelsen af Svantevit. Han har altså set gudehovet med de fire master som det centrale i templet. I Bjernede rundkirke er fire støttestøtter det bærende i konstruktionen. I Pedersborg ved Sorø udgravede Nationalmuseet 1957 en tilsvarende rundbygning. Måske er det også den rige og mægtige Sune, som er denne kirkes byggherre, måske er det Peder Thorstensen, som også var med i Arkona.

Mellem Midtsjælland og Vendland var der ofte blodige modsætninger, men det kunne også afløses af fredeligt samvirke og en fornyelse af kulturfællesskabet fra oldtidens dage.

Bjernede kirke på Sjælland opført af Sune Ebbesen. Bygherren († 1186) havde deltaget i ødelæggelsen af templerne i Arkona og Karenz. — Eft. Langberg, Danmarks Bygningskultur I, 1:200. — Rester af en ganske tilsvarende rundbygning, opført af samme bygherre eller hans slægt, er udgravet 1957 af Nationalmuseet ved Pedersborg kirke nær Sorø.

Kildeangivelse:

Danmarks riges historie I, s. 619 flg. Ejnar Dyggve: Arkona (i årbok 1956 af foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring).

Årsmødet

den 23. august 1959

Historisk Samfunds årsmøde og udflugt var denne gang lagt uden for Sorø amt, nemlig til Fensmark og Vindbyholt, og emnet for ekskursionen var „Hjortens flugt“, foredragsholderen professor *Oluf Friis*.

Man samledes i Fensmark kirke, hvor formanden, skoleinspektør *J. Heltoft*, Haslev, bød velkommen og takkede pastor *C. M. Petersen*, Fensmark, fordi han havde tilladt, at man måtte samles i kirken.

Pastor Petersen gav derefter et interessant rids af den gamle kirkes historie, der går helt tilbage til Valdemarernes i 1100-årene og derfor afspejler Danmarks historie gennem 800 år.

Efter professor *Friis'* foredrag om Chr. Winthers forældre og barndomshjemmet i Fensmark præstegård aflagde man besøg i den gamle præstegårdshave og beundrede den smukke udsigt over Holmegårdsmosen.

Den store bilkortege kørte derefter over Holmegård, Toksværd, Dysted og videre forbi Bækkeskov til Præstø fjord, hvor man standsede for at indsuge indtryk fra dette specielle sceneri for „Hjortens flugt“.

Herfra gik turen videre til Vindbyholt kro, hvor aftensmaden indtoges, og professor *Friis* gav resten af sin skildring.

Formanden takkede professoren for den oplevelse, han havde givet ved sin oplæsning og sine kommentarer. Det skønneste er at finde ind i et digterværks sjæl, og det havde

professoren i så høj grad bidraget til. Forsamlingen takkede med håndklap.

Derefter holdtes den årlige generalforsamling. Til dirigent valgtes amtmand Topsøe.

Formanden aflagde beretning og understregede, at de to vigtigste begivenheder i årets løb havde været årsmødet og udgivelsen af årbogen, som havde fået et nyt ansigt. Det er at håbe, at medlemmerne finder sig tilrette med, at de romantiske kruseduller har måttet vige pladsen. Samfundet har støttet et hjemstavnskursus i amtet og det lokale historiske arkiv. Sluttelig udtalte formanden smukke mindeord over afdøde, mangeårigt bestyrelsesmedlem, dr. P. Helms, Sorø, der havde haft stor betydning for Historisk Samfund. Forsamlingen rejste sig.

Kassereren, lærer *Henneke*, Slagelse, oplæste derefter regnskabet, der balancerede med 6640 kr. og sluttede med en kassebeholdning på 1085 kr. Regnskabet godkendtes.

Et forslag om at forhøje kontingentet med 2 kr. årligt vedtoges enstemmigt.

Til bestyrelsen valgtes i stedet for formanden, der forlader amtet, bibliotekar *Jens Nielsen*, Haslev, og i stedet for overlærer Frits Jacobsen, der ikke ville modtage genvalg, valgtes redaktionssekretær *Vagn Fredens*, Slagelse. Endvidere nyvalgtes førstelærer *Erling Pedersen*, Sandved, og musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted, den sidste i stedet for førstelærer Strange Nielsen, Benløse, som er flyttet til Præstø amt.

Professor Oluf Friis indledede sit foredrag i kirken med at læse verset „Hvor Fensmark hæver sit kirketelt“. Chr. Winther havde ikke kunnet se Broksø, Gisselfeld og Vester Egede, som omtales i verset. Det er set i fugleperspektiv. Dig-

teren gør sig til et med kirketårnet og fletter en krans af minder. Der er dybde og en inderlighed i udtrykket „ydmyge præstebo“, og „ydmyg“ skal forstås i religiøs betydning. Han er præstegårdssøn, præstegården er hans udgangspunkt, og han er præget af sin far og mor.

Faderen var ven med Knud Lyne Rahbek og Rasmus Franckenau, oversætteren af franske syngespil. Han var meget musikalsk og havde været huslærer i en æstetisk kreds. Konfirmationsforberedelserne lå ham stærkt på sinde. Han talte til de unges hjerte mere end til deres forstand og stillede ikke på rationalistisk maner vanskelige spørgsmål. Humanitet og følsomhed prægede ham.

Moderen var en dygtig husmoder, og i præstegården var der unge piger til oplæring, vel også for at rette på den ikke så store indkomst. I breve til Kamma Rahbek har hun fortalt, hvordan hendes mand var som præst, hans forståelse af det menneskelige hjerte, om hvordan han med tusinde små opmærksomheder udløste noget fint i sindet. Og det genfandt hun hos sin søn. Moderen var sjælen i præstegårdens miljø, og hun havde dannelse ud over sin stand. Når hun med særlig glæde færdedes hos Danneskiolds på Gisselfeld, var det ikke, fordi hun var en snob, men fordi de var gode og dannede mennesker, muntre og glade. Det tiltalte hende. Professoren skildrede endvidere Chr. Winthers religiøse grundopfattelse af livet. Han følte sig ikke værdig til at undervise, havde ingen sikker tro og var dybt tvivlende om sin egen værdi. Han håbede at vågne til ny morgenrøde.

Professoren sluttede sit foredrag i kirken med at citere Chr. Winthers skildring af, hvordan han som lille dreng så solopgangen fra en høj i præstegårdshaven.

Moderen tog ham med derud en sommermorgen for at åbne hans sans for skønheden og indvi ham til det følsomme hjertets digter, han blev.

I Vindbyholt kro fortsatte professoren med at kommentere og oplæse dele af „Hjortens flugt“, særlig møllescenerne, fordi de udspilles i denne egn.

Der har naturligvis dannet sig forskellige traditioner om, hvad det er for en mølle, der er tale om, og ikke mindre end tre har kæmpet om æren, nemlig Vindbyholt, Blåbæk og Hellede. Men man må nok fastslå, at den blot er type på en mølle et eller andet sted ved Præstø fjord.

Handlingen er ikke blot henlagt til Sydsjælland, også til Nordsjælland, ved Gurre. Man ser af skildringerne, at Winther kender disse egne ud og ind. Men det har ikke været hovedsagen for ham at give en nøjagtig skildring af dem, men af naturen og den stemning, som hviler over den.

Digtet personer må ikke måles med moderne psykologi.

Bestyrelsen konstituerede sig med lektor *Balslev* som formand. Bibliotekar *Jens Nielsen* og førstelærer *Erling Petersen* nyvalgte til redaktionsudvalget.

Dr. Poul Helms

Lektor ved Sorø Akademis skole, dr. phil. Poul Helms, som døde d. 2. april 1959, havde været bosat i Sorø i 40 år. Han var en betydelig og særpræget personlighed, som var højt værdsat ikke blot som lærer, men også som forfatter af videnskabelige skrifter. Med forkærlighed syslede han med græsk filosofi og kirkehistoriske studier. Han var præstesøn og selv cand. theol., og hans arbejder samlede sig ofte om Gud, ver-

den og mennesket. 1927 udgav han „Jesus og nutiden“, der hvilede på den grundbetragtning, at „kristendommen også for vor tid rummer betydelige religiøse og moralske værdier, og at den lader sig opretholde selv med en fuldt videnskabelig historieopfattelse“.

En mand med dr. Helms' videnskabelige kvalifikationer var et aktiv for Historisk Samfunds styrelse, og han stillede sig gerne til rådighed, når man ved ekskursioner i forbindelse med årsmødet anmodede ham om at være vejleder. Hans indsigt i den historie, arkitektur og kunst, som hørte til amtets kirker, var forbavsende, og samfundets medlemmer samlede sig lyttende om ham, når han gennemgik de emner, som knyttede sig til forevisningen.

En særlig indsats øvede han i redaktionsudvalget ved sin gennemgang af indsendte manuskripter. Her kom ikke blot hans videnskabelige vurderingsevne til sin ret, men også hans sans for det formelle, for stilen i artiklerne. Og det tør nok røbes, at mange tilføjelser og rettelser ikke blot har forbedret mange af de indsendte artikler, men også været nødvendige af saglige grunde.

Denne lærde mand havde desuden evner, som lå i et helt andet plan. Han var en fremragende oplæser og recitator, og mange vil mindes hans glimrende fremstilling på Tersløsegård af Erasmus Montanus og Jacob von Thyboe.

Dr. Poul Helms var en varm og uegennyttig ven af Historisk Samfund, hvis formand han en kort tid var, og samfundet vil takke ham endnu engang og ære hans minde.

J. Heltoft.

MIDTSJÆLLANDS LOKALHISTORISKE ARKIV, RINGSTED

En kreds af historisk interesserede holdt i løbet af efteråret og vinteren 1958—59 en række møder for at drøfte muligheden for og formålet med at oprette et lokalhistorisk arkiv. Opfordringen til disse drøftelser var kommet fra „Sammenlutningen af lokalhistoriske arkiver i Danmark“, hvis formand cand. pharm. *Hans Brandt*, Fåborg, var til stede ved det første møde. For vort vedkommende fandt man, at det ikke var tilstrækkeligt at oprette et byhistorisk arkiv. Derved ville byens naturlige opland ikke blive dækket, og dette skulle jo synes af lige så stor vigtighed. Resultatet blev, at man oprettede „Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted“, omfattende Ringsted købstad og 29 omliggende kommuner. Ved stiftelsen den 26. februar blev følgende vedtægter stadfæstede:

Formål.

1. Arkivet, der er en selvejende institution, har til opgave at indsamle, registrere og opbevare arkivalier, billeder, kort, udklip, stemmeoptagelser m. m. til belysning af Ringsted købstads og de midtsjællandske landsognes historie.
2. Arkivets samlinger stilles til rådighed i lokalhistorisk, personalhistorisk, litterært og andet kulturelt øjemed efter styrelens nærmere bestemmelse.
3. Arkivet søger samarbejde med Landsarkivet for Sjælland m. v. og med andre beslægtede institutioner.
4. Hvert år inden 1. maj afholder arkivet et årsmøde, hvortil presens repræsentanter og iøvrigt alle interesserede indbydes. Der aflægges beretning om arbejdet i det forløbne år og det reviderede regnskab oplæses. Desuden kan arkivet til støtte for sit arbejde arrangere foredrag, udstillinger o. lign.

Styrelse.

1. Arkivet ledes af en styrelse på indtil 12 medlemmer, nemlig overbibliotekaren for Ringsted Bibliotek, 2 repræsentanter for Ringsted byråd og 2 for Ringstedegnens sognerådsforening. Funktionstiden for disse sidste 4 er den normale 4-årige valgperiode. De resterende indtil 7 medlemmer vælges på den måde, at styrelsen efterhånden supplerer sig selv.
2. Styrelsen konstituerer sig i løbet af årets første kvartal med formand, kasserer og sekretær. Arkivets regnskabsår er kalenderåret. Arkivets regnskab revideres af 2 revisorer, 1 fra Ringsted byråd og 1 fra Ringstedegnens sognerådsforening, valgt for den ordinære 4-årige valgperiode.
3. Styrelsen nedsætter et arkivudvalg og et økonomiudvalg. Medlemmerne af de to udvalg fordeler arbejdet imellem sig.
4. Styrelsesmøde afholdes, når formanden finder det påkrævet, eller når mindst 3 styrelsesmedlemmer begærer det.

Arkivets ophor.

Hvis det skulle vise sig, at arkivet ikke kan føres videre, skal Landsarkivet for Sjælland og Ringsted Bibliotek i forening træffe bestemmelse om, hvad der skal ske med arkivets samlinger; de eventuelle midler tilfalder Ringsted Bibliotek.

Således vedtaget ved arkivets stiftelse d. 26. februar 1959.

Formand: *A. Strange Nielsen*, førstelærer, Benløse (nu Toxværd).
Kasserer: *O. Halling*, revisionschef, Ringsted. Sekretær: *J. Lebahn*, overbibliotekar, Ringsted. *Anton Christensen*, murerm., sognerådsfmd., Haraldsted. *Folmer Christensen*, amtsrådssekretær, Sorø. *Laurits Hansen*, musikdirektør, Ringsted. *Carl Jonsén*, landsretssagfører, Ringsted. *Henry Larsen*, socialinspektør, Ringsted. *Carl C. Lassen*, overlærer, Ringsted. *Niels Fr. Rasmussen*, gårdejer, Ryeshus, Sneslev. *Knud Svendsen*, sagfører, borgm., Ringsted. *V. H. Valdorf-Hansen*, bankdirektør, Ringsted.

Arkivet har lokale i Ringsted Bibliotek på 1. sal, og arbejdet med indsamling og registrering af materialet varetages af et arkiv-udvalg på 9 medlemmer under ledelse af formanden. Foruden dette arbejde er det arkivets mål at tilvejebringe et fuldstændigt kartotek over det historiske indhold i de i Ringsted hjemmehørende dagblade: „Sjællandsposten“ 1852—1908 (det udkomne), „Ringsted Folketidende“ fra 1871 og „Venstres Folkeblad“ 1891—1958 (det udkomne). Til dette formål er der af arbejdsministeriet modtaget en bevilling på 5000 kr., som senere er forøget med yderligere 5000 kr. Registreringsarbejdet med „Ringsted Folketidende“ 1871—1920 er afsluttet, og arbejdet med „Sjællandsposten“ er i gang. Der opbygges herved nogle omfattende saglige, topografiske og personalhistoriske registre for hele området, og hver kommune har sin egen afdeling, som kan give oplysning om begivenheder, personer, lokaliteter, foreninger m. m. i området i den udstrækning, hvori dette er omtalt i dagbladene.

I sin korte virketid har arkivet modtaget et væld af gamle dokumenter, protokoller (især udskrevne foreningsprotokoller), billeder, bøger, dagbøger o. s. v. Alle sager af denne art modtages fremdeles af de ovennævnte styrelsesmedlemmer samt af bibliotekets personale.

Arkivet arbejder i forståelse med Historisk Samfund for Sorø amt, dels gennem formandens virke, og dels ved at 3 af arkivets styrelsesmedlemmer også har sæde i Samfundets styrelse. Desuden er arkivet medlem af „Sammenslutningen af lokalhistoriske arkiver“, og det har kontakter til f. eks. „Landsarkivet for Sjælland“ og „Dansk Folkemindesamling“.

Resumé af regnskabet 1958

INDTÆGT:		Kr.	Ø.
Overført fra 1957		622	17
Medlemskontingent		3360	15
Salg af ældre årbøger		200	80
Forskellige tilskud		2090	00
Refunderet porto		295	85
Indvundne renter		10	23
Refunderet papirafgift		61	00
		<hr/>	
		6640	20

UDGIFT:		Kr.	Ø.
Årbogen		4048	05
Kontingent til D. h. F.		58	80
Administration		1224	17
Diverse udgifter		223	20
At overføre til 1959		1085	98
		<hr/>	
		6640	20

Regnskabet revideret d. 19. maj 1959.

sign. *Kaj Jensen.*

sign. *Fr. Andersen.*

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1958 modtaget tilskud fra undervisningsministeriet og amtsfonden. Desuden fra følgende pengeinstitutter: Banken for Ringsted og Omegn, Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Haslev Bank, Korsør Haandværker-, Handels- og Landbobank, Sorø Spare- og Laanekasse, Sparekassen for Grevskabet Bregentved og Omegn, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Høve—Flakkebjerg og Gimlinge Sogne, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Hjemstavnslære

I

Sorø amts historie

I det forløbne aar har Historisk Samfund for Sorø Amt, Sorø amts ungdomsnævn og Sorø amts ungdoms- og aften-skoleforening sammen staaet som indbydere til et forsøg paa at holde aftenhøjskole med Sorø amts historie som hovedemne.

Forsøget faldt særdeles heldigt ud. Der blev sendt indbydelseskort ud til bl. a. Historisk samfunds medlemmer, og fredag den 18. sept. 1959 mødte deltagerne, 46 ialt, i Sorø, hvor man fra Sorø Akademis side saa venligt stillede bibliotekets læsesal til raadighed for aftenhøjskolen, der paa fortræffelig maade lededes af førstelærer A. Strange Nielsen, Toksværd, som gennem 11 aftener gav deltagerne et godt indblik i Sorø amts historie fra de ældste tider til vore dage. Strange Nielsen fortjener megen tak for den dygtighed, det overblik og den energi, hvormed han gik til opgaven. Deltagerne fulgte med interesse hans fremstilling, gjorde notater og gav hyppigt deres bidrag, enten ved at stille spørgsmaal, der uddybede emnet, eller ved at fremsætte supplerende bemærkninger. Til hjælp ved deltageres egne studier udleveredes litteraturlister, ligesom de væsentligste og mest givende kilder nøjere omtaltes. Den 6. december, to dage efter at aftenhøjskolen var afsluttet, samledes deltagerne paa herregaarden Saltø, hvor Strange Nielsen dygtigt gjorde rede for gaardens historie. Derefter kørte man til Vallensved centralskole, hvor

man efter kaffebordet saa malermester Christensens smukke lysbillede fra omegnen af Slagelse.

Der var hos deltagerne enighed om, at forsøget med denne aftenhøjskole burde gentages i en ikke alt for fjern fremtid.

E. P.

Ældre årbøger

Følgende årbøger kan købes hos kassereren, lærer R. Henneke, Slagelse: Bd. 2 — 3 — 7¹ — 7² — 8¹ — 8² — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 14 — 16 — 17 — 18 — 19 — 20 — 21 — 22 — 23 — 24 — 25 — 26 — 32 — 33 — 34 — 35 — 36 — 37 — 38 — 39 — 40 — 41 — 42 — 43 — 45 — 46.

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessen: Slagelse herreds skolehistorie. Samme: Alsted og Ringsted herreds skolehistorie. Endvidere: P. Severinsen: Slagelse Sankt Mikkels Kirke og Sogn i 600 Aar.

Pris pr. bind: Medlemmer 4 kr., ikke-medlemmer 7 kr.

Repræsentanter i sognene

<i>Allindemagle:</i>	Tømremester Peter Nielsen.
<i>Alsted:</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Benlose:</i>	Tømrer Henry Larsen, Holbækvej 44.
<i>Bjernede:</i>	Skoleleder Ander Rasmussen.
<i>Boeslunde:</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Eggeslevmagle:</i>	Tømremester Emil Andersen.
<i>Fjenneslev:</i>	Lærerinde, frk. Signe Jacobsen, Centralskolen.
<i>Flakkebjerg:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen.
<i>Fodby:</i>	Førstelærer Johs. G. Høgsvig, Bistrup.
<i>Freerslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen, Haslev.
<i>Faarstrup:</i>	Gdr., sognerådsformand Vald. Sejr Møller.
<i>Gerlev:</i>	Fhv. indenrigsminister Arnth-Jensen.
<i>Gudum:</i>	Gdr. Sigfred Frandsen, »Enggården«.
<i>Haarslev:</i>	Førstelærer Erling Petersen, Sandved.
<i>Haraldsted:</i>	Sognerådsformand, murerm. Anton Christensen.
<i>Haslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen.
<i>Hejninge:</i>	Forpagter E. Maytz Kierulff, »St. Trælleborg«.
<i>Hemmesbøj:</i>	Sognerådsformand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinborg:</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested:</i>	Sognefoged Albert Jensen.
<i>Hyllinge:</i>	Gdr. P. Stensgaard Hansen, »Stensgård«.
<i>Høm:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Hove:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen, Flakkebjerg.
<i>Jystrup:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen.
<i>Kindertofte:</i>	Sognefoged Anthon Rasmussen, Devitsrød.
<i>Kirke Flintinge:</i>	Sognefoged Hans Frederiksen, Vielsted.
<i>Kirkerup:</i>	Sognefoged Holger Larsen, Rosted.
<i>Korsør:</i>	Stadsskoleinspekt. Holg. Christensen, Helenev. 24.
<i>Kværkeby:</i>	Boghandlermedhj. Jørgen Jensen, Kværkeby st.
<i>Lundforlund:</i>	Gdr. Alfred Madsen.
<i>Lynge:</i>	Gdr. Richard Pedersen, »Bæklundsgård«.
<i>Magleby:</i>	Førstelærer M. A. Ebbesen.
<i>Nordruposter:</i>	Gdr. Niels Fr. Rasmussen, »Ryeshus«.
<i>Omø:</i>	Sognepræst C. Mygind.

<i>Ottestrup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Pedersborg:</i>	Lærer Olav Nelsen.
<i>Ringsted:</i>	Musikdirektør Lauritz Hansen, Teglovnvej 6. Slakteriarb. Harry Petersen, Valdemarsgade 17.
<i>Skælskør:</i>	Inspektør P. Kragh, Gigtsanatoriet.
<i>Skørpinge:</i>	Forpagter Frimodt Olsen, »Korsagergård«.
<i>Slaglille:</i>	Skoleleder Ander Rasmussen.
<i>Slotsbjergby:</i>	Overlærer H. P. Hansen, Skælskørvej 109.
<i>Sludstrup:</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev:</i>	Gdr. Carl Jensen, »Hanehøjgård«.
<i>Sorterup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Stillinge:</i>	Gdr., sognerådsformand Christen Christensen.
<i>Sdr. Bjerge:</i>	Lærer Carl Nellemann.
<i>Sønderup:</i>	Gdr., amtsrådsmedlem Vald. Christensen.
<i>Sørbymagle:</i>	Sognefoged Holger Larsen, Rosted.
<i>Teestrup:</i>	Gdr. P. N. Pedersen, Skudersløse.
<i>Tystrup:</i>	Førstelærer Svend Poulsen.
<i>Taarnborg:</i>	Fru Johanne Olsen, Svenstrup.
<i>Valsolille:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen, Jystrup.
<i>Vemmelev:</i>	Gdr. Peter Christensen, »Åkandegård«, Forlev.
<i>Veterslev:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Vigersted:</i>	Købmand Ole Fenshøj, Snekkerup.
<i>Ørslev v. Haslev:</i>	Landbrugskonsulent Joh. Sørensen.

Nye medlemmer optages i Historisk Samfund ved henvendelse til repræsentanterne eller bestyrelsen.

Kontingent 7 kr. årligt.

Virk for tilgang af nye medlemmer!

Ældre årgange af årbøgerne kan fås hos kassereren.

LOVE

for

Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog — og om muligt mindre skrifter —, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget er mindst 5 kr. om året eller mindst 50 kr. een gang for alle.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.
- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget i marts hvert år. Dens udgivelse

- varetages af et redaktionsudvalg på 2 eller 3 medlemmer, som bestyrelsen vælger.
- § 6. Regnskabsåret er kalenderåret. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes gennem meddelelse i bladene med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes ved almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser.
Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

